

De opstanding tot eeuwig leven

Arthur Hale en Jan Koert Davids

Inhoud

Voorwoord

1. De heerschappij van de dood 2
  2. Leven als een gave van God 5
    3. Wat is de mens? 8
    4. Mijn Losser leeft 11
  5. Gedachten op een ziekbed 12
  6. Het verbroken scheprad 15
  7. Ik ben de God van Abraham 16
    8. Het verborgen manna 19
  9. De hoop op de opstanding in Israël 21
    10. Het levensboek 25
  11. Eeuwig leven in de leer van Christus 26
    12. De opwekking van Lazarus 33
    13. Christus is opgewekt uit de doden 34
      14. De levenskroon 37
    15. Het getuigenis van het open graf 38
      16. Hij zag het en geloofde 40
      17. De grote doorbraak 41
  18. Eeuwig leven in een geestelijk lichaam 45
    19. De onsterfelijke ziel 50
    20. Tussen sterven en opstanding 51
      - De draden samengevlochten 55
- Aanhangsel Een overzicht van het woord ziel in de Bijbel 58

De Bijbelpassages zijn genomen uit de NBG'51 Vertaling, tenzij anders aangegeven. Ouderwetse en formele taal is vereenvoudigd.

het volgende themanummer (verschijning november 2020):
in Christus de dood overwonnen

Voorwoord

Door de Bijbel weten we wat veel van Gods woordvoerders in vroeger tijden hebben verkondigd. Telkens opnieuw kunnen wij constateren met hoeveel ernst en gevoel zij tot hun tijdgenoten hebben gesproken. Hun werd een boodschap toevertrouwd, die ontzaglijke gevolgen met zich meebracht voor hun medemensen. In letterlijke zin een zaak van leven en dood, eeuwig leven en eeuwige dood. Toch stuitten zij voortdurend op de kortzichtigheid van hun luisteraars, die meer belangstelling hadden voor hun tijdelijke bestaan dan voor het eeuwig vooruitzicht dat hun voor ogen werd gehouden.

Mozes, bijvoorbeeld, besloot zijn reeks toespraken tot de Israëlieten in de woestijn, met de woorden: "Het leven en de dood stel ik u voor, de zegen en de vloek; kies dan het leven, opdat u leeft" (Deut 30:19). "Waarom weegt u geld af voor wat geen brood is en uw vermogen voor wat niet verzadigen kan?", vroeg God door zijn profeet Jesaja aan een materialistisch gezinde generatie; "Hoor aandachtig naar Mij ... Neig uw oor en kom tot Mij, opdat uw ziel leve" (Jes 55:2,3). Niet minder ernstig is het beroep dat de apostelen op hun luisteraars en lezers doen. "Laat u behouden uit dit verkeerde geslacht", zei Petrus (Hand 2:40). "Grijp het eeuwige leven", spoorde Paulus aan (1 Tim 6:12).

Niemand heeft met indringender ernst en toewijding zijn tijdgenoten toegesproken dan de Here Jezus. Hij zag, duidelijker dan wie ook, de alternatieven die de mensen aantrekken; en Hij deed alles wat Hij kon om zijn toehoorders ervan te overtuigen van het onomkoombare: "Als u u niet bekeert, zult u allen net zo omkomen" (Luc 13:3). Soms met goede raad: "Zoek eerst Zijn Koninkrijk en Zijn gerechtigheid" (Mat 6:33). En Hij zette zijn aansporingen om naar eeuwig leven te streven nog extra kracht bij, door hen erop te wijzen dat ieder mens slechts de keuze heeft tussen twee wegen, en dat de meeste mensen zich helaas bevinden op de weg die "tot het verderf leidt" (Mat 7:13).

Ook nu, tot ons, spreekt de Bijbel met een nooit verminderende actualiteit. Nu zijn ook wij aan de beurt, en staan voor de keuze: "Heden, indien u Zijn stem hoort" (Heb 3:7,15).

Kennis van de feiten over leven en dood is onontbeerlijk om de juiste keuze te kunnen maken. De illusie dat wij al eeuwig leven hebben, als deel van ons mens zijn, of dat een liefdevolle Vader Zijn gave van leven aan iedereen zal schenken, ongeacht iemands levenswijze, kan ons zoeken en streven ernstig aantasten.

In dit themanummer gaan wij, op de voor ons gebruikelijke wijze, de voornaamste Schriftplaatsen na waar de hoop op eeuwig leven wordt bekendgemaakt.

1. De heerschappij van de dood

*Zoals hij uit de schoot van zijn moeder gekomen is, zo gaat hij weer heen,
naakt zoals hij gekomen is, en hij verkrijgt niets door zijn zwoegen ...*

*Zo is ook dit een smartelijk kwaad; geheel zoals hij gekomen is, zo gaat hij heen,
en welk voordeel heeft hij ervan, dat hij zich voor wind heeft afgetobd?*

(Prediker 5:14,15)

De Bijbel ziet de dood van de mens niet slechts als een biologisch verschijnsel. De eerste mens die God schiep en in de hof van Eden plaatste, stond – in tegenstelling tot de dieren – in een bewuste relatie met Hem. Hij droeg de verantwoordelijkheid als schepsel zijn Schepper te gehoorzamen, en kreeg te horen wat het gevolg zou zijn van de overtreding van een bepaald gebod: “op de dag dat u daarvan eet, zult u voorzeker sterven” (Gen 2:17). De dood van Adam, en in hem van allen die van hem afstammen, is daarom het gevolg van zijn ongehoorzaamheid aan een hem door God opgelegd gebod, want de Schrift zegt dat: “door de overtreding van de ene de dood als koning is gaan heersen” (Rom 5:17).

“Wat is de mens?”

David stelde deze vraag eens toen hij met bewondering was vervuld door de ontelbare fonkelende sterren, die God in Zijn grootheid en almacht plaatste aan de uitgestrekte nachthemel. Wat was hij zelf daarmee vergeleken? Peinzend over het mysterie van het leven, vroeg hij zich af:

Aanschouw ik de hemel, het werk van uw vingers, de maan en de sterren, die U bereid hebt: Wat is de mens, dat U hem gedenkt? (Ps 8:4,5)

Zijn gedachten gingen uit naar het scheppingswoord, dat God sprak op de zesde dag toen Hij de rang van de mens, verheven boven alle andere levensvormen die Hij geschapen had, en zijn edele taak op aarde bekendmaakte. Want Davids woorden “Toch hebt U hem bijna goddelijk gemaakt”, weerspiegelen Gods voornemen “Laat ons mensen maken naar ons beeld, als onze gelijkenis, opdat zij heersen ... over de gehele aarde” (Gen 1:26).

De mens onderscheidt zich van alle andere wezens op aarde door zijn geestelijke en intellectuele vermogens. Daardoor kan hij de hem door God geschonken verantwoordelijkheid dragen, toezicht te houden over al wat op aarde leeft, volgens Gods ordening: “U doet hem heersen over de werken van uw handen, alles hebt U onder zijn voeten gelegd” (Ps 8:7; zie Gen 1:28).

De vraag wordt wel eens gesteld: ‘Was Adam toen sterfelijk of onsterfelijk?’ Het verslag in Genesis laat hem zien in een toestand waarin zijn bestemming nog

open lag. De beslissingsvrijheid die de mens kreeg, gaf hem de gelegenheid God te eren in een bereidwillige en eerbiedige gehoorzaamheid aan het hem opgelegde gebod. Hij kon, evenals later 'de tweede Adam' (Christus Jezus), de gehoorzaamheid leren; niet, zoals de Heiland, "uit wat Hij heeft geleden" (Heb 5:8), maar door altijd de goede weg te kiezen. Zo zou hij zich een nog hogere bestemming waardig tonen. Hoe ver hij die weg is gegaan, en hoe lang hij in dat aardse paradijs leefde, vertelt de Bijbel niet. Wat wij wel lezen is dat hij op een dag ongehoorzaam werd, en hierdoor een doodvonnis over zichzelf en al zijn afstammelingen bracht: "Omdat u naar uw vrouw hebt geluisterd en van de boom gegeten, waarvan Ik u geboden had: U zult daarvan niet eten, is de aardbodem om uwentwil vervloekt ... In het zweet van uw aanschijn zult u brood eten, totdat u tot de aardbodem weerkeert, omdat u daaruit genomen bent; want stof bent u en tot stof zult u weerkeren" (Gen 3:17-19). Dit vonnis treft de mens als zodanig, en niet alleen maar een deel van zijn bestaan: "stof bent u en tot stof zult u weerkeren". Het nieuwtestamentische commentaar hierop laat zien dat de gehele mensheid, vanwege haar solidariteit met de eerste mens, betrokken is bij de noodlottige gevolgen van zijn ongehoorzaamheid: "Daarom, zoals door één mens de zonde de wereld is binnengekomen en door de zonde de dood, zo is ook de dood tot alle mensen doorgedaan, omdat allen gezondigd hebben ... indien door de overtreding van die ene zeer velen gestorven zijn ... het oordeel leidde van één overtreding tot veroordeling ... indien door de overtreding van de ene de dood als koning is gaan heersen door die ene ... zoals het door één daad van overtreding voor alle mensen tot veroordeling gekomen is ... zoals door de ongehoorzaamheid van één mens zeer velen zondaren geworden zijn ... zoals de zonde als koning heerste in de dood ..." (Rom 5:12-21).

"Keer weer, u mensenkinderen"

Een treurige tekening van het gevolg van Gods doodvonnis in de hof is te lezen in Psalm 90 – die in het opschrift wordt toegeschreven aan Mozes, de man van wie wij het verslag over de eerste mens hebben ontvangen. De psalmist spreekt eerst God aan als Schepper van hemel en aarde, Die leeft van alle eeuwigheid tot in alle eeuwigheid: "voordat de bergen geboren waren, ja, van eeuwigheid tot eeuwigheid bent U God" (vs. 2). In scherp contrast hiermee toont de schrijver vervolgens de kortstondige generaties van mensen, die elkaar opvolgen en die de ene na de andere naar de vergetelheid worden weggespoeld: "U doet de sterveling weerkeren tot stof, en zegt: Keer weer, u mensenkinderen" (vs. 3). Deze woorden verwijzen ongetwijfeld naar Gods woorden tot Adam: "tot stof zult u weerkeren", maar de betekenis hiervan wordt nog versterkt door het gebruik van een ander woord voor 'stof': "U doet de sterveling weerkeren tot stofdeeltjes". Deze treurige bestemming wordt nog indringender afgebeeld in een reeks vergelijkingen:

*U spoelt hen weg; zij zijn als een slaap in de morgen,
als het gras dat opschiet; in de morgenstond bloeit het en het schiet op,
's avonds verwelkt het en het verdort. (vzn 5,6)*

Evenals een plotselinge regenvloed een huis in een dal in Israël ineens kon wegspoelen, zo worden mensen meegevoerd naar de vergetelheid van de dood. In een streek waar de verzengende zon in de loop van een korte dag het groene gras veranderen kan in dor bruin, ziet de psalmist een treffend beeld van de sterfelijke mens, waar de hoopvolle verwachtingen van het jeugdige leven zo snel worden gevolgd door zijn begrafenis.

Het ligt voor de hand dat deze en andere illustraties van het kortstondige leven van de mens betrekking hebben op deze mens in zijn geheel. Als zij, zoals in de Griekse voorstelling van een onsterfelijke ziel in een aards lichaam, alleen maar betrekking hadden op een stoffelijk en hinderlijk omhulsel van een innerlijke persoonlijkheid, die door ontbinding hiervan bevrijd zou worden om een hoger leven te kunnen ervaren, zou de psalmist zeker niet bij zulke negatieve en uitzichtloze beelden zijn gebleven.

2. Leven als een gave van God

Want al wat in de wereld is: de begeerte van het vlees, de begeerte van de ogen en een hovaardig leven, is niet uit de Vader, maar uit de wereld. En de wereld gaat voorbij en haar begeren, maar wie de wil van God doet, blijft tot in eeuwigheid. (1 Johannes 2:16,17)

Vrome Israëlieten hebben zich vaak geërgerd aan de voorspoed van hun goddeloze volksgenoten. Waarom zou God toelaten dat, zelfs in Zijn uitverkoren verbondsvolk, vermogende lieden hun arme landgenoten misbruiken door uitbuiting en onderdrukking? De schrijver van Psalm 49 weet dat het antwoord op dit raadsel te vinden is in de uiteindelijke bestemming van zulke mensen. De voorspoed van de goddeloze is slechts van korte duur, want zelfs hij kan niet aan zijn sterfdag ontkomen. Het grote verschil tussen goddelozen zonder inzicht en de kinderen van God, is dat bij de komst van Gods Koninkrijk de eersten voor altijd ophouden te bestaan, terwijl de anderen opnieuw zullen leven.

Vervreemd van het leven van God

Dat de schrijver van Psalm 49 een boodschap te verkondigen heeft met een grote en verstrekkende betekenis, blijkt al snel uit het beroep dat hij op zijn luisteraars en lezers doet. Hij richt zich niet alleen tot zijn eigen volksgenoten of een bepaalde klasse:

Hoor dit, u alle volken, neem ter ore, alle bewoners van de wereld, zowel geringen als aanzienlijken, rijken en armen samen. (vzn 2,3)

Er is geen goede reden, zegt de psalmist als hij zijn thema ontvouwt, waarom Gods volk zich zou laten intimideren door de rijke uitbuiters in hun midden. Wie de blik op de toekomst richt, merkt hoe beperkt hun macht eigenlijk is.

De wet van Mozes kende bepaalde gevallen waarin iemand die verantwoordelijk was voor een dodelijk ongeluk, aan de doodstraf ontkomen kon door losgeld te betalen. Maar niemand kan zich met geld van Gods doodvonnis over de mens loskopen. Er zijn inderdaad vermogende mensen die, in hun verlangen na hun dood in herinnering te blijven, hun gebouwen en hun land hun eigen naam geven, maar wat voor onsterfelijkheid is dat? Alle aardse rijkdom die een mens bezit moet hij vroeg of laat aan anderen overlaten; en als dat alles is wat hij heeft, is hij in geen betere toestand dan de dieren:

Maar de mens met al zijn praal houdt geen stand, hij is gelijk aan de beesten, die vergaan. (Ps 49:13)

Dit thema wordt voortgezet in een tweede strofe, in een vergelijking met een kudde schapen. De herder, met de naam 'de Dood', zal niet nalaten elk schaap uit zijn kudde af te voeren naar zijn kooi, het dodenrijk. Wat hun relatie met God betreft zijn ze toch niet anders dan de dieren. Niets van alle rijkdom die zij op aarde hebben verzameld, kunnen ze meenemen, zegt de psalmist. De apostel Paulus moet aan deze woorden hebben gedacht, toen hij waarschuwde voor de verleidingen die rijkdom met zich meebrengen: "Want wij hebben niets op de wereld meegebracht; wij kunnen er ook niets uit meenemen" (1 Tim 6:7).

In het slotvers herhaalt de psalmist de woorden van vers 13, maar met een betekenisvolle toevoeging. Niet de rijke, welgestelde mens als zodanig is niet beter dan de dieren die vergaan, maar de rijke mens zonder inzicht, die niet weet te onderscheiden tussen aardse en geestelijke waarden en geld begerenswaardiger vindt dan levengevende vriendschap met de HERE:

De mens, die met al zijn praal geen inzicht heeft, is gelijk aan de beesten, die vergaan. (Ps 49:21)

Tegenover deze definitieve vernietiging van de goddelozen, stelt de psalmist zijn eigen hoop op leven. Ook voor hem komt de dag waarop hij het land van de levenden verlaat, want "welke mens leeft er, die de dood niet zien zal?" (Ps 89:49). Maar hij heeft het vaste vertrouwen dat wat hij de "morgenstond" van een nieuwe en betere dag noemt, zal aanbreken, en dat hij dan zal ontwaken tot eeuwig leven:

De oprechten heersen over hen in de morgenstond ... Maar God zal mijn leven verlossen uit de macht van het dodenrijk, want Hij zal mij opnemen. (Ps 49:15,16)

"Zij zullen de aarde beërven"

Nergens in de gehele Schrift wordt dit contrast tussen de toekomst van Gods kinderen en die van de goddelozen zo sterk getoond en zo uitvoerig uiteengezet als in Psalm 37. De woorden die daar als een herhaaldelijk refrein klinken – "De rechtvaardigen beërven het land en wonen daarin voor immer" – krijgen des te meer betekenis doordat Jezus ze aanhaalt in de Bergrede: "Zalig de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde beërven" (Mat 5:5). Met dit citaat bevestigt Hij dat het woord *erets*, dat vertaald kan worden met land of aarde, in deze psalm de ruimere betekenis heeft, namelijk de aarde van de toekomst, waarop Gods Koninkrijk zal komen en Zijn wil zal gedaan worden, evenals nu in de hemel. Op grond van Jezus' aanhaling, waarbij de leer van de psalm opgenomen wordt in het evangelie van Gods Koninkrijk dat Hij verkondigde, is er goede reden te geloven dat de beloofde erfenis geschonken zal worden na de opstanding in de eindtijd.

De tekening van het toekomstige leven van de rechtvaardigen in deze psalm is vrij algemeen. Tot vijfmaal toe wordt gezegd dat zij de aarde zullen "beërven", dat wil zeggen in bezit nemen (de woorden van Jesaja 57:13 illustreren deze betekenis: "Maar wie bij Mij schuilt zal het land beërven en mijn heilige berg bezitten"). De HERE zal hen rijkelijk zegenen en zij zullen voor altijd bestaan en zich verheugen in grote vrede. De goddelozen, daarentegen, zullen voorgoed ophouden te bestaan, en hun einde wordt voorzegd door middel van veelzeggende beelden. Zij zijn als het gras, dat in het land van Israël zo snel verdort en verwelkt, of als rook die meteen vervliegt in de lucht.

Deze psalm, evenals de Bergrede waarin Jezus zijn leer onder de aandacht van zijn luisteraars bracht, stelt de mensen twee ontzaglijke mogelijkheden voor ogen: eeuwig leven in Gods Koninkrijk op aarde, of definitieve vernietiging. Eeuwig leven is geen aangeboren eigenschap van de mens, en hij heeft er ook geen enkel recht op. Alle mensen zijn Gods eigendom. Hij bepaalt wie wel en wie niet Zijn gave van onsterfelijkheid zullen ontvangen, en Zijn beslissing zal gefundeerd zijn op vaste principes, die Hij in Zijn Woord al lang geleden heeft bekendgemaakt: "Zie, alle zielen zijn van Mij, zowel de ziel van de vader als die van de zoon zijn van Mij; de ziel die zondigt, die zal sterven" (Ezech 18:4). Uitgaande van dit grondprincipe heeft God uitgelegd dat het Hem geen vreugde brengt als een goddeloze sterft. Daarom doet Hij op ieder mens een beroep zich te bekeren, en van Hem de vergiffenis te vragen die Hij aan de berouwvolle schenkt.

De goede boodschap van het Nieuwe Testament begint dan ook met de woorden van Johannes de Doper aan zijn volksgenoten: "Bekeer u, want het Koninkrijk van de hemel is nabijgekomen" (Mat 3:2). We mogen aannemen dat Jezus zijn volgelingen heeft verteld dat Johannes de vervulling was van de woorden in Jesaja 40:3-5, waarin volgens de Septuaginta, die door Lucas wordt aangehaald, staat: "alle vlees zal het heil van God zien" (Luc 3:6). Met dat 'heil' wordt niet alleen de vergeving van zonden bedoeld, maar ook wat daardoor mogelijk zou worden: de heropening van de weg tot de 'levensboom', zodat de mens toegang zou krijgen tot het eeuwige leven. En de 'weg' is Jezus Christus: alleen door en in Hem kunnen wij tot die 'levensboom' gaan. Door Hem, "omdat er onder de hemel geen andere naam is gegeven waardoor wij behouden kunnen worden". In Hem, omdat wij alleen door een leven in verbondenheid met Hem kunnen afsterven van ons zondige vlees, zodat wij niet meer onder het oordeel vallen. Dat is wat Hij zo sterk uitdrukte na de tweede wonderbare spijziging, toen hij volgens Johannes 6:56, zei: "Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, blijft in Mij en Ik in hem".

3. Wat is de mens?

Bedenk toch, dat mijn leven een ademtocht is.

(Job 7:7)

Bij het onderzoek naar de aard van de Bijbelse hoop op leven, rijst vaak de vraag of de mens onsterfelijkheid bezit als deel van zijn natuur of samenstelling. De Griekse filosofen Socrates en Plato leerden dat het lichaam het tijdelijke omhulsel is van de innerlijke persoonlijkheid, of ziel, die bij de dood bevrijd wordt om ergens anders te gaan leven. Deze zienswijze heeft al vrij vroeg veel invloed gekregen in het christendom, zodat een wijdverbreid geloof is ontstaan dat de ziel van een mens bij de dood òf naar zaligheid in de hemel òf naar verdoemenis in de hel gaat. Een overzicht van de betekenissen in het Oude Testament van de woorden ziel en geest toont echter aan dat deze zienswijze daar niet te vinden is.

Ziel

Het Hebreeuwse woord dat gewoonlijk met ziel wordt vertaald, *nefesj*, komt in het Oude Testament meer dan 780 keer voor, in verschillende betekenissen. De oorspronkelijke, letterlijke, betekenis is 'dat wat ademt' en daardoor leeft. De oorsprong van dat leven ligt in de 'levensadem', zoals blijkt uit de beschrijving van de schepping van de eerste mens: "toen formeerde de HERE God de mens van stof uit de aardbodem en blies de levensadem in zijn neus; zo werd de mens tot een levend wezen [*nefesj* = ziel]" (Gen 2:7). De voorstelling is niet dat de mens een ziel gekregen heeft, maar dat de uit stof geformeerde en bewegingloze mens tot leven gewekt werd door het inblazen van de levensadem, en zo een ziel, een levend wezen, werd. Omdat ook de dieren door hetzelfde ademhalingsproces leven, worden ook zij 'zielen' genoemd: "En God zei: Dat de wateren weemen van levende wezens [*nefesj*] ... Dat de aarde voortbrengende levende wezens [*nefesj*] naar hun aard" (Gen 1:20,21,24). Dit levensproces waardoor mensen en dieren 'zielen' zijn, heeft plaats in een lichaam. Een ziel zonder lichaam bestaat dus niet: leven is altijd leven in lichamelijkheid. Daarom staat er over de mens geschreven: "gaat zijn adem uit, dan keert hij weer tot zijn aarde, te dien dage vergaan zijn plannen" (Ps 146:4).

Ziel betekent op veel plaatsen de mens als zodanig: "Zij versloegen alle levende wezens [*nefesj*], die daarin waren, met de scherpste van het zwaard" (Joz 11:11); "de ziel die zondigt, die zal sterven" (Ezech 18:4). Ziel kan dus ook de betekenis hebben van 'iemand' (Joz 20:3), 'ik zelf' (Num 23:10), 'mijzelf' (Job 9:21).

Ziel kan ook de zetel zijn van de gevoelens en de verlangens. Zo lezen we over een "dorstende ziel" en een "hongerende ziel" (Ps 107:9). De ziel verlangt vlees te

eten (Deut 12:20). In de uitdrukking “met geheel uw hart en geheel uw ziel” duidt hart de wil en intentie aan en ziel het verlangen en de emoties.

Ziel kan ook betrekking hebben op het levensprincipe. De basis van het offerritueel in Israël wordt aangegeven in de woorden: “Want de ziel [dat wil zeggen het leven] van het vlees is in het bloed en Ik heb het u op het altaar gegeven om verzoening over uw zielen te doen” (Lev 17:11). De offeraar zag het dier, dat hij als offer bracht, zag doodbloeden, waardoor het bewegingloos werd en stierf. Vandaar dat God van bloed spreekt als het principe van leven. “Maar zorg er voor, geen bloed te nuttigen; want het bloed is het leven, en het leven mag u niet met het vlees eten” (Deut 12:23, Canisius Vertaling).

Ziel is daarom ook het leven van de mens dat bij de dood verloren gaat. Over Rachel lezen we: “En toen haar het leven ontvlood (als hare ziel uitging, Staten Vertaling = SV) – want zij stierf” (Gen 35:18). Elia bidt in wanhoop: “Neem nu, HERE mijn leven [*nefesj*], want ik ben niet beter dan mijn vaders” (1 Kon 19:4).

Het Oude Testament ziet de mens als een tot leven gewekt lichaam en niet als een vleesgeworden ziel. De ziel is nooit een zelfstandigheid, die bij de geboorte het lichaam binnengaat en het bij de dood verlaat, en ook nooit een lichaamloze geest. Daarom heeft de mens geen van God onafhankelijk bestaan met een onsterfelijke ziel.

De geest

Het Hebreeuwse woord dat achter het woord ‘geest’, *ruach*, ligt, komt in het Oude Testament 378 maal voor. In meer dan een derde van de gevallen wordt hiermee de wind bedoeld, die dikwijls wordt beschouwd als een mysterieuze kracht: “Zoals u de weg van de wind evenmin kent als ... zomin kent u het werk van God, die alles maakt” (Pred 11:5). Op veel andere plaatsen heeft *ruach* de betekenis van de lucht die leven geeft aan mens en dier: “Ik breng een watervloed over de aarde, om alle vlees waar een levensgeest is, van onder de hemel te verderven” (Gen 6:17, SV.); “Alles, in welks neus de adem van de levensgeest was, alles wat op het droge was, stierf” (Gen 7:22); “Zij allen wachten op U ... neemt U hun adem [*ruach*] weg, zij sterven en keren weer tot hun stof” (Ps 104:27-29).

Dit woord duidt ook de innerlijke levensenergie van de mens aan: “Toen hij dat gegeten had, keerde zijn geest in hem terug” (1 Sam 30:12). Bij uitbreiding hiervan is geest vaak de zetel van gevoelens en gedachten, en daardoor nagenoeg een synoniem van ziel en hart: “In de hoge en in het heilige woon Ik en bij de verbrijzelde en nederige van geest, om de geest van de nederigen en het hart van de verbrijzelden te doen opleven” (Jes 57:15).

Evenmin als 'ziel' is 'geest' een zelfstandigheid die los van het lichaam leeft. De enige hoop op leven in de Bijbel is leven in een lichaam en het Nieuwe Testament bouwt op het fundament van het Oude verder met zijn belofte van een verandering van een natuurlijk tot een geestelijk lichaam (1 Korintiërs 15 vanaf vers 35).

De Egyptenaren geloofden in een ziel die na de dood voortleefde. Dit deel uit de papyrus van Ani, ca. 1400 v Chr, toont Ani's ziel, in de vorm van een vogel met een mensenhoofd, die terugkomt tot het gemummificeerde lichaam op een baar in het graf. De vogel draagt een voorwerp dat betrekking heeft op de zon, en een symbool is van de eeuwigheid.

De voorstelling die de koningen en andere welgestelde mensen in het oude Egypte van het leven in het hiernamaals hadden, kwam overeen met het beste dat het leven op aarde te bieden had. Om ten volle te kunnen genieten van dat leven, moest hun naam steeds blijven bestaan, mocht hun lichaam niet ontbinden, en moesten zij steeds het nodige aan voedsel en drank krijgen. Daarom staan in de graven van mummies inscripties met de naam van de eigenaar en afbeeldingen die hem op magische wijze van alles wat hij verlangde zouden voorzien, nadat de hiertoe aangestelde grafdienaars hun diensten niet meer zouden verrichten. Men geloofde dat de *ba*, ziel, het lichaam verliet op het ogenblik van de dood; overdag begaf hij zich naar de buitenwereld, waar hij elke vorm kon aannemen die voor zijn doel nodig zou zijn; 's nachts kwam hij tot zijn lichaam terug. In de Bijbel staat de ziel niet tegenover het lichaam, of als een apart bestanddeel van een persoon. De dood is een slaap, de opstanding een ontwaken, wanneer God Zijn heiligen een geestelijk, verheerlijkt lichaam zal schenken (Flp 3:21; 1 Kor 15:44-49; Rom 8:23).

4. Mijn Losser leeft

*Maar ik weet: mijn Losser leeft en ten laatste zal Hij op het stof optreden.
Nadat mijn huid aldus geschonden is, zal ik uit mijn vlees God aanschouwen,
die ik zelf mij ten goede aanschouwen zal,
die mijn eigen ogen zullen zien en niet een vreemde. (Job 19:25-27)*

Toen hij door een reeks zware rampen werd getroffen, vervloekte Job zijn geboortedag en verlangde hij te mogen sterven. De eeuwige dood leek hem een welkome vlucht uit zijn ellende. In zijn argumenten met de drie vrienden komt Job geleidelijk tot een kalmere voorstelling van de dood. Nog steeds verlangt hij heen te gaan, maar hij vraagt zich nu af of er na de dood een tijd zal komen dat hij opnieuw zal leven. Hij voelt zich als een klein kind: vader is vreselijk boos, maar hijzelf weet niet waarom. Als hij nu maar kon wegsluipen totdat de bui over was, en een vriendelijke stem hem in de zo vertrouwde vaderarmen terug zou roepen! "Och, of U mij in het dodenrijk wilde verstoppen, mij verbergen, totdat uw toorn geweken was ... U zou roepen en ik zou U antwoorden, naar het maaksel van uw handen zou U verlangen" (Job 14:13-15).

Wat is de reden van de zekerheid waarmee Job nog later zijn stellige hoop op de opstanding uitroept: "Ik weet dat mijn Losser leeft" (19:25)? Het is niet toevallig dat hij zojuist het dieptepunt van zijn verdriet heeft bereikt. Hij die zo vele jaren omringd was geweest door hem vriendelijk gezind gezelschap, is nu door iedereen verlaten. Zijn kennissen, vrienden, huisgenoten, slaven, zelfs zijn vrouw, hebben hem allen in de steek gelaten. "Allen die vertrouwelijk met mij omgingen, schuwen mij, en zij die ik liefhad, hebben zich tegen mij gekeerd" (19:19). Dan blijft er maar Eén over: God Die hem zo zwaar getroffen heeft, maar Die Job toch niet uit zijn leven kan loslaten. De herinnering aan al die jaren van zegenrijke gemeenschap met de HERE was geen illusie, en daarin ligt de verzekering dat God, ondanks Zijn onverklaarbare toorn, hem niet voorgoed in de steek zal laten.

De lezer dringt hier door tot de diepste kern van de oudtestamentische hoop op eeuwig leven: de levende God zal allen die naar waarheid en geest met Hem wandelen uit het graf terugbrengen, zodat de vroegere relatie voortgezet kan worden in nieuw en volmaakt leven.

5. Gedachten op een ziekbed

*Want het dodenrijk looft u niet, de dood prijst u niet ...
De levende, de levende, hij looft U. (Jesaja 38:18,19)*

Er staan in de Bijbel enkele gevallen van gelovige Israëlieten die zo ernstig ziek waren, dat zij meenden binnenkort te zullen sterven, maar toch van hun ziekte werden genezen. Achteraf vertellen ze wat hun gedachten waren, toen ze tegenover de dood stonden. Omdat hun woorden in de Bijbel opgenomen zijn, als deel van Gods openbaring aan de mens, mogen wij er leerzame conclusies uit trekken aangaande de toestand van de gestorvenen.

De gevoelens van koning David

We weten niet welke omstandigheden David aanleiding gaven Psalm 6 te schrijven. Duidelijk is dat hij schreef vanwege de herinnering aan zijn gevoelens uit de tijd dat hij zo ernstig ziek was, dat hij dacht spoedig te zullen sterven: "Wees mij genadig, HERE, want ik kwijn weg; genees mij, HERE, want mijn gebeente is verschrikt. Ja, mijn ziel is ten zeerste verschrikt ... Ik ben afgemat van mijn zuchten; elke nacht doorweek ik mijn bed" (vzn 3,4,7). In deze crisis heeft David een sterk verlangen: door de HERE genezen te worden van zijn ziekte.

De dood heeft voor hem geen positieve betekenis; hij heeft er juist een sterke afkeer van. Niet omdat hij bang is voor pijn of straf in het 'hiernamaals', maar omdat de dood een eind zal maken aan zijn leven voor en met God. "Keer weer, HERE, red mijn ziel, verlos mij omwille van uw goedertierenheid. Want in de dood is aan u geen herinnering; wie zou U loven in het dodenrijk?" (vzn 5,6).

Het sterven is voor David zeker geen poort tot een nieuw en beter leven, maar maakt – zolang hij in de doodstoestand verkeert – een eind aan zijn levende gemeenschap met God.

Het danklied van koning Hizkia

De ernstige ziekte van koning Hizkia is, vanwege haar wonderbaarlijke gevolg, onderwerp van drie verslagen in de Schrift: 2 Koningen 20:1-11; 2 Kronieken 32:24-26 en Jesaja 38:1-8. Als Hizkia door ziekte getroffen wordt, moet de profeet Jesaja naar hem toegaan met de droevige mededeling: "tref beschikkingen voor uw huis, want u zult sterven en niet herstellen" (Jes 38:1). De koning schrikt zo van dit bericht, dat hij onmiddellijk ernstig bidt om genezing. Nog voordat Jesaja het paleis verlaten heeft, krijgt hij van de HERE de opdracht terug te gaan met de blijde boodschap: "Ik heb uw gebed gehoord, Ik heb uw tranen gezien; zie, Ik zal aan uw levensdagen vijftien jaar toevoegen" (vs. 5).

Uit dankbaarheid voor zijn wonderbaarlijke redding zingt Hizkia de HERE een danklied. Daarin legt hij zijn gemoedsgesteldheid bloot, toen hij bang was de volgende dag niet meer te zullen meemaken. Zijn sterven was voor hem helemaal niet de poort tot nieuw leven. Hij beschrijft het, integendeel, als de "de poorten van het dodenrijk" (vs. 10). Kennis van God, of omgang met wie dan ook, zou hij niet meer hebben: "Ik zal de HERE niet zien, de HERE in het land van de levenden; ik zal geen mens meer aanschouwen onder de bewoners van de wereld" (vs. 11). Zijn levenshuis zou even snel gesloopt als de tent van een herder wordt opgerold, en als een weefsel ineens van de drom worden afgesneden (vs. 12). Hij drukt zijn zwaarmoedige gevoelens uit, in woorden als: "bitter zielenleed" en "bittere beproeving".

Het graf waarin hij gelegd zal worden, ziet de vrome koning als de "groeve van vernietiging" (vs. 17). Evenals David doet hij een beroep op de HERE hem te genezen, omdat hij gruwet bij de gedachte aan de toestand van bewusteloosheid waar een mens in terechtkomt als hij sterft, en waardoor alle gemeenschap met God tot een einde komt – en waarom zou de HERE dat willen? "Want het dodenrijk looft u niet, de dood prijst u niet; wie in de groeve zijn neergedaald, hopen niet op uw trouw. De levende, de levende, hij looft U" (vzn 18,19).

De hoop op leven

Deze twee mannen, David en Hizkia, beiden koning in Israël, munten uit door hun sterke vertrouwen op de HERE en hun plaats in Gods heilsplan. Als zij de dood op zo'n negatieve wijze bekijken, bewijst dit niet dat zij geen hoop op leven hadden. De apostel Petrus zegt van David dat hij "in de toekomst heeft gezien en gesproken van de opstanding van Christus" (Hand 2:31), en er zijn voldoende aanwijzingen in zijn psalmen dat hij hoopte zelf in de eindtijd uit het dodenrijk verlost te zullen worden. Tijdens de regering van Hizkia heeft de profeet Jesaja in zijn boodschap aan zijn volksgenoten openlijk de hoop op de opstanding verkondigd (Jesaja 26:19), en de koning zou daar zeker van hebben gehoord. Tegen een latere profeet in Israël, Daniël, zei God: "u zult rusten en opstaan tot uw bestemming aan het einde van de dagen" (Dan 12:13). Ook voor deze op God vertrouwende koningen, Hizkia en David, lag de opstanding blijkbaar in de verre toekomst. Intussen zouden zij de doodsslaap ingaan, en op de plaats waar zij zouden worden gelegd geen enkel bewustzijn hebben van wat dan ook.

Eén bestemming voor mensen en dieren

Ook een andere koning in Israël, Salomo – beroemd vanwege zijn door God ingegeven wijsheid – heeft, in een boek dat is opgenomen in Gods Woord, over de dood geschreven. In hoofdstuk 3 van Prediker schrijft hij op praktische wijze over de tijd die een mens geschonken is, rijk aan allerlei mogelijkheden, maar daarin

begrensd is door de tijd tussen zijn geboorte en zijn sterven. In het licht van Gods woord in Genesis ziet hij de dood van een mens als iets dat te vergelijken is met de dood van een dier. God had gezegd dat "al wat leeft, waarin een levensgeest is", dat wil zeggen mensen en dieren, door de zondvloed zouden sterven. Van daar dat Salomo zegt: "Wat de mensenkinderen betreft, God wil hen schiften en laten zien, dat zij eigenlijk dieren zijn. Want het lot van de mensenkinderen is gelijk het lot van de dieren, ja, eenzelfde lot treft hen: gelijk dezen sterven, zo sterven genen, en allen hebben dezelfde adem" (Pred 3:18,19). God had eveneens tot de zondaar Adam gezegd: "stof bent u en tot stof zult u weerkeren" (Gen 3:19); en naar aanleiding daarvan zegt Salomo dan ook: "alles is geworden uit stof, en alles keert weer tot stof" (Pred 3:20). In het licht van de sombere gedachte over de verkleining van het verschil tussen mens en dier door de dood, kan de volgende vraag alleen ironisch zijn bedoeld, en zeker niet als een mededeling die het voorafgaande zou ontkennen: "Wie bemerkt, dat de adem van de mensenkinderen opstijgt naar boven en dat de adem van de dieren neerdaalt naar beneden in de aarde?" (vs. 21). Niemand bemerkt dat, want het is niet zo. Dit alles wil beslist niet zeggen dat Salomo geen hoop op leven in de toekomst had, want zijn uitspraken in het boek Spreuken bewijzen het tegendeel. Hij wist, bijvoorbeeld, dat er, hoewel de mens uit de hof van Eden werd verdreven, een 'boom van het leven' is (Spreuken 3:18), waar het uit de gehele samenhang duidelijk is dat 'leven' niet beperkt kan zijn tot het tegenwoordige aardse bestaan. Er staat bijvoorbeeld: "Maar het pad van de rechtvaardigen is als het glanzende morgenlicht, dat steeds helderder straalt tot de volle dag" (4:18).

Later in dit boek Prediker gaat Salomo terug naar de uitwerking van de dood. Zijn woorden: "een levende hond is beter dan een dode leeuw" (9:4), is ongetwijfeld van toepassing op de laagste en de hoogste in de menselijke samenleving. Ook hier wordt de dood beschouwd als iets volledig negatiefs: "de doden weten niets, zowel hun liefde als hun haat en hun jaloezie zijn al lang vergaan; en zij hebben nimmer deel aan iets, dat onder de zon gebeurt" (vs. 6). Deze laatste woorden geven nog een keer aan dat alle hoop op leven buiten en boven de natuurlijke orde ligt, en dat onsterfelijkheid niet in de natuur en de samenstelling van de mens ligt. Daarom is het zo uiterst belangrijk dat een mens ijverig gebruik maakt van de gelegenheid, die zijn kortstondige leven hem biedt zich door geloof en gehoorzaamheid op de eeuwigheid voor te bereiden. "Al wat uw hand vindt om naar uw vermogen te doen, doe dat, want er is geen werk of overleg of kennis of wijsheid in het dodenrijk, waarheen u gaat" (vs. 10). De ware Bijbelse hoop op eeuwig leven, die gericht is op Gods tussenkomst in de eindtijd om Zijn kinderen weer tot leven te roepen, stemt hier volledig mee overeen.

6. Het verbroken scheprad

Gedenk dan uw Schepper...

*voordat het zilveren koord losgemaakt en de gouden lamp verbroken wordt;
voordat de kruik bij de bron verbrijzeld en het scheprad in de put verbroken wordt,
en het stof wederkeert tot de aarde, zoals het geweest is,
en de geest weerkeert tot God, die hem geschonken heeft. (Prediker 12:1,6,7)*

In het grote huis dat nu in verval is geraakt, hangt nog altijd een lamp in de vorm van een gouden kom, opgehangen aan een zilveren ketting. Het is een van de weinige dingen die onaangeroerd zijn gebleven, een herinnering aan de pracht van voorbijgegane jaren. Jarenlang heeft zij daar gehangen, voor voorbijgangers een teken van leven en bewoning. Een spreuk waarschuwt de goddeloze voor de dood, door te zeggen dat zijn 'lamp' zal worden uitgeblust (Spreuken 13:9). Een gouden lamp, met vakmanschap vervaardigd en gegraveerd, is een treffend symbool voor een levend mens. Maar de dag komt dat de ketting breekt en de lamp kapot valt, de olie eruit loopt, en de vlam uitdooft. Dat wil zeggen, de levensdraad van de mens breekt en het levensvat zelf wordt vervolgens verbrijzeld. Deze twee beelden, waarbij het tweede een versterking is van het eerste, worden nu gevolgd door een paar soortgelijke. De vrouwen in het huis hebben jarenlang met een kruik water uit de bron gehaald. Maar de kruik ligt nu in scherven en, nog erger, de bron zelf is niet meer te gebruiken. Het scheprad, waarmee de kruik aan een lang touw gevuld werd, is gebroken en in de put gevallen.

Met deze poëtische vergelijkingen beeldt de schrijver op indringende wijze de sombere waarheid van de sterfelijkheid van de mens uit. Hij vervolgt dan met een verklaring van de dood in letterlijke termen. Met de ontbinding van de twee elementen waaruit hij bestaat, houdt de levende mens op te bestaan. Met het uiteengaan van lichaam en levensadem is er geen 'levend wezen' meer. Het lichaam wordt weer deel van de aarde, waaruit het als stof is genomen, en zijn door God geschonken levensadem keert tot Hem terug.

Vandaar dat de Bijbelse hoop op leven gericht is op een herscheppen van een mens als de persoonlijkheid die hij vroeger was, met de bedoeling dat na Gods oordeel zijn aardse lichaam op wonderbaarlijke wijze veranderd zal worden, tot een geestelijk lichaam, onsterfelijk en onvergankelijk.

7. Ik ben de God van Abraham

*In (dat) geloof zijn deze allen gestorven, zonder de belofte verkregen te hebben;
slechts uit de verte hebben zij die gezien en begroet,
en zij hebben beleden, dat zij vreemdelingen en bijwoners waren op aarde.
Want wie zulke dingen zeggen, geven te kennen,
dat zij een vaderland zoeken ... verlangen ... naar een beter,
dat is een hemels, vaderland.*

Daarom schaamt God Zich voor hen niet hun God te heten... (Hebreeën 11:13-16)

Toen de HERE vanuit de brandende braamstruik tot Mozes sprak, en hem de opdracht gaf naar Egypte terug te gaan om het volk Israël daaruit te bevrijden, maakte Hij Zich bekend met de woorden: "Ik ben de God van uw vader, de God van Abraham, de God van Isaäk en de God van Jakob" (Ex 3:6). Eeuwen later kwamen Sadduceeën, die niet in de opstanding van het lichaam geloofden, naar de Here Jezus met een strikvrage, die bedoeld was om deze hoop belachelijk te maken. In zijn antwoord hierop verwees Jezus naar de woorden van God tot Mozes: "dat de doden opgewekt worden, heeft ook Mozes bij de braamstruik aangeduid, waar hij de HERE noemt de God van Abraham en de God van Isaäk en de God van Jakob. Hij is niet een God van doden, maar van levenden, want voor Hem leven zij allen" (Luc 20:37,38). Waarom zag Hij juist in deze woorden het bewijs dat de waarheid van de bewering van de Sadduceeën aantoonde?

Voor Hem leven zij allen

God zegt niet tot Mozes: 'Ik was de God van Abraham'. Dat zou op zichzelf heel zinvol zijn geweest, aangezien God tot de aartsvader gesproken had over de onderdrukking van zijn afstammelingen tot in de vierde generatie in een vreemd land, waaruit Hij hen zou verlossen. Zulke woorden zouden hebben getuigd van een relatie met Abraham terwijl hij leefde, en dat God Zijn belofte van bevrijding nu zou vervullen. Gods gebruik van de tegenwoordige tijd – "Ik ben de God van Abraham" – laat zien dat Abraham, Zijn 'vriend', niet alleen behoort tot het verleden, toen hij rondtrok in het land van de belofte. Voor God heeft hij in zekere zin niet opgehouden te bestaan. Zeker niet in die zin, dat hij bij zijn sterven in Kanaän direct naar God in de hemel ging. Als Jezus dat bedoeld had, toen Hij zei: "want voor Hem leven zij allen", zou dit juist het tegendeel zijn geweest van wat Hij wilde bewijzen. Als de aartsvaders voortleefden na hun overlijden, dan zou er geen noodzaak zijn voor een opstanding. Integendeel, wat zijn woorden inhouden is iets geheel anders: God erkent ze als mensen die voor Hem leven. Aangezien zij in de doodstoestand zijn, kan dit alleen inhouden dat zij daaruit opgewekt zullen worden. Een kind blijft het kind van zijn ouders, ook als het slaapt, want als

het wakker wordt, wordt de relatie voortgezet. Evenzo blijft God de God en Vader van Zijn kinderen, ook wanneer zij van niets bewust in de doodsslaap liggen.

Een blijvende relatie met God

Op deze wijze wordt eeuwig leven door middel van de opstanding van het lichaam in de eindtijd, gebaseerd op de relatie met God tijdens dit aardse leven. Dat is de kern van de Bijbelse hoop op leven, die op vele plaatsen in de Schrift te lezen is. Deze gedachte is, bijvoorbeeld, te zien in de bekende woorden van de eerste psalm, tenminste als we weten dat de oudtestamentische uitdrukking “de kennis van de HERE” vaak de betekenis heeft van de ervaringskennis van een wederzijdse relatie met God, “want de HERE kent de weg van de rechtvaardigen, maar de weg van de goddelozen vergaat” (vs. 6).

Psalm 31, geschreven door David als een getuigenis van de diepe geestelijkheid van zijn leven van vertrouwen op de HERE, drukt het gebed uit dat later op de lippen was van de stervende Christus, evenals op die van diens dienaar Stefanus: “In uw handen beveel ik mijn geest; U verlost mij, HERE, getrouwe God” (vs. 6). Dit kan niet de levensadem van de mens zijn, want daarvoor zijn de woorden te persoonlijk. Hij spreekt het vertrouwen uit dat God Zijn gestorven dienaar zal bewaren, en op de opstandingsdag in genade aan hem zal denken om hem te herscheppen. Waarom zou anders Nehemia bidden: “Gedenk mij, mijn God, ten goede” (Neh 13:31)? Op dezelfde wijze is de hoop op leven van Asaf in Psalm 73 gefundeerd op zijn gemeenschap met God in dit leven: “Wie heb ik naast U in de hemel? Naast U begeer ik niets op aarde; al zou mijn vlees en mijn hart bezwijken, de rots van mijn hart en mijn erfdeel is God voor eeuwig” (vzn 25,26).

Psalm 103 toont de kortstondigheid van het menselijk leven, met het bekende beeld van een mooie bloem, die snel verwelkt door de verzengende oostenwind: “De sterveling – zijn dagen zijn als het gras, als een bloem van het veld, zo bloeit hij; wanneer de wind daarover is gegaan, is zij niet meer” (vzn 15,16).

Des te meer betekenis krijgen daarom de daaropvolgende woorden, die getuigen van wat Gods kinderen tot in eeuwigheid van Hem zullen ontvangen: “Maar de goedertierenheid van de HERE is van eeuwigheid tot eeuwigheid over wie Hem vrezen, en zijn gerechtigheid over kindskinderen, over hen die zijn verbond onderhouden, en aan zijn bevelen denken om die te doen” (vzn 17,18)

“Alle vlees is gras”, zei de profeet Jesaja. De snelheid waarmee de mooie bloem in het veld in de verzengende wind verdort, heeft menig Bijbelschrijver getroffen als beeld van de kortstondigheid van het menselijk leven. Des te meer betekenis krijgt daardoor Gods oproep door deze profeet tot allen die leven zoeken: “Neig uw oor en kom tot Mij; hoort, opdat uw ziel leve; Ik zal met u een eeuwig verbond sluiten” (Jes 55:3). Ook deze woorden zijn gericht op de andere zijde van de le-

venshorizon, en beloven Gods gave van onsterfelijkheid.

De beslissende keuze

De profeet Ezechiël kreeg van God de opdracht zijn medebalingen in Babel te herinneren aan hun persoonlijke verantwoordelijkheid voor God, en niet te verzinken in een fatalisme dat alle streven naar het goede verzwakt. Als Gods woordvoerder moet hij hun de twee mogelijke fundamentele uitkomsten van het menselijk leven voor ogen houden, evenals Mozes had gedaan toen hij tot de Israëlieten zei: "het leven en de dood stel ik u voor, de zegen en de vloek; kies het leven, opdat u leeft" (Deut 30:19). In hoofdstuk 18 van het boek Ezechiël worden de twee wegen voor ogen gesteld, die òf tot de dood òf tot leven leiden: "De ziel die zondigt, die zal sterven"; en hiervan uitgaande wordt een beroep op de luisteraar en lezer gedaan zich te bekeren, zodat hij niet zal sterven maar juist leven. Aangezien alle mensen sterven, kan de term 'dood' hier alleen de eeuwige dood betekenen, en niet slechts het sterven; en eveneens houdt 'leven' de belofte in van eeuwig leven na de dood. We horen hier al het ernstige beroep op mensen om leven te kiezen, dat zo kenmerkend werd voor Jezus' dringende boodschap aan zijn tijdgenoten, "als u u niet bekeert, zult u allen net zo omkomen (Luc 13:3)": "Want Ik heb geen welgevallen aan de dood van wie sterven moet, luidt het woord van de Here HERE; daarom bekeer u, opdat u leeft" (Ezech 18:32).

Achter de tegenstelling van fysiek leven en dood ziet de Bijbel telkens een nog radicaler verschil: leven met en zonder God. Dat bepaalt of een mens voor eeuwig zal leven of voor eeuwig zal sterven.

8. Het verborgen manna

Ik ben het levende brood.

Uw vaderen hebben in de woestijn het manna gegeten en zij zijn gestorven; dit is het brood, dat uit de hemel neerdaalt, opdat wie ervan eet niet sterve.

Ik ben het levende brood, dat uit de hemel neergedaald is. (Johannes 6:48-51a)

Achter het voorhangsel in de tabernakel – het grote, met cherubs versierde gordijn, opgehangen om het heilige der heiligen volledig af te sluiten voor nieuwsgierige blikken – stond de troon van de HERE, omgeven door een wolk van heerlijkheid, bovenop de ark van het verbond. Daarvóór stond een kruik met manna, zoals de HERE had voorgeschreven: “Neem een kruik, doe daarin een volle gomer manna en leg dit voor het aangezicht van de HERE, om het voor de toekomstige geslachten te bewaren” (Ex 16:33). Latere generaties in Israëel, die in het beloofde land de vruchten van hun erfenis konden genieten, zouden maar al te gemakkelijk de wonderen van de uittocht vergeten. Dit manna zou voor hen een blijvende herinnering zijn aan het hemelse brood, dat Israëel in de woestijn in leven hield. Vandaar het bevel: “Vul er een gomer mee, om het voor de toekomstige geslachten te bewaren, opdat zij het brood zien, dat Ik u in de woestijn te eten heb gegeven” (vs. 32). Op welke wijze zij iets hebben kunnen zien van wat in het binnenste vertrek van het heiligdom bewaard werd, is niet bekend. Er is een traditie dat het manna eens per jaar, op de Grote Verzoendag, naar buiten gebracht werd en aan de grote menigte voor de ingang getoond. Hoe het ook zij, iedere Israëliet wist dat daar, voor het aangezicht van hun onzichtbare Koning in het heiligdom, een portie van het manna lag; eeuwenoud maar nog altijd wit en vers – een sprekend symbool van onvergankelijkheid.

“De mens leeft niet alleen van brood”

Er zijn Bijbelteksten die vaak worden geciteerd maar lang niet altijd goed begrepen worden. Zo’n tekst is Deuteronomium 8:3 “Hij verootmoedigde u, deed u honger lijden en gaf u het manna te eten ... om u te doen weten, dat de mens niet alleen van brood leeft, maar dat de mens leeft van alles wat uit de mond van de HERE uitgaat.” Dit kan niet betekenen dat honger op zichzelf een mens doet beseffen dat hij meer dan voedsel nodig heeft. De ervaring leert het tegendeel. Reizigers hebben verteld hoe door gebrek aan voedsel maaltijden een obsessie werden. Ze droomden er zelfs over. Door de Israëlieten in de woestijn in een toestand te brengen waarin het normale landbouwproces van zaaien en maaien niet mogelijk was, wilde de HERE hen leren dat zij voor hun leven totaal afhankelijk waren van Hem en van Zijn levengevende woord: “Zie, Ik zal voor u brood uit de hemel laten regenen” (Ex 16:4). Niet van het woord van God in het algemeen,

maar van dat woord dat in de dorre woestijn brood tevoorschijn bracht heeft het volk geleefd.

“Ik ben het brood van de hemel”

Israëls toestand in de onherbergzame woestijn beeldt de toestand uit waarin alle mensen zich bevinden, in een wereld waar zij geen leven in zichzelf hebben en moeten sterven. Daarin lag de betekenis van Jezus' beschrijving van zichzelf als “het ware brood uit de hemel”, dat wil zeggen de werkelijke, echte Levengever, waarvan het manna een leerzaam symbool was. Alleen door dagelijkse verbondenheid met Hem heeft een mens hoop op leven: “wie dit brood eet zal in eeuwigheid leven” (Joh 6:32 en verder). Nu is Christus voor het aangezicht van God in de hemel zelf. In Hem, die opgewekt is tot nieuw en onvergankelijk leven, is het symbool van het onverderfelijke manna werkelijkheid geworden. Door verbondenheid met Hem kunnen de stervenden leven: “God heeft ons eeuwig leven gegeven en dit leven is in zijn Zoon. Wie de Zoon heeft, heeft het leven, wie de Zoon van God niet heeft, heeft het leven niet” (1 Joh 5:11,12). Gelovigen zien in Hem dat onvergankelijke leven, dat zij hopen zelf te mogen ontvangen bij zijn verschijning. “Want u bent gestorven en uw leven is verborgen met Christus in God. Wanneer Christus verschijnt, die ons leven is, zult ook u met Hem verschijnen in heerlijkheid” (Kol 3:3,4). Vandaar zijn genadige belofte in een brief aan zijn gemeente, in zijn laatste boodschap aan de zijnen: “Wie overwint, hem zal Ik geven van het verborgen manna” (Op 2:17).

9. De hoop op de opstanding in Israël

Herleven zullen uw doden – ook mijn lijk – opstaan zullen zij. (Jesaja 26:19)

Volgens de brief aan de Hebreeëen hadden geloofsgetuigen voordat Christus kwam een stellige hoop op eeuwig leven. De aartsvaders van Israël waren hun leven lang vreemdelingen en bijwoners in een land bewoond door mensen die God niet kenden, in de verwachting van een “hemels vaderland”. “In dat geloof zijn deze allen gestorven, zonder de beloften verkregen te hebben; slechts uit de verte hebben zij die gezien en begroet” (Heb 11:13). Mozes gaf zijn hoge positie in het koninklijk paleis in Egypte op, om zich te vereenzelvigen met zijn onderdrukte volksgenoten: “hij heeft de smaad van Christus groter rijkdom geacht dan de schatten van Egypte, want hij hield de blik gericht op de vergelding” (vs. 26). De aard van deze oudtestamentische heilsverwachting wordt nader beschreven in de verklaring waarom gelovigen zelfs bereid waren marteling te ondergaan: “opdat zij aan een betere opstanding deel mochten hebben” (vs. 35), dat wil zeggen niet slechts een tijdelijke terugkeer tot dit aardse leven, zoals een enkele keer in de heilsgeschiedenis is gebeurd, maar de opstanding in de eindtijd tot eeuwig leven. Martha, de zuster van de gestorven Lazarus, zei namens vele gelovigen uit de tijd voordat Christus als eersteling uit de doden werd opgewekt: “Ik weet, dat hij zal opstaan bij de opstanding op de jongste dag” (Joh 11:24).

De morgenstond

De afkeer die oudtestamentische gelovigen hadden van de dood, toont duidelijk aan dat zij niet geloofden meteen bij het sterven over te zullen gaan naar een nieuw en beter leven. Zij spraken integendeel de sombere verwachting uit, dat zij de nacht van de doodslaap in zouden gaan, alsof die lange tijd zou duren. Zij waren vertrouwd met wat de profeten vaak “de dag van de HERE” noemen, het aanbreken van een nieuw en door God gezegend tijdperk. In verband met de verwachting van deze heilstijd krijgt hun hoop op “de morgenstond” veel betekenis.

Psalm 90, die overdenkt hoe de achtereenvolgende generaties mensen naar de vergetelheid worden weggespoeld, eindigt met dit positieve uitzicht op de toekomst: “Verzadig ons in de morgenstond met uw goedertierenheid ... Verheug ons naar de dagen waarin U ons hebt verdrukt” (vzn 14,15). De schrijver van Psalm 49, die vertelt dat mensen zonder inzicht zullen vergaan, stelt daar tegenover: “de oprechten heersen over hen in de morgenstond” (vs. 15), en stelt daar tegenover: “Maar God zal mijn leven verlossen uit de macht van het dodenrijk, want Hij zal mij opnemen”. David spreekt in Psalm 17 over Gods oordeel over zondaars, en besluit dan met deze hoop op nieuw leven na de dood:

Maar ik zal in gerechtigheid uw aangezicht aanschouwen, en bij het ontwaken mij verzadigen met uw beeld. (vs. 15)

Verlost uit het dodenrijk

Psalm 16 drukt een innerlijke, rustige blijdschap uit, vanwege de gezegende relatie met God, die de schrijver – David – ervaart. Hij kent de HERE in de diepe zin die deze kennis in het Oude Testament vaak heeft: de ervaringskennis van vrede en vriendschap met God. De HERE is zijn erfdeel en beker, en deze relatie is het die het menselijk leven zoveel waarde geeft. Omringd door Gods beschermende zorg kan David zelfs met hoop en verwachting aan zijn sterven denken:

Daarom verheugt zich mijn hart en juicht mijn ziel, zelfs mijn vlees zal in veiligheid wonen; want U geeft mijn ziel niet prijs aan het dodenrijk, noch laat U uw gunstgenoot de groeve zien" (vzn 9,10)

Deze woorden worden vaak opgevat als uiting van Davids vertrouwen, dat God hem zal beschermen voor vijanden die hem dodelijk bedreigen. Maar David geeft in vele van zijn psalmen uiting aan zijn besef van de kortstondigheid van het aardse leven, en hij wist dat hij maar al te vroeg afscheid zou moeten nemen van de wereld. Zulke uitdrukkingen als "U maakt mij het pad van leven bekend", en "liefelijkheid voor eeuwig" doen eerder denken aan eeuwig leven in de toekomst.

De apostel Petrus legde op de Pinksterdag deze psalm uit aan de hand van de Griekse vertaling daarvan, die toen algemeen in gebruik was onder Joden in de Griekse wereld, de Septuaginta. De overledene zou niet in het graf blijven, en zelfs zijn lichaam zou niet door ontbinding worden aangetast. Petrus ziet dus de letterlijke vervulling hiervan in Jezus' opstanding op de derde dag. Opvallend is de heldere blik hierop die Petrus aan David toekent: "Daar hij nu een profeet was en wist, dat God hem onder ede gezworen had een uit de vrucht van zijn lendenen op zijn troon te doen zitten, heeft hij in de toekomst gezien en gesproken van de opstanding van de Christus, dat Hij niet aan het dodenrijk is overgelaten, noch zijn vlees ontbinding heeft gezien" (Hand 2:30,31).

Deze bijzondere vervulling van de psalm in Christus' opstanding sluit echter een meer algemene verwachting niet uit. Als de Messias zelf uit de doden opgewekt zou worden, mogen de gelovigen op eenzelfde ervaring hopen om zijn Koninkrijk binnen te gaan – al zou dit in hun geval veel later gebeuren. In deze psalm dringen wij door tot de kern van de heilsverwachting in Israël. Ieder mens moet sterven en het dodenrijk ingaan, waar hij niets meer zal weten. Daar spreekt David in over als de tijd "dat ik heen ga en niet meer ben" (Ps 39:14). Maar gelovigen die tijdens hun aardse bestaan met God hebben geleefd, en een levengevende relatie met Hem hebben gekend, zullen daaruit bevrijd worden. "Ik dood en doe herleven" heeft de HERE gezegd (Deuteronomium 32:39), en in het vertrouwen daar-

op kunnen zij het duister ingaan, wetende dat de poorten van de gevangenis – die het dodenrijk is – uiteindelijk open zullen gaan om Gods volk vrij te laten.

De doden herleven

In hoofdstuk 26 van zijn grote boek verkondigt de profeet Jesaja, dat God zal komen om Israël te bevrijden van zijn vijanden. Met betrekking tot machthebbers, die het volk in het verleden overheersten, zegt Jesaja: “Doden herleven niet, schimmen staan niet op; daarom hebt U hen bezocht en verdeld en alle herinnering aan hen uitgeroeid” (vs. 14). De dood van zulke wereldse machthebbers is definitief. Jesaja is even duidelijk in zijn taal als de schrijver van Psalm 49, over mensen die “nooit meer het licht zullen zien”.

Hier tegenover spreekt Jesaja vervolgens over de bestemming van Gods volk:

Herleven zullen uw doden – ook mijn lijk – opstaan zullen zij. Ontwaak en jubel, u, die woont in het stof! Want uw dauw is een dauw van licht; en de aarde zal aan de schimmen het leven hergeven. (Jes 26:19)

De uitdrukking “uw doden” staat tegenover de “doden” van vers 14, die niet herleven. Dat de profeet denkt aan de opstanding van het lichaam, blijkt uit de woorden “ook mijn lijk”. Even ontelbaar als de dauwdruppels, die in de vroege ochtend in het gras glinsteren, zullen Gods kinderen zijn wanneer zij in de morgenstond van de grote dag van de HERE in heerlijkheid verschijnen. David had ditzelfde beeld al gebruikt, toen hij sprak over de vereniging van Christus met zijn volk, nadat Hij van Gods rechterhand naar de aarde zou zijn teruggekeerd:

... in heilige feestdos rijst uit de schoot van de dageraad de dauw van uw jonge mannen voor u op. (Ps 110:3)

Opstanding in de eindtijd

Aan het eind van zijn lange leven als balling in Babel, ziet Daniël in een gezicht de toekomst van zijn volk Israël. Het laatste gedeelte heeft betrekking op de eindtijd. Gods engelen vertellen hem dat Israël een tijd van grote benauwdheid zal meemaken, en zij voegen hieraan toe: “Maar in die tijd zal uw volk ontkomen: al wie in het boek geschreven wordt bevonden. Velen van hen die slapen in het stof van de aarde zullen ontwaken, dezen tot eeuwig leven en genen tot versmading, tot eeuwig afgrijzen. En de verstandigen zullen stralen als de glans van het uitspanseel, en die velen tot gerechtigheid hebben gebracht als de sterren, voor eeuwig en altijd” (Dan 12:1-3). ‘Velen’ geeft geen aanduiding van de verhouding van dit aantal tegenover alle Israëlieten – waaraan in eerste instantie wordt gedacht. Duidelijk is dat slechts een deel van de mensen wordt opgewekt, en alleen sommigen daarvan Gods gave van eeuwig leven zullen ontvangen. De ‘versmading’ en het ‘afgrijzen’ van de verworpenen is definitief, wat in Openbaring 20:15 “de poel van vuur” heet als beeld van vernietiging. Een stralende ster is een bekend

beeld voor de Messias: "een ster gaat op uit Jakob, een scepter rijst uit Israël" (Num 24:17). De belofte aan Daniël wijst naar de verheerlijkte vorsten die met Israëls Koning zullen regeren: "Zie, een koning zal regeren in gerechtigheid en vorsten zullen heersen naar het recht" (Jes 32:1). Het gezicht en zijn uitleg maakten duidelijk dat de opstandingsdag in de verre toekomst lag. Intussen moest Daniël rusten in de doodsslaap. "Maar u, ga het einde tegen, en u zult rusten en opstaan tot uw bestemming aan het einde van de dagen" (Dan 12:13).

Dood of leven

De dood krijgt in de Bijbel bijzondere aandacht. Niet zozeer als natuurlijk verschijnsel, maar als het vonnis dat God uitsprak om de ongehoorzaamheid van de mens. Vanwege het potentieel van de mens, die naar Gods beeld is geschapen, is de kortstondigheid van zijn leven zo treurig; en dit wordt met gebruik van verschillende beelden aangegeven. Desondanks stelt God in dit Boek mensen voor de keuze uit twee mogelijkheden: dood of leven. In zijn laatste boodschap aan Israël zegt Mozes: "het leven en de dood stel ik u voor, de zegen en de vloek; kies dan het leven, opdat u leeft, u en uw nageslacht, door de HERE, uw God, lief te hebben" (Deut 30:19). Nog uitvoeriger is Gods beroep op Zijn volk door de profeet Ezechiël, dat eindigt met de woorden: "Waarom toch zou u sterven, huis van Israël? Want ik heb geen welgevallen aan de dood van wie sterven moet, luidt het woord van de Here HERE; daarom bekeer u, opdat u leeft" (Ezech 18:31,32).

Het is onmogelijk dat hiermee Israël als volk met de dood werd bedreigd, want door een profeet uit diezelfde tijd had de HERE de verzekering gegeven dat Hij nooit voorgoed met Israël zou afrekenen (Jeremia 30:11). De dood waarover gesproken wordt, kan ook niet een vroegtijdig sterven betekenen, want het zijn vaak de goddelozen die voorspoed en een lang leven hebben. Als God van een gelovig en gehoorzaam mens zegt: "zo iemand is rechtvaardig; hij zal voorzeker leven, luidt het woord van de Here HERE" (Ezech 18:9), geeft Hij, onzes inziens, daarmee aan dat die mens zeker eeuwig leven zal ontvangen. "Neig uw oor en kom tot Mij; hoor, opdat uw ziel leve" (Jes 55:3) moet uiteraard meer betekenen dan: "u zult een lang leven nu hebben". Evenzo ziet het gebed van de psalmist "Maak mij levend naar uw woord", verder dan de horizon van het aardse bestaan.

Toen God de aartsvaders van Israël de belofte gaf, dat Abraham zelf en zijn nageslacht de aarde zouden beërven als "een altijddurende bezitting" (Gen 13:15; 17:8), hield deze ook de belofte van eeuwig leven in. In dat geloof zijn ze gestorven, en op de dag van de opstanding zullen zij ervaren wat zij toen slechts in de verte hebben kunnen zien en begroeten (Hebreeën 11:13).

10. Het levensboek

Ik zal zijn naam zeker niet uitwissen uit het boek van leven, maar Ik zal zijn naam belijden voor mijn Vader en voor zijn engelen. (Openbaring 3:5)

Zelfs toen het volk Israël uit Egypte kwam en in de woestijn verbleef, werden er volkstellingen gehouden. Later werd in Jeruzalem een burgerregister bijgehouden. Het was een groot voorrecht ingeschreven te staan als lid van Gods verbondsvolk, en vooral als burger van de heilige stad Jeruzalem (Psalm 87). Valse profeten kregen de straf voorgelaten: "tot de kring van mijn volk zullen zij niet behoren, in het boek van het huis Israëls niet ingeschreven worden" (Ezech 13:9). Toen hij bij God om vergiffenis voor Israël pleitte, wees Mozes op het boek in de hemel waarin de namen van de burgers van Gods toekomstige Rijk worden opgeschreven. Zo groot was Mozes' liefde voor Israël, dat hij, evenals vele eeuwen later Paulus, bereid was zijn eigen onsterfelijke leven in Gods Koninkrijk op te geven omwille van zijn volk: "vergeef toch hun zonde – en zo niet, delg mij dan uit het boek dat U geschreven hebt" (Ex 32:32; Rom 9:3). Sommige mensen zijn echter schuldig zijn aan grove, opzettelijke zonden, "zo duidelijk", schreef Paulus eens, "dat zij voor hen uitgaan naar het gericht" (1 Tim 5:24). Over zulke onboetvaardige zondaars zei David: "Laten zij uit het levensboek worden uitgedelgd, met de rechtvaardigen niet worden opgeschreven" (Ps 69:29).

Het Koninkrijk dat God in de eindtijd op aarde zal vestigen, zal "in eeuwigheid niet te gronde gaan" (Dan 2:44), en de burgers zijn onsterfelijk. Het gebruik van dit beeld van een "levensboek" getuigt van het stellige geloof, dat het oude Israël had in eeuwig leven na de dood. "De HERE bemerkte het toch en hoorde het en er werd een gedenkboek voor zijn aangezicht geschreven, ten goede van hen die de HERE vrezen" (Mal 3:16). Deze voorstelling van namen die staan opgetekend in een boek, is voor de gelovige een heilzame waarschuwing dat Gods gave van eeuwig leven wordt toegekend op grond van bepaalde voorwaarden. Tezelfdertijd wordt hij hierdoor aangespoord met de bemoedigende verzekering, dat hij na zijn sterven niet vergeten zal worden. Wanneer op de grote dag van het oordeel de boeken worden opengedaan, en zal blijken wat een mens vroeger is geweest, zal er ook een ander boek opengedaan worden: "het levensboek". Als iemands naam daarin niet staat heeft hij geen toekomst: "En wanneer iemand niet bevonden werd geschreven te zijn in het levensboek, werd hij geworpen in de poel van vuur"; "Dat is de tweede dood: de poel van vuur" (Op 20:14,13). Hier tegenover staan allen die "in het goetdoen volhardende, heerlijkheid, eer en onvergankelijkheid zoeken". Hun naam staat wel in het levensboek zij zullen op de dag van het oordeel van Christus eeuwig leven ontvangen (Romeinen 2:7,16).

11. Eeuwig leven in de leer van Christus

Want zó zal u rijkelijk worden verleend de toegang tot het eeuwige Koninkrijk van onze Here en Heiland, Jezus Christus. (2 Petrus 1:11)

Het grote thema van Jezus' evangelieverkondiging was de komst van Gods Koninkrijk. Hieronder moeten we een dynamisch gebeuren verstaan, dat zich manifesteerde in wonderdaden van genezingen en spijzigen, en uiteindelijk zou uitlopen op de totstandkoming van Gods soevereine koningschap over de gehele aarde. Psalmisten en profeten in Israël hadden van oudsher de komst van God in heerlijkheid voorgezegd, zichtbaar door de vestiging van zijn koningschap op aarde. Toen Jezus onder zijn volksgenoten werkte, gaf Hij aan dat met zijn komst deze lang beloofde heilstijd aanstaande was: "De tijd is vervuld en het Koninkrijk van God is nabijgekomen. Bekeer u en geloof het evangelie" (Mar 1:15).

De rijke veelvoud van aspecten van Jezus' leer houdt verband met dit centrale thema. Zijn boodschap is niet menselijk gericht. Bijvoorbeeld dat allen kinderen van een hemelse Vader zijn, of dat de navolging van zijn morele onderwijs de menselijke samenleving zou verbeteren. Dit geldt ook voor wat Hij leerde over de hoop op eeuwig leven. Vragen die tegenwoordig vaak uit menselijke belangstelling of nieuwsgierigheid worden gesteld, krijgen in de vier evangeliën geen of slechts terloops een antwoord. Bijvoorbeeld: wat gebeurt er op het moment van het sterven? In welke omstandigheden zullen mensen Gods gave van eeuwig leven genieten? Hoe leven zij, en wat doen zij? Zullen zij familieleden en bekenden herkennen? Zal er op enige manier een voortzetting zijn van de relaties in dit leven? De Bijbel gaat niet in op zulke details. Het lot van de enkeling wordt opgenomen in een groter geheel; en de zaligheid van Gods kinderen staat onverbreekelijk in verband met de uitvoering van dat grote heilsgebeuren, wanneer Christus in heerlijkheid zal verschijnen om Gods Rijk op aarde werkelijkheid te maken.

De Gever van leven

De toekomst van Gods kinderen is niet los te zien van de toekomst van Christus en zijn centrale plaats in Gods heilsplan. Zoals te verwachten was, werd de ontzaglijke betekenis van zijn komst, zijn leven en volledige gehoorzaamheid tot de kruisdood toe, zijn opstanding en verhoging, pas achteraf geheel duidelijk. Daarna werd zijn komst het voornaamste thema van de prediking van de apostelen. Zij legden uit wat er vóór die tijd onvermijdelijk grotendeels verborgen was: namelijk dat door Christus' gehoorzaamheid zijn volk is vrijgesproken van zonde (Romeinen 5:19); dat zij door zijn dood Gods vergiffenis ontvangen (Efeziërs 1:7); en dat Hij op zijn opstandingsdag de Eersteling is geworden van een grote oogst van verlost (1 Korintiërs 15:20,23). Daarom vinden we weinig over deze belang-

rijke waarheden in de evangeliën. Wat wel aan het licht komt, is de toekomstige waardigheid van Christus als Gever van leven. Toen Hij de stellige belofte gaf: "ieder, die zijn leven verloren heeft om Mij nentwil, die zal het vinden", voegde Hij daar als verklaring en bevestiging aan toe: "Want de Mensenzoon zal komen in de heerlijkheid van zijn Vader, met zijn engelen, en dan zal Hij een ieder vergelden naar zijn daden" (Mat 16:25-27). Niet bij zijn of haar dood, maar bij Christus' verschijning in heerlijkheid in de eindtijd zal een mens eeuwig leven ontvangen. En Christus is Degene die dat leven zal schenken aan allen die daarvoor – vanwege hun gedrag in dit leven – in aanmerking komen (dus niet allen zonder uitzondering, zoals degenen die geloven in de 'alverzoening' zeggen). Deze drie elementaire gegevens vormen de kern van Christus' leer aangaande eeuwig leven. De Vader heeft het gehele oordeel over de mensen aan de Zoon gegeven, en bij het uitoefenen hiervan bepaalt Hij wie eeuwig zal leven en wie verloren gaat. Dit is de kristalheldere situatie die gelovigen daarvóór slechts "uit de verte" konden zien, en die een nieuwe dimensie geeft aan de ontvouwing van de hoop op leven.

Gods Koninkrijk binnengaan

Terwijl Jezus nauwelijks aandacht schenkt aan wat er met een mens gebeurt bij zijn of haar sterven – wat op zichzelf veelzeggend is – richt Hij dikwijls de aandacht van zijn luisteraars op het ingaan in Gods Koninkrijk als het grote, beslissende moment op een dag in de toekomst:

Want Ik zeg u: Indien uw gerechtigheid niet overvloedig is, meer dan die van de schriftgeleerden en Farizeeën, zult u het Koninkrijk van de hemelen voorzeker niet binnengaan. (Mat 5:20)

Niet een ieder, die tot Mij zegt: Here, Here, zal het Koninkrijk van de hemelen binnengaan, maar wie doet de wil van mijn Vader. Velen zullen te dien dage tot Mij zeggen: Here, Here ... (Mat 7:21,22)

Dan zullen de rechtvaardigen stralen als de zon in het Koninkrijk van hun Vader. (Mat 13:43)

Voorwaar, Ik zeg u, wanneer u zich niet bekeert en wordt als de kinderen, zult u het Koninkrijk van de hemelen voorzeker niet binnengaan. (Mat 18:3)

De zaligheid die God voor zijn kinderen in voorbereiding heeft ligt binnen het Koninkrijk van Zijn geliefde Zoon, dat pas in de eindtijd opgericht zal worden. Er is geen sprake van eeuwig leven buiten dit kader. De belofte: "Ik beschik u het koninkrijk", is de werkelijke belofte van onsterfelijkheid.

Een schat in de hemel

Met het oog op toekomstige zaligheid spoort Jezus zijn luisteraars aan een schat in de hemel te verzamelen:

Maar zoek zijn Koninkrijk, en die dingen zullen u bovendien geschonken worden. Wees niet bevreesd, u klein kuddeke! Want het heeft uw Vader behaagd u het Koninkrijk te geven. Maak u beurzen, die niet oud worden, een schat, die nooit opraakt, in de hemelen, waar geen dief bij komt en geen mot ze schaadt. Want waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn. (Luc 12:31-34; vergelijk 18:22)

De bemoedigende verzekering dat het de Vader behaagt toegang tot Zijn Koninkrijk te verlenen, sluit iedere gedachte van verdienstelijkheid uit. Desondanks moet een mens zich inspannen om, als het ware, een geestelijk tegoed te verzamelen dat hem op de dag van het oordeel ten goede komt. In het directe vervolg spreekt Jezus echter van zijn onverwachte wederkomst, als een heer des huizes die zijn dienaars zal belonen of straffen overeenkomstig de waarde van hun dienst. Hieruit blijkt dat er geen suggestie is, dat de schat die een trouwe discipel in de hemel heeft verzameld hem opwacht bij zijn komst daar na zijn dood, maar wel dat Christus zijn volk bij zijn terugkomst op aarde zal oordelen.

Een treffende parallel, ongetwijfeld geschreven in de herinnering aan deze woorden, is te lezen in Petrus' eerste brief waar hij melding maakt van "een onvergankelijke, onbevleete en onverwelkelijke erfenis, die in de hemelen weggelegd is" (1 Pet 1:4 en verder). Deze erfenis zal Jezus meebrengen als Hij komt in heerlijkheid: "welke gereed ligt om geopenbaard te worden in de laatste tijd ... bij de openbaring van Jezus Christus".

"Ik zal hem opwekken op de jongste dag"

Evenals in het Oude Testament heeft de dood van een mens in de leer van Jezus geen positieve betekenis. De zaligheid die de Vader in Zijn liefde voor Zijn kinderen in voorbereiding heeft, zal niet eerder geschonken worden dan op de grote opstandingsdag in de eindtijd. Dit staat buiten kijf in Jezus' vermaan vooral mensen die niet in staat zijn hun dank te bewijzen met een tegengif, barmhartigheid te betonen: "Maar wanneer u een gastmaal aanricht, nodig dan bedelaars, misvormden, lammen en blinden. En u zult zalig zijn, omdat zij niets hebben om u terug te betalen. Want het zal u terugbetaald worden bij de opstanding van de rechtvaardigen" (Luc 14:13,14).

Toen de Sadduceeën Jezus eens in het nauw probeerden te brengen, met hun vraag over een zeven keer getrouwde vrouw (Matteüs 22), verweet Hij hun twee kardinale fouten: "U dwaalt, want u kent de Schriften niet, noch de kracht van God" (Mat 22:29).

Het is absurd grenzen te stellen aan Gods activiteit; te ontkennen dat Hij, Die de tegenwoordige wereldorde geschapen heeft, in staat is een nog hogere levenswijze te scheppen. Het bestaan van engelen bewijst het tegendeel; en het is Gods bedoeling mensen op te wekken en aan de engelen gelijk te maken – waarbij er

geen plaats meer zal zijn voor aardse instellingen als het huwelijk.

Het positieve bewijs voor de opstanding lag ook in dat deel van de Schrift, dat de Sadduceeën zo hoog achtten. Als God, eeuwen na het overlijden van de aartsvaders van Israël, tot Mozes zegt dat Hij hun God is, betekent dit dat zij opnieuw zullen leven. God is niet de God van mensen die geen leven meer hebben. Jezus' antwoord geeft duidelijk aan, dat de enige manier waarop Gods kinderen weer zullen leven de opstanding uit de doden is. Hij ontkent hiermee het Griekse geloof in een onsterfelijke ziel. Onsterfelijkheid is geen aangeboren of inherente eigenschap van de mens, maar Gods gave aan mensen die in een verbondsrelatie met Hem hebben geleefd.

De wonderbaarlijke spijziging van vijfduizend was het teken dat Christus "het levende brood" is voor sterfelijke mensen. In zijn verklaring van dit wonder zei Hij: "Ik ben het levende brood; wie tot Mij komt, zal nooit meer hongeren en wie in Mij gelooft, zal nooit meer dorsten" (Joh 6:35). Zijn uitvoerige uitleg houdt het volgende in:

1. Jezus is gekomen om Gods wil te doen.
2. Het is Gods wil mensen leven te geven, zodat zij niet verloren gaan.
3. Daarom is Jezus bezig mensen tot geloof in Hem te brengen.
4. Allen die in Hem geloven zal Hij in de eindtijd uit de doden opwekken.

Vier keer in deze rede verwijst Jezus naar het moment waarop gelovigen eeuwig leven zullen ontvangen: "Ik zal hem opwekken op de jongste dag" (Joh 6:39,40,44,54).

Jezus' unieke gezag en macht mensen te doen herleven en hun eeuwig leven te schenken, zien we ook terug in zijn antwoord aan mensen die het Hem kwalijk namen dat Hij zei: "Mijn Vader werkt tot nu toe en Ik werk ook" (Joh 5:17-30). In Israël was het meestal zo, dat een zoon het ambacht leerde dat zijn vader uitoefende, en uiteindelijk zijn werk overnam. Zo leerde Jezus het timmermansvak van zijn 'vader' Jozef. En zo is het ook met Jezus en zijn hemelse Vader: "Want de Vader heeft de Zoon lief en toont Hem al wat Hij zelf doet, en Hij zal Hem grotere werken tonen dan deze, opdat u zich verwondert. Want zoals de Vader de doden opwekt en doet leven, zo doet ook de Zoon leven, wie Hij wil" (Joh 5:20,21). Jezus had toen al de macht mensen door zijn roepstem uit hun doodstoestand van vervreemding van God te redden: "Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, de ure komt en is nu, dat de doden naar de stem van de Zoon van God zullen horen, en die haar horen, zullen leven" (vs. 25). Jezus zal daarom op een moment dat nog niet gekomen is, opnieuw het verlossende bevel "Kom naar buiten" (Joh 11:43) uitspreken dat Hij eens in het dorp Bethanië uitsprak:

“Want de ure komt, dat allen, die in de graven zijn, naar zijn stem zullen horen, en zij zullen uitgaan, wie het goede gedaan hebben, tot de opstanding ten leven, wie het kwade bedreven hebben tot de opstanding ten oordeel.” (Joh 5:28,29).

Het woord ‘allen’ heeft in de Bijbel meestal niet de betekenis van ‘allen zonder uitzondering’, maar van ‘allen die in aanmerking komen’, of ‘allen zonder onderscheid’. Deze laatste betekenis is, bijvoorbeeld, te zien in Jezus’ profetische blik op de gevolgen van zijn kruisiging: “als Ik van de aarde verhoogd ben, zal Ik allen tot Mij trekken” (Joh 12:32). Het aantal mensen dat tot de gekruisigde Christus getrokken is, is door de eeuwen heen slechts een kleine minderheid. De verklaring van dit ‘allen’ moeten we zoeken in het verband waarin het werd gesproken. Filippus en Andreas hebben Jezus kort hiervoor de boodschap overgebracht, dat er enkele Grieken wachten om Hem te ontmoeten; en Hij ziet hierin een voorteken dat er, als gevolg van zijn offerdood, velen uit de niet-Joodse wereld tot Hem zullen komen. ‘Allen’ heeft hier de betekenis van Jood zowel als niet-Jood. Evenzo geeft de samenhang in Johannes 5 de verklaring van ‘allen’, namelijk zowel rechtvaardigen als onrechtvaardigen: “zij zullen uitgaan, wie het goede gedaan hebben, tot de opstanding ten leven, wie het kwade bedreven hebben, tot de opstanding ten oordeel” (vs. 29). Zo komen Jezus’ woorden overeen met het oordeelcriterium in Romeinen 2:12: “Want allen, die zonder wet gezondigd hebben, zullen ook zonder wet verloren gaan; en allen, die onder de wet gezondigd hebben, zullen door de wet geoordeeld worden.”

Macht om gericht te houden

In deze rede legt Christus uit, dat Hij de macht en het gezag heeft mensen leven te geven, omdat Hij ook door God is aangesteld als de Rechter van mensen: “Want ook de Vader oordeelt niemand, maar heeft het gehele oordeel aan de Zoon gegeven ... Hij heeft Hem macht gegeven om gericht te houden, omdat Hij de Mensenzoon is” (Joh 5:22,27). Zoals de Vader “de doden opwekt en doet leven” (vs. 21), zo ook zal Jezus mensen uit het graf roepen, die Hij vervolgens zal oordelen en hun eeuwige bestemming bekendmaken; waarbij Hij spreekt van een opstanding tot leven en een opstanding tot oordeel (dat is: tot veroordeling).

Deze alternatieven brengt Jezus in zijn leer keer op keer onder de aandacht. De gelijkenissen van het onkruid en een sleepnet spreken waarschuwend van een scheiding “bij de voleinding van de wereld” van rechtvaardigen en onrechtvaardigen: “De Mensenzoon zal zijn engelen uitzenden en zij zullen uit zijn Koninkrijk verzamelen al wat tot zonde verleidt en hen, die de ongerechtigheid bedrijven, en zij zullen hen in de vurige oven werpen” (Mat 13:41-42; 49,50). Jezus’ beeldtaal van een vernietigend vuur is ontleend aan het boek Maleachi (4:1), en zijn gebruik hiervan bevestigt de geldigheid van wat het Oude Testament zegt over het uitroeien van de goddelozen van de aarde.

De voorwaarde voor het binnengaan van Gods Koninkrijk, is het doen van Gods wil in de proeftijd van het aardse leven: "Niet een ieder, die tot Mij zegt, Here, Here, zal het Koninkrijk van de hemelen binnengaan, maar wie doet de wil van mijn Vader" (Mat 7:21). Hetzelfde criterium leert op indrukwekkende wijze de scheiding van bokken en schapen bij Christus' wederkomst: "Wanneer dan de Mensenzoon komt in zijn heerlijkheid en al de engelen met Hem, dan zal Hij plaats nemen op de troon van zijn heerlijkheid" (Mat 25:31). Er volgt, met gebruik van beeldtaal, een beschrijving van de scheiding die de Koning maakt tussen mensen uit alle volken, waarbij ze worden geplaatst aan zijn rechter- en linkerhand. Het criterium van oordeel ligt in het dienen van "één van deze mijn minste broeders", en de uitslag is definitief: "dezen zullen heengaan naar de eeuwige straf, maar de rechtvaardigen naar het eeuwige leven" (vzn 45,46).

Eeuwig leven is in Christus' leer Gods gave aan hen die – om hun geloof en gedrag – door Hem daarvoor waardig bevonden zullen worden. Dit geven van eeuwig leven zal plaatsvinden in de eindtijd, bij de wederverschijning van Zijn Zoon, die door God is "aangesteld tot rechter over levenden en doden" (Hand 10:42).

De heerlijkheid van Gods kinderen

Welke voorstelling heeft Jezus gegeven van de zaligheid van het eeuwige leven in zijn Koninkrijk? De woorden "Zalig de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde beërven" (Mat 5:5) sluiten aan bij tal van oudtestamentische voorzeggingen van de vestiging van Gods Koninkrijk op aarde, evenals de eerste bede in het "Onze Vader": "Uw naam worde geheiligd, uw Koninkrijk kome, uw wil geschiede, gelijk in de hemel also ook op de aarde" (Mat 6:10).

Andere zaligsprekingen beloven troost, vrede, verzadiging en barmhartigheid. Dikwijls gebruikt Jezus de beeldtaal van een rijke maaltijd: gelovigen zullen met Abraham, Isaäk en Jakob in Gods Koninkrijk aanliggen; dienaars worden uitgenodigd het feest van hun Heer binnen te gaan (Matteüs 8:11; 25:21,23). De apostelen zullen op tronen regeren, met Jezus aan tafel zitten, met Hem eten en wijn drinken (Luc 22:30; Matteüs 19:28; 26:29). Soms wordt het Koninkrijk beschouwd als de wereldwijde heerschappij van Christus, waar zijn dienaars een Godvrezende samenleving tot stand zullen brengen. Op andere plaatsen wordt een volmaakte gemeenschap voorgesteld, waarvan de zaligheid niet wordt geopend.

De twee wegen

Jezus' boodschap is doordrongen van een grote ernst vanwege de toestand waarin ieder mens zich bevindt. De keuze is dood of leven. De meeste mensen bewandelen samen een brede weg, die uitloopt op de eeuwige dood. Jezus wijst naar een klein poortje, dat toegang geeft tot een smalle weg, waarop weinigen

gaan maar die leidt tot leven. Mensen die vervreemd zijn van God zijn dood terwijl zij leven; en tot iemand die zijn discipelschap wilde uitstellen totdat zijn vader overleden was, zei Jezus: "Laat de doden hun doden begraven" (Luc 9:60). De eerste 'doden' in deze uitspraak zijn de levenden die door zonde en ongehoorzaamheid geestelijk dood zijn (zie 1 Tim 5:6; Efez 2:, 2:5; Kol 2:13). Jezus bedoelde niet dat je je ouders niet netjes mag begraven, maar dat iemand die eeuwig wil leven met alle ijver en ernst de gelegenheid aangrijpt zodra hij de heilsboodschap hoort. Met andere woorden: de juiste prioriteiten stelt. De dag van sterven van de vader van de man kon nog wel lang duren, en hij kon zelf wel eerder sterven; dus waarom het volgen van Jezus uitstellen? Dat geldt ook voor ons in deze tijd. Het leven zal oneindig veel rijker zijn door de gemeenschap met de opgestane Here; en de heerlijkheid die vóór ons ligt spoort aan tot het einde toe trouw te zijn aan Christus' roeping. "Mijn schapen horen naar mijn stem en Ik ken ze en zij volgen Mij, en Ik geef hun eeuwig leven en zij zullen voorzeker niet verloren gaan in eeuwigheid" (Joh 10:27,28).

Op de noordoostelijke oever van het Meer van Galilea, niet ver van de monding van de Jordaan, lag het stadje Bethsaida. In deze omgeving heeft Jezus op wonderbaarlijke wijze een menigte van vijfduizend gespijzigd. In zijn rede legde Hij de volgende dag de betekenis van dit teken uit. Evenals de Israëlieten in de woestijn in leven werden gehouden door het manna, zo geeft Jezus leven aan tot sterven gedoemde mensen. Wie Hem nu in geloof aannemen, zal Hij opwekken en eeuwig leven geven op de jongste dag. Deze levengevende verbondenheid met de opgestane Here herdenken christenen in 'het avondmaal'.

12. De opwekking van Lazarus

*Ik ben de opstanding en het leven;
wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven,
en een ieder die leeft, en in Mij gelooft, zal in eeuwigheid niet sterven; gelooft u dat?
(Johannes 11:25,26))*

Zelden is er in de geschiedenis zo'n dramatisch geladen moment geweest, als toen Lazarus verscheen bij de ingang van het graf waarin zijn lijk vier dagen daarvoor was neergelegd. Terwijl hij doodziek was, hadden Martha en Maria tevergeefs op Jezus' komst gewacht. Zelfs als Hij nu toch nog komt, hebben ze alle hoop niet kunnen opgeven, en des te minder nu Hij naar de begraafplaats vraagt. Omringd door een intens belangstellende menigte staan ze voor de ingang. De spanning neemt toe als Jezus enkele omstanders vraagt de steen weg te rollen, en er valt een diepe stilte als de rabbi uit Nazareth zijn ogen richt naar de hemel en bidt. In deze stilte vol verwachting klinkt de plotselinge, krachtige roep des te luider: "Lazarus, kom naar buiten!" Voor alle ogen die naar de duistere opening van de grafspelonturen, voltrekt zich het griezelige schouwspel waarover men later op die dag keer op keer zou spreken, en dat men nooit heeft kunnen vergeten: langzaam en met moeite vanwege de belemmerende windsels waarin men zijn verstijvende lichaam had gewikkeld, en de zijn zicht wegnemende doek om zijn gezicht, kruipt Lazarus naar het daglicht. Tussen de geschrokken en verbaasde gezichten boven hem, met alle ogen op hem gericht, ziet hij zijn Meester en hoort hij zijn vriendelijke stem: "Maak hem los en laat hem heengaan".

Wanneer stonden dood en leven zo lijnrecht tegenover elkaar als op dat moment? Dood is dood, en de enige Lazarus waarover Johannes' verslag herhaaldelijk spreekt, is de persoon die in het graf lag. Daaruit, en nergens anders vandaan, heeft Jezus hem teruggebracht. Toen Hij met krachtige stem "Lazarus!" riep, sprak Hij geen geest in de hemel aan, maar een lijk in het open graf. Zoals Jezus had gezegd, was Lazarus in een doodsslaap gevallen. Nu leefde hij opnieuw. Met dit wonder heeft Jezus het teken verricht, dat bewees dat Hij "de opstanding en het leven" is, de Zoon van God die bij zijn wederkomst met door God verleende macht geliefde gelovigen vanuit het rijk van de doden terug zal brengen en ze levend maken tot in alle eeuwigheid. Het gebeuren dat zich lang geleden bij de ingang van een graf in een klein dorp buiten Jeruzalem afspeelde, zal zich binnenkort overal op aarde herhalen: "Want de ure komt, dat allen, die in de graven zijn, naar zijn stem zullen horen, en zij zullen uitgaan" (Joh 5:28).

13. Christus is opgewekt uit de doden

Maar nu, Christus is opgewekt uit de doden. (1 Korintiërs 15:20)

De Bijbel richt zich van begin tot eind vooral op Gods grote heilsdaden. De mens als enkeling heeft alleen betekenis voor zover hij betrokken is bij dat grote heilsgebeuren, dat zich in de loop van de eeuwen ontwikkelt naar het door God vastgestelde doel. De vragen die vaak worden gesteld over wat er nu precies gebeurt als een mens de laatste adem uitblaast, komen niet aan de orde. Wat voor een mens van wezenlijk belang is, is of hij buiten of binnen het bereik is van Gods heilrijke werkzaamheid. De heilsboodschap ligt vast verankerd in de heilsgeschiedenis. Zo heeft het oude Israël teruggekeken op Gods ingrijpen in het wereldgebeuren, om Zijn uitverkoren volk uit de hulpeloze toestand van dwangarbeid in Egypte te verlossen, en te vestigen in een door Hem gekozen land. Daarin zag de Israëliet het bewijs van zijn goddelijke roeping, en de verzekering dat hij persoonlijk, evenals zijn volk, een grote toekomst tegemoet ging (bijvoorbeeld Jesaja 51:9-11). Jaar in jaar uit keek hij bij iedere Pascha-viering met dankbaarheid terug op de geboorte van zijn volk, en keek hij tegelijkertijd met nieuwe hoop uit naar het herstel van zijn volk in de toekomst. Op dezelfde manier is nu voor de christenen de opstanding van Christus uit de doden Gods heilsdaad bij uitnemendheid. Daarin ziet hij de verwezenlijking in Gods Zoon van de hoop op eeuwig leven, die ook hem is gegeven. Als hij de offerdood en de opstanding van zijn Heer in brood en wijn gedenkt, ziet hij voor zich zowel het fundament van zijn geloof dat zijn Heiland leeft, als de verzekering dat Hij eenmaal op de wolken van de hemel zal verschijnen om ook anderen leven te geven.

Een historisch feit

“Indien Christus niet is opgewekt”, schrijft Paulus aan de Korintiërs, “dan is immers onze prediking zonder inhoud, en zonder inhoud is ook uw geloof”. En voor het geval dat zijn lezers toch zouden menen dat er een andere mogelijkheid was, herhaalt hij zijn uitspraak: “indien Christus niet is opwekt, dan is uw geloof zonder vrucht, dan bent u nog in uw zonden” (1 Kor 15:14,17).

Als Paulus zo over Christus’ opstanding schrijft, heeft hij het niet over een idee maar over een historisch feit – een gebeurtenis die heeft plaatsgevonden op een bepaalde tijd en plaats. De tijd was een Paschaviering, toen Kajafas, als Joodse hogepriester, en Pontius Pilatus, als plaatselijke vertegenwoordiger van keizer Tiberius in Rome, de macht uitoefenden. Het gekneusde en verminkte lichaam van de Gekruisigde – “het lijk”, zegt Marcus met pijnlijke letterlijkheid in het Grieks (*ptoma*, Mar 15:45, terwijl op andere plaatsen *soma*, lichaam, wordt ge-

bruikt) – werd gelegd in een nabijgelegen graf, gewikkeld in een grafdoek met veel specerijen. Drie dagen later was het graf leeg, de windsels lagen op hun plaats, maar zonder inhoud. Gedurende veertig dagen toonde de Gekruisigde zijn apostelen en anderen zijn nieuwe, lichamelijke bestaan. Hij wandelde urenlang met hen, gebruikte maaltijd met hen, toonde de littekens van zijn kruisiging in zijn zijde en handen, en verzekerde hun dat Hij geen spook of geestverschijning was: “Zie mijn handen en mijn voeten, dat Ik het zelf ben; betast Mij en zie, dat een geest geen vlees en beenderen heeft, zoals u ziet, dat Ik heb” (Luc 24:39).

Er zijn tegenwoordig invloedrijke theologen en geestelijken, die deze voorstelling van zaken als veel te letterlijk zien. Zij laten de historische bijzonderheden in de evangeliën buiten beschouwing, als menselijke toevoegingen aan de oorspronkelijke gebeurtenis, om Christus' opstanding te verklaren als een metafysisch gebeuren, buiten en boven de geschiedenis, een geestelijke ervaring, een spirituele waarheid. Dat is zeker niet wat de oorspronkelijke ooggetuigen, van wie wij afhankelijk zijn voor alle kennis van Christus' opstanding, hebben verteld. Ook in de eerste eeuw waren er die de opstanding tot een geestelijk proces reduceerden, om welke reden Paulus hun verweet dat zij “uit het spoor van de waarheid geraakt zijn” (2 Tim 2: 17,18).

De oorsprong van Christus' gemeente

Rond het midden van de eerste eeuw van onze jaartelling kwam er in de wereld rond de Middellandse Zee een nieuwe beweging op, de gemeente van Christus. De innerlijke kracht hiervan was zo groot, dat er binnen dertig jaar op vele plaatsen in het grote Romeinse rijk snelgroeiende gemeenten ontstonden. De beweging breidde zich uit tot een wereldwijde broederschap, overwon haar godsdienstige rivalen, en werd op den duur zelfs de staatsgodsdienst van het Rijk. Er moet een oorzaak zijn geweest voor zo'n resultaat. Waar kwam de explosieve kracht vandaan die de christelijke gemeente deed ontstaan?

Het Nieuwe Testament geeft ons hier de verklaring voor. Discipelen van Christus, die enkele jaren met Hem hadden geleefd, in de verwachting dat Hij de beloofde Messias was, maar door zijn kruisiging werden verrast, verklaarden in het openbaar dat Hij op de derde dag was opgewekt uit de doden. Zij hadden Hem in een periode van veertig dagen bij verscheidene gelegenheden ontmoet, en waren er zeker van dat Hij die dood was weer leefde. Zijn opstanding vormde de kern van de boodschap die zij met veel moed en ijver verkondigden. Toen de lege plaats van de verrader Judas opgevuld moest worden, werd als voorwaarde gesteld dat een apostel een getuige van Christus' opstanding moest zijn (Handelingen 1:22). Het verslag in Handelingen van het eerste optreden van de apostelen, laat telkens zien dat Christus' opstanding het voornaamste was in hun prediking: “Deze

Jezus heeft God opgewekt, waarvan wij allen getuigen zijn"; "En met grote kracht gaven de apostelen hun getuigenis van de opstanding van de Here Jezus"; "De God van onze vaders heeft Jezus opgewekt ... en wij zijn getuigen van deze dingen" (Hand 1:22; 2:32; 3:15; 4:33; 5:30,32).

In zijn eerste brief aan de Korintiërs brengt Paulus zijn lezers het formidabele bewijs voor Christus' opstanding in herinnering. Hij schrijft uit persoonlijke ervaring als een door God gekozen apostel, die zelf Christus na diens opstanding heeft gezien en openbaringen van Hem heeft ontvangen: "Want vóór alle dingen heb ik u overgegeven, wat ik zelf ontvangen heb" (15:3). Hij verwijst hierbij naar het getuigenis van de voorzeggingen van de profeten in Israël: "Hij is begraven en op de derde dag opgewekt, naar de Schriften"; noemt vervolgens andere ooggetuigen van de opgestane Here: Petrus, Jakobus, de rest van de twaalf. Bij een bepaalde gelegenheid waren er zelfs vijfhonderd broeders aanwezig. Tenzij men dit alles van de hand wil wijzen als verzinsels van een stel leugenaars, staat de waarheid van Christus' opstanding op deze sterke bewijsgrond vast: "Daarom dan, ik of zij, zó prediken wij, en zó bent u tot het geloof gekomen" (vs. 11).

Andere verklaringen

Vergelijk nu eens de uitspraken van mannen die Christus' gemeente tot stand hebben gebracht met de verklaringen die niet overtuigde mensen later hebben bedacht. Onopgemerkt door allen – de soldaten, de omstanders, de mensen die Hem in windsels wikkelden en in het graf legden – zou Jezus niet dood zijn geweest en 'in de koelte van het graf' weer zijn bijgekomen; Hij wist uit de windsels te ontsnappen, ondanks zijn zwakheid de enorm zware steen voor het graf van binnenuit weg te rollen, en de weggevluchte discipelen te vinden; en ondanks zijn lichamelijke toestand heeft Hij hen ervan kunnen overtuigen dat Hij was opgewekt tot eeuwig leven. Of iedereen is naar het verkeerde graf gegaan. Of de discipelen hebben Jezus' lichaam weggehaald, om hun bewering geloofwaardig te maken dat Hij opgewekt was.

De aanzet tot het ontstaan van Christus' gemeente lag in eerste instantie niet in de een of andere leerstelling, maar in de verkondiging dat Hij na zijn kruisdood een nieuw en onvergankelijk leven had. Alles wat nodig was om die beweging in de kiem te smoren, was daarom het lijk van Jezus te voorschijn te halen. Dat niemand dat deed, bewijst dat dit niet mogelijk was. Tegenover de ongeloofwaardige en gezochte verklaringen van mensen staat het directe, positieve getuigenis van ooggetuigen, die hun leven op het spel gezet hebben om dit wonderbaarlijke gebeuren overal bekend te maken.

14. De levenskroon

Wees getrouw tot de dood en Ik zal u geven de levenskroon. (Openbaring 2:10)

Boven het hoofd van iedere christen in de stad Smyrna hing voortdurend een 'zwaard van Damocles'. Als een verontwaardigde huisgenoot of buurman, of een Jood wegens zijn bittere vijandschap tegenover de christenen, bij de overheid gehoor kon vinden voor een klacht die hij tegen een christen wilde indienen, kwam die al gauw voor de keus te staan: wierook op het altaar ter ere van de keizer te laten branden, of de marteldood.

In zijn brief aan de gemeente in Smyrna bemoedigt de opgestane Christus zijn zwaarbeproefde volgelingen met een krachtige belofte van leven in heerlijkheid: "Wees getrouw tot de dood en Ik zal u geven de levenskroon" (Op 2:10). Dit woord 'kroon' gebruikt Paulus soms in de betekenis van erekrans, die werd gedragen door de winnaar bij sportwedstrijden (1 Korintiërs 9:25; 2 Tim 4:8). Dit is een eerbeton aan iemand die een moeizame strijd heeft gestreden en overwinnaar is geworden.

Elders in het boek Openbaring – waarvan de gehele beeldspraak ontleend is aan Bijbels en niet aan heidens gebruik – is de kroon ook het teken van koningschap. De symbolische vertegenwoordigers van Christus' volk hebben gouden kronen op hun hoofden, die zij voor Gods troon neerwerpen als uiting van aanbidding (Openbaring 4:10). Een kroon is het sprekend symbool van hen die gemaakt zijn "tot een koninkrijk en tot priesters, en zij zullen als koningen heersen op de aarde" (Op 5:10).

Zoals op tal van andere Schriftplaatsen, wordt ons ook in deze belofte geleerd dat eeuwig leven geen tegenwoordig bezit is als deel van ons mens zijn, maar Gods gave aan allen die Hij waardig acht zo'n buitengewone eer te ontvangen.

15. Het getuigenis van het open graf

[David heeft] in de toekomst gezien en gesproken van de opstanding van Christus, dat Hij niet aan het dodenrijk is overgelaten, noch zijn vlees ontbinding heeft gezien.

Deze Jezus heeft God opgewekt, waarvan wij allen getuigen zijn. (Hand 2:31,32)

In antwoord op het dringende en herhaaldelijke verzoek van twijfelende en ongelovige volksgenoten, dat Hij hun een teken zou geven dat Hij de Messias van Israël was, heeft Jezus meer dan eens een stellige belofte gedaan. Zij zouden één enkel, bijzonder, teken krijgen: het teken van de profeet Jona. Evenals deze, na drie dagen in een vis te hebben gezeten, levend te voorschijn was gekomen, zou ook Jezus drie dagen na zijn begrafenis weer tot leven komen. "Een boos en overspelig geslacht verlangt een teken, en het zal geen teken ontvangen dan het teken van Jona"; "Want zoals Jona drie dagen en drie nachten in de buik van het zeemonster was, zo zal de Mensenzoon in het hart van de aarde zijn, drie dagen en drie nachten" (Mat 16:4; 12:39).

Deze aankondiging houdt in dat velen, dus niet slechts enkele volgelingen van Christus, de gelegenheid zouden hebben dit teken te zien. Wanneer wij alle bijzonderheden over Jezus' dood en opstanding, die in de evangeliën zijn opgetekend, bijeenbrengen, kunnen we vaststellen dat dit inderdaad het geval is geweest.

De Joodse leiders zouden zeker hebben verwacht en verlangd, dat Jezus' lichaam in een massagraf gelegd zou worden. Dan zou niemand later kunnen aantonen dat Hij daar niet meer was. Toen Jozef van Arimathea op het laatste moment naar Pilatus ging, om de Romeinse stadhouder toestemming te vragen Jezus te mogen begraven, en daarvoor toestemming kreeg, nam alles een voor de Joden onverwachte wending.

Dat een gekruisigde begraven zou worden in het graf van een rijke en aanzienlijke Jood, was op zichzelf een buitengewone ontwikkeling. Daardoor ging een uitspraak van de profeet Jesaja, over Gods lijdende Knecht, in vervulling: "Men stelde zijn graf bij de goddelozen" [dit was de bedoeling van hen die de Knecht hadden verworpen, en verantwoordelijk waren voor zijn dood, als het laatste bewijs van vernedering]; bij de rijke was Hij in zijn dood" (Jes 53:9).

Vooraf in de omgeving van een dichtbevolkte stad als Jeruzalem maakte men gewoonlijk gebruik van hetzelfde graf door, zo nodig, oude beenderen op te ruimen en ergens in een hoek neer te leggen. Maar door de bepaalde raad en voorkennis van God had Jozef een nieuw graf in de rots laten uithouwen: "een nieuw graf, waarin nog nooit iemand was bijgezet" (Joh 19: 41). Er lagen daar geen ou-

de beenderen, waarvan men later kon zeggen dat zij de overblijfselen van Jezus van Nazareth waren.

Bovendien lag dit graf even buiten de stad, dicht bij de plek waar Jezus gekruisigd werd: "daar dan legden zij Jezus neer wegens de Voorbereiding [voor het Pascha] van de Joden, omdat het graf dichtbij was" (Joh 19:42). De grote menigte toeschouwers bij Jezus' kruisiging had hierdoor alle gelegenheid te zien waar Hij werd begraven.

Nog extra bekendheid kreeg het graf door het verzoek van de angstige Joden dit te verzegelen en te bewaken: "Geef daarom bevel het graf te verzekeren tot de derde dag" (Mat 27: 64). De moeite die men nam om het beloofde teken te voorkomen, was lachwekkend. De omvang van de steen voor het graf maakte het weggrollen daarvan tot een formidabele taak: "hij was zeer groot", zegt Marcus (16:4). Zelden hadden die soldaten zo'n vreemde opdracht gekregen als deze: bij een enorm zware, verzegelde, steen voor een graf op wacht blijven staan, voor het geval dieven het lijk zouden stelen!

Vroeg op de derde dag heeft Gods engel die steen uit zijn sleuf gehaald, van het graf verwijderd en op een afstand opzij gezet om als zitplaats te dienen! Hij lag daar die ochtend als een wonderbaarlijke bezienswaardigheid. Zelfs als de gevluichte soldaten, de Joodse raadsliden, de vrouwen en de apostelen die naar het graf gingen, allemaal hadden gezwegen – wat uiteraard ondenkbaar is – was slechts een blik van een voorbijganger voldoende om het gerucht van het open graf als een lopend vuurtje te laten rondgaan.

Hoeveel Joden hebben het "teken van Jona" gezien, voordat er snel maatregelen werden genomen, en men de moed had het graf weer te sluiten? Jeruzalem en haar omgeving was overvol Paschavierende Joden, waarvan vele uit het buitenland afkomstig waren. Dat de hele stad in spanning verkeerde, blijkt uit de verrassende vraag van Kleopas, toen hij zich omkeerde en tot zijn onbekende Medereiziger zei: "Bent U de enige vreemdeling in Jeruzalem, dat U niet weet wat daar deze dagen gebeurd is?" (Luc 24:18). Dichterbij de stad had het graf niet kunnen zijn, en we hebben alle reden te veronderstellen dat velen die dag de verwijderde steen hebben gezien, en in het open graf de windselen in de vorm van een lichaam maar zonder inhoud, en een hoofddoek op zijn plaats liggend maar zonder hoofd erin. Zoals altijd had Jezus zijn belofte waar gemaakt, en het beloofde teken grote bekendheid gegeven.

In het licht van dit alles is een opvallende ontwikkeling te zien, die anders onbegrijpelijk zou zijn. De gehele verkondiging van de apostelen kort daarna berustte op één gegeven: de opstanding van Christus. Voor zover wij kunnen nagaan hebben de Joodse leiders nooit geprobeerd het open graf te ontkennen.

16. Hij zag het en geloofde

Toen ging ook de andere discipel, die het eerst aan het graf gekomen was, naar binnen, en hij zag het en geloofde. (Johannes 20:8)

Wat de apostel Johannes zag, was iets dat hij zeker niet had verwacht. Noch zijn kennis van de Schrift, noch al wat hij in de laatste jaren als discipel van Jezus had geleerd, had hem het nodige inzicht gegeven. Toen Maria in de vroege ochtend na de sabbat in allerijl was gekomen, buiten adem en met het ontstellende bericht: "Zij hebben de Here weggenomen uit het graf en wij weten niet, waar zij Hem hebben neergelegd" (Joh 20:2), kon hij alleen maar gokken wie 'zij' waren en welke reden mensen konden hebben om een lijk uit een graf weg te halen.

Wat hij in het halfduister in het graf zag, kwam als een plotselinge openbaring. Naar aanleiding van Maria's verwarde verhaal had hij zich, toen hij naar het graf rende met Petrus op zijn hielen, een rommelige toestand voorgesteld: de windsels, die men verwijderd zou hebben om het lichaam beter te kunnen dragen, op een hoop op de grond gegooid, en overal op de grond de grote hoeveelheid specerijen die Nicodemus had meegebracht.

Tot zijn verbazing zag alles er netjes uit. De windsels lagen op hun plaats, gewikkeld en gevouwen met de specerijen er nog tussen. Toen zag hij dat zij zonder inhoud waren, en dat de zweetdoek, op een lage verhoging die als hoofdkussen diende, op zijn plaats lag, maar zonder hoofd erin. Het lichaam was op wonderbaarlijke wijze uit zijn omhulsel verdwenen. En op dat ogenblik drong de oorzaak tot hem door: de Here was opgewekt, zoals Hij zo vaak voorspeld had.

"Zalig zij, die niet gezien hebben en toch geloven" heeft Jezus gezegd (Joh 20:29). Al hebben wij dat overtuigende schouwspel in de vroege ochtend van de derde dag niet zelf gezien, toch zijn er sterke redenen om met Christus' apostelen in zijn opstanding te geloven. Het christendom is uit de oergemeente van Christus voortgekomen, en die gemeente blijft onverklaarbaar als Jezus Christus niet zou zijn opgewekt. En op die historische gebeurtenis is de hoop op volmaakt en eeuwig leven in het evangelie gefundeerd.

17. De grote doorbraak

Wees niet bevreesd, Ik ben de eerste en de laatste, en de levende, en Ik ben dood geweest, en zie, Ik ben levend tot in alle eeuwigheden, en Ik heb de sleutels van de dood en het dodenrijk. (Openbaring 1:17,18)

Christus' opstanding wordt in de Bijbel niet als een op zichzelf staande gebeurtenis gezien, maar als een centrale waarheid, die in verbinding staat met de andere waarheden van het evangelie – als een atoomkern omringd door neutronen. In zijn aardse leven van volledige gehoorzaamheid, èn in zijn offerdood, is Jezus de grote Vertegenwoordiger van de zijnen. Eveneens is Hij in zijn opstanding tot nieuw en verheerlijkt leven, de Vertegenwoordiger van allen die Hij bij zijn wederkomst levend zal maken. De namen die Christus na zijn opstanding ontvangt, belichten deze unieke waardigheid; want zij geven aan, dat Hij niet alleen de Allereerste is uit de gehele mensheid die overging tot Gods nieuwe schepping, maar tezelfdertijd de zekerheid van de opstanding van anderen. Zo wordt Hij de Eersteling, de Eerstgeborene, het Begin, de Laatste Adam, de Tweede Mens genoemd. In Hem begint de opstanding tot eeuwig leven van Gods gehele familie, de binnenkomst van de grote oogst van verlostten.

De eerste uit de doden

Paulus vat heel Gods heilsplan voor de mensen samen, als hij aan de gelovigen in Efeze schrijft: "In liefde heeft Hij ons tevoren ertoe bestemd als zonen van Hem te worden aangenomen door Jezus Christus" (Efez 1:5). Gods doel is het tot stand brengen van een grote familie van onsterfelijke en onvergankelijke kinderen, uit een wereld van sterfelijke schepselen. De apostel ziet in dit heilsplan niet alleen het bewijs van Gods genade en liefde, wijsheid en verstand, maar ook de openbaring van een vernieuwende, geestelijke kracht.

Het voorbeeld bij uitnemendheid van deze kracht ligt voor Paulus in de opstanding van Christus. Dit blijkt uit de opstapeling van woorden in zijn gebed voor de gemeente: "en hoe overweldigend groot zijn kracht is aan ons, die geloven, naar de werking van de sterkte van zijn macht, die Hij heeft gewrocht in Christus, door Hem uit de doden op te wekken en Hem te zetten aan zijn rechterhand" (Efez 1:19,20). Dat God, Die allen tot leven heeft gebracht, ook leven kan herscheppen, is op zichzelf niet verwonderlijk. Waar het hier om gaat is niet Christus' opstanding als fysiek wonder, het doen herleven van het lichaam dat Jozef van Arimathea en Nicodemus in het graf hadden gelegd, maar de geestelijke verandering die daarmee voltrokken wordt. Christus kwam de wereld binnen met dezelfde vlees en bloed natuur die alle andere mensen hebben: "daar nu de kin-

deren aan vlees en bloed deel hebben, heeft ook Hij op gelijke wijze daaraan deel gekregen" (Heb 2:14). "Geboren uit een vrouw, geboren onder de wet" was Hij mens onder andere mensen, onderworpen aan verzoeking en dood. Allen die vóór Hem de poorten van het dodenrijk zijn binnengegaan, zijn daar gebleven. Uitzonderingen, als die van Lazarus en de zoon van de weduwe van Naïn, bevestigen de algemene regel, want na korte tijd zijn ze voor de tweede keer gestorven. De poorten van het dodenrijk hadden allen, zonder uitzondering, overweldigd. Allen waren zij opgesloten als in een gevangenis, waaruit ontsnapping onmogelijk was. Jezus werd niet alleen vrijgelaten; Hij stapte bij zijn opstanding uit een oude wereldorde en trad de nieuwe schepping binnen. In Hem, als Eerste en Voornaamste, is Gods genadige voornemen met de mensen verwezenlijkt, en heeft het bekleden van een menselijke persoonlijkheid met onsterfelijk en verheerlijkt leven zichtbaar gestalte gekregen. "Gesproken uit het geslacht van David naar het vlees," schrijft Paulus, "naar de Geest van heiligheid [de werkzaamheid van Gods heilige Geest] door zijn opstanding uit de doden verklaard Gods Zoon te zijn in kracht" (Rom 1:4). Van zijn geboorte af is Jezus Gods eniggeboren Zoon geweest, maar door zijn opstanding wordt Hij bekleed met de volheid van goddelijke kracht en majesteit. "Hij is gekruisigd uit zwakheid, maar Hij leeft uit Gods kracht" (2 Kor 13:4). Dit contrast tussen Christus vóór en na zijn opstanding, stellen de apostelen ons keer op keer voor ogen. "Christus, nu Hij uit de doden is opgewekt, niet meer sterft: de dood voert geen heerschappij meer over Hem" (Rom 6:9); "... die Hem opgewekt heeft uit de doden en Hem heerlijkheid gegeven heeft" (1 Pet 1:21); "Hij, die gedood is naar het vlees, maar levend gemaakt naar de geest" (1 Pet 3:18).

De lichtstralen van Gods openbaring in het evangelie zijn steeds op de opgestane Christus gericht, omdat zijn verheerlijking de verzekering is dat allen die met Hem verbonden zijn ook zullen "stralen als de zon in het Koninkrijk van hun Vader" (Mat 13:43; vergelijk 17:2): "Maar nu, Christus is opgewekt uit de doden, als eersteling van hen, die ontslapen zijn" (1 Kor 15:20). De eerste schoof van de nieuwe oogst, die de Israëlieten, volgens de wet van Mozes, naar het heiligdom brachten, vertegenwoordigde voor hen de gehele oogst. Maar in dit geval zou de oogst pas later binnengebracht worden: "Maar ieder in zijn eigen rangorde: Christus als eersteling, vervolgens die van Christus zijn bij zijn komst" (1 Kor 15:23). Niet vóór Christus' verschijning in heerlijkheid op de wolken van de hemel in de eindtijd, zullen alle andere kinderen van God Zijn gave van eeuwig leven ontvangen.

Ook de betekenis van de beschrijving van Christus als "de eerstgeborene uit de doden" (Kol 1:18) is ontleend aan een instelling voor het oude volk Israël. De eerstgeborene was niet per se de oudste zoon, maar degene die door de keuze

van de vader werd aangewezen om een dubbel deel van de erfenis te ontvangen. Juist om te tonen dat Gods heilsgave niet langs de weg van vleselijke voorkeur werd verkregen, werd in vier achtereenvolgende generaties, Isaäk, Jakob, Jozef en Efraïm, een jongere zoon als eerstgeborene aangewezen. Met een profetische blik op Christus heeft de psalmist geschreven:

Hij zal tot Mij zeggen: U bent mijn Vader, mijn God en de rots van mijn heil. Ja, Ik zal Hem tot een eerstgeborene stellen, tot de hoogste van de koningen van de aarde. (Ps 89:27,28)

“Hij is het begin, de eerstgeborene uit de doden”, schrijft Paulus, wat Jezus zelf in zijn brief aan Laodicea nader beschrijft: “het begin van Gods schepping” (Op 3:14). Bedoeld wordt de nieuwe schepping van verheerlijkte kinderen van God, die uit de oude, aan zonde en dood onderworpen wereld, tevoorschijn treedt.

De Here en zijn volk

Dit verband tussen Christus’ opstanding en die van anderen, brengen de apostelen in hun brieven telkens weer onder de aandacht. Al in zijn doop is de gelovige verbonden met de opgestane Here: “Wij zijn dan met Hem begraven door de doop in de dood, opdat, zoals Christus uit de doden opgewekt is door de majesteit van de Vader, zo ook wij in nieuweid van leven zouden wandelen” (Rom 6:4). Door deze vereniging met Christus in zijn doop, heeft een discipel uitzicht op deelneming in diens heerlijkheid: “Indien Christus in u is, dan is wel het lichaam dood vanwege de zonde ... dan zal Hij, die Christus Jezus uit de doden opgewekt heeft, ook uw sterfelijke lichamen levend maken door zijn Geest, die in u woont” (Rom 8:10,11).

Het sterke geloof in een radicaal conflict tussen het geestelijke en het stoffelijke, zo kenmerkend voor de Griekse denkwereld, had ook zijn gevolgen in het zedelijke leven, zoals zelfs uit het levensgedrag van gemeenteleden in Korinte blijkt. Men nam de houding aan: wat ik met mijn lichaam doe, valt buiten mijn leven in Christus, de bevrediging van vleselijke begeerten heeft niets te maken met mijn geloofsleven. “Maar het lichaam is niet voor hoererij”, verwijt Paulus hun, “maar voor de Here, en de Here voor het lichaam. God heeft niet alleen de Here opgewekt, maar zal ook ons opwekken door zijn kracht” (1 Kor 6:13,14). Het lichaam als zodanig mag niet veracht, of als iets minderwaardigs beschouwd worden, want zelfs Gods gave van eeuwig leven zal leven in een lichaam zijn.

Evenals de schrijver van Psalm 116 was ook Paulus, toen hij zijn tweede brief aan de Korintiërs schreef, kort daarvoor gered uit doodsgevaar; en hij citeerde zijn woorden in de overtuiging dat God hem ook had verlost: “zoals geschreven staat: Ik heb geloofd, daarom heb ik gesproken, geloven ook wij, en daarom spreken

wij ook" (2 Kor 4:13). Maar hij wist dat hij vroeg of laat moest sterven, en daarom vestigde hij zijn hoop op redding liever op de opstanding uit de doden: "Immers, wij weten, dat Hij, die de Here Jezus opgewekt heeft, ook ons met Jezus zal opwekken en met u vóór Zich stellen" (vs. 4).

Onder de lezers van Petrus' eerste brief waren vele gelovigen uit de heidense wereld. Zij kenden uit eigen ervaring dat gevoel van wanhoop en uitzichtloosheid, dat zo kenmerkend is voor velen in de antieke wereld, dat Paulus eens beschreef: "uitgesloten van het burgerrecht van Israël en vreemd aan de verbonden van de belofte, zonder hoop en zonder God in de wereld" (Efez 2:12). Zo groot was de verandering in hun leven, die door het evangelie van de opgestane Christus te weeggebracht werd, dat Petrus dit beschreef als een wedergeboorte, als leven dat helemaal opnieuw is begonnen: "Geloofd zij de God en Vader van onze Here Jezus Christus, die ons naar zijn grote barmhartigheid door de opstanding van Jezus Christus uit de doden heeft doen wedergeboren worden tot een levende hoop" (1 Pet 1:3).

Op zijn eigen wijze belichtte ook de apostel Johannes de heilrijke betekenis van Christus' opstanding. "En dit is het getuigenis: God heeft ons eeuwig leven gegeven en dit leven is in zijn Zoon. Wie de Zoon heeft, heeft het leven; wie de Zoon van God niet heeft, heeft het leven niet" (1 Joh 5:11, 12).

Christus is niet alleen Degene die, dankzij Gods genade, eeuwig leven schenkt, maar in Hem is in de eerste plaats Gods doel eeuwig leven te geven, verwezenlijkt. Alleen in de verbondenheid met Hem is dat leven ook voor anderen toegankelijk. Hiermee wordt de nieuwe toestand aangegeven, die met Christus' komst, dood en opstanding in de voortschrijdende uitvoering van Gods heilsplan is gekomen. Eeuwig leven is in het Oude Testament gebaseerd op de relatie met God, zoals wordt aangegeven in de woorden: "Ik ben de God van Abraham". In het Nieuwe Testament ligt de hoop op leven in de verbondenheid met Christus, door de doop in Hem en de daaruit voortvloeiende gemeenschap: "In Hem bent u ook mede opgewekt door het geloof aan de werking van God, die Hem uit de doden heeft opgewekt" (Kol 2:12).

18. Eeuwig leven in een geestelijk lichaam

Er wordt een natuurlijk lichaam gezaaid, en een geestelijk lichaam opgewekt. Is er een natuurlijk lichaam, dan bestaat er ook een geestelijk lichaam. (1 Kor 15:44)

De Bijbel kent geen lichaamloze wezens, sterfelijk of onsterfelijk. De Griekse filosofen zagen een radicaal verschil tussen materie, die als zodanig kwaad is, en het niet-stoffelijke dat zij als 'geestelijk' beschouwden. Hun begrip van het bovenna-tuurlijke was het product van abstract denken en niet van waarneembare feiten. Zij meenden dat het stoffelijke kan overgaan tot het niet-stoffelijke en omge-keerd. Dit denken lag niet alleen ten grondslag aan de filosofie, maar ook aan het religieuze denken en het zedelijke leven. Dit gaf aanleiding tot geloof in een zu-ivere, geestelijke en onsterfelijke ziel, de zetel van de persoonlijkheid, die bij de dood bevrijd zou worden van de belemmeringen van een aards lichaam. Hieruit zijn ook de mysteriegodsdiensten voortgekomen, die op velerlei wijze de bevrij-ding van de geest van de boeien van het vlees beloofden. Het gaf ook een vrij-brief voor een losbandig leven, want wat een mens met zijn lichaam deed viel volgens deze beschouwing buiten zijn geestelijk leven. Zelfs de gemeente in Ko-rinte had leden die moesten leren dat het lichaam niet veracht mocht worden maar gewaardeerd als de tempel van de levende God. Ook hadden zij moeite met het geloof in de opstanding van het lichaam. De enige opstanding waar zij blijkbaar betekenis aan hechtten, was het geestelijke proces dat was voltrokken in de doop, waarbij zij met Christus werden opgewekt tot nieuwhed van leven (Romeinen 6:4). Vandaar dat de opstanding geen betekenis voor de toekomst had, en werd beschouwd als iets dat "al heeft plaatsgehad" (2 Tim 2:18).

Hoe worden de doden opgewekt?

Paulus geeft in 1 Korintiërs 15 op uitvoerige wijze een raak antwoord op dit onge-loof in de opstanding van het lichaam. Na de bewijsgrond van Christus' opstan-ding te hebben uiteengezet komt hij tot een antwoord op de sceptische vraag: "Maar hoe worden de doden opgewekt? En met wat voor lichaam komen zij?" (vs. 35). Paulus noemt de vraagsteller 'dwaas'. Hij verwijt sommige gemeen-teleden dat zij "geen besef van God hebben" – een herinnering aan wat Jezus gezegd had tot de Sadduceeën, die hadden geprobeerd lichamelijke opstanding tot een belachelijke zaak te maken: "U dwaalt, want u kent de Schriften niet evenmin als Gods kracht" (Mat 22:29).

In het eerste deel van zijn antwoord maakt Paulus gebruik van de analogie van een zaad, dat in de grond wordt gelegd en sterft en waaruit dan iets heel anders te voorschijn komt: "Wat u zelf zaait, wordt niet levend, of het moet gestorven

zijn, en als u zaait, zaait u niet het toekomstige lichaam, maar slechts een korrel, bijvoorbeeld van koren, of van iets anders. Maar God geeft er een lichaam aan, gelijk Hij dat gewild heeft, en wel aan elk zaad zijn eigen lichaam" (1 Kor 15:36-38). Deze laatste woorden verwijzen naar de voortzetting van leven van zaad tot nieuw 'lichaam'. De halm en de aar die uit een tarwezaad te voorschijn komen, getuigen van een zekere voortzetting van leven, want uit een ander soort zaad zou een ander soort plant komen. Op dezelfde wijze zal er een voortzetting van persoonlijkheid zijn bij hen die na hun sterven opgewekt worden tot eeuwig leven. Maar met die voortzetting zal hen ook een heel andere levensvorm geschonken worden. Wie zou, na de bonte verscheidenheid van levensvormen in de rijke natuurwereld te hebben gezien, er aan twifelen of God in staat is Zijn uitverkorenen te bekleden met een nieuw, onsterfelijk en onvergankelijk, leven? Zelfs in een aardse bestaanswijze, had Paulus al gezegd, is de mens het beeld en Gods heerlijkheid (1 Kor 11:7). De hemelse lichamen van de engelen in de hemel getuigen nu al van een hogere levenswijze. Dit verschil in heerlijkheid tussen het leven nu en in de toekomst kunnen we aan de sterrenhemel zien, waar het flauwe schijnsel van een verafgelegen ster zo anders is dan het felle licht van zon en maan.

In het tweede deel van zijn antwoord gaat Paulus nader in op het veranderingsproces, aan de hand van een reeks contrasten:

<i>Er wordt gezaaid:</i>	<i>en opgewekt:</i>
in vergankelijkheid	in onvergankelijkheid
in oneer	in heerlijkheid
in zwakheid	in kracht
een natuurlijk lichaam	een geestelijk lichaam

Aan de hand van weer andere termen die Paulus hier gebruikt, kan de reeks tegenstellingen nog verder uitgebreid worden:

<i>De eerste mens:</i>	<i>de tweede mens:</i>
Adam	de laatste Adam
een levende ziel	een levendmakende geest
uit de aarde	uit de hemel
het beeld van de stoffelijke	het beeld van de hemelse

In deze reeks contrasten zet Paulus twee soorten bestaanswijzen tegenover elkaar. De eerste begon met de schepping van Adam, als een natuurlijk lichaam, of levende ziel of wezen, zoals wordt gezegd in het vers dat Paulus hier citeert: "toen formeerde de HERE God de mens van stof uit de aardbodem en blies de levensadem in zijn neus; also werd de mens tot een levend wezen" (Gen 2:7). De tweede bestaanswijze is wat Christus bij zijn opstanding van de Vader ontvangen

heeft, en die alle uitverkorenen geschonken zal worden bij hun opstanding in de eindtijd. Beide zijn bestaanswijzen in een lichaam: de eerste in het vlees, en de tweede in een voor ons nu nog onbekend en onvergankelijk organisme: "Is er een natuurlijk lichaam, dan bestaat er ook een geestelijk lichaam" (1 Kor 15:44). 'Geestelijk' geeft hier niet de substantie van het nieuwe lichaam aan, maar zijn oorsprong: "uit de hemel" (vs. 47; 2 Kor 5:2), "het beeld van de hemelse".

Men beschouwt dit 'zaaien' gewoonlijk als een begrafenis; maar als dat zo was, waarom zou Paulus dan zo uitvoerig over een zaaiproces spreken, en de omstandigheden waarin dat zich voltrekt? In zijn tweede brief aan de Korintiërs spreekt de apostel op verhelderende wijze over een veranderingsproces, dat al werkzaam was tijdens zijn aardse leven van dienstbaarheid aan Christus: "Want voortdurend worden wij, die leven, aan de dood overgeleverd, om Jezus' wil, opdat ook het leven van Christus zich in ons sterfelijk vlees openbare ... Daarom verliezen wij de moed niet, maar al vervalt ook onze uiterlijke mens, toch wordt de innerlijke van dag tot dag vernieuwd. Want de lichte last van de verdrukking van een ogenblik bewerkt voor ons een alles verre te boven gaand eeuwig gewicht van heerlijkheid, daar wij niet zien op het zichtbare, maar op het onzichtbare; want het zichtbare is tijdelijk, maar het onzichtbare is eeuwig" (2 Kor 4:11,16-18).

Hierbij kan het beeld van Petrus gebracht worden van Gods levende en blijvende woord als "onvergankelijk zaad", werkzaam als ontkiemende kracht in de gelovige, om hem innerlijk te veranderen in voorbereiding op de lichamelijke verandering bij Christus' verschijning (1 Pet 1:23). Zeker is dat enige vorm van lichaamloos bestaan geheel en al buiten beschouwing blijft: de tegenwoordige bestaanswijze in een aards lichaam zal overgaan tot verheerlijkt leven in een nieuw organisme. Wat Paulus op een andere plaats "de verlossing van ons lichaam" noemt (Rom 8:23), is niet een verlossing uit een lichaam als zodanig, maar een verlossing van alle zwakheden en oneervolle eigenschappen van een aards lichaam, om een geestelijk lichaam, "het beeld van de hemelse", te mogen dragen. Deze verandering vindt niet plaats bij de dood van een mens, maar bij de wederkomst van Christus, wanneer al Gods kinderen plotseling – "in een ondeelbaar ogenblik" – en tegelijkertijd, de grote overgang zullen meemaken: "Allen zullen wij niet ontslapen, maar allen zullen wij veranderd worden, in een ondeelbaar ogenblik, bij de laatste bazuin, want de bazuin zal klinken en de doden zullen onvergankelijk opgewekt worden en wij zullen veranderd worden. Want dit vergankelijke moet onvergankelijkheid aandoen en dit sterfelijke moet onsterfelijke aandoen" (1 Kor 15:51-53).

Wat Paulus hier "het beeld van de hemelse dragen" (vs. 49) noemt, beschrijft hij op een andere plaats als "gelijkvormigheid aan het beeld van zijn Zoon, opdat Hij

de eerstgeborene zou zijn onder vele broeders" (Rom 8:29) – een gelijkvormigheid die een lichamelijke overeenkomst inhoudt: "Want wij zijn burgers van een rijk in de hemelen, waaruit wij ook de Here Jezus Christus als verlosser verwachten, die ons vernederd lichaam veranderen zal, zodat het aan zijn verheerlijkt lichaam gelijkvormig wordt, naar de kracht, waarmee Hij ook alle dingen Zich kan onderwerpen" (Flp 3:20,21).

In zijn laatste brief beeldt Petrus zijn naderende dood af als "het afleggen van mijn tent" (2 Pet 1:14). Dit beeld neemt ook Paulus als uitgangspunt, om zijn hoop op leven nader uit te leggen: "Want wij weten, dat, indien de aardse tent, waarin wij wonen, wordt afgebroken, wij een gebouw van God hebben, in de hemelen, niet met handen gemaakt, een eeuwig huis. Want hierom zuchten wij: wij verlangen ernaar met onze woonstede uit de hemel overkleed te worden, als wij maar bekleed, en niet naakt, zullen bevonden worden. Want wij, die nog in een tent wonen, zuchten bezwaard, omdat wij niet ontkleed, maar overkleed willen worden, opdat het sterfelijke door het leven worde verslonden" (2 Kor 5:1-4).

Tegenover de 'tent' van zijn aardse bestaan ziet Paulus uit naar de 'woonstede' van het beloofde verheerlijkte lichaam, gelijk aan dat van Christus. Uiteraard verwacht hij niet naar de hemel te gaan om dat lichaam te ontvangen, want het wordt hem gebracht "uit de hemel" (vs. 2). De gedachte 'naakt', dat wil zeggen lichaamloos te zijn, wat de Griekse filosofen de ideale bestaanswijze beschouwden, is voor hem een gruwel. Hij verlangt ernaar bekleed te worden met het nieuwe lichaam van hemelse oorsprong. Men verwijt Paulus gewoonlijk dat hij hier twee aparte beelden door elkaar gebruikt, die van een kleed en van een huis, wat verwarrend zou zijn voor de lezer. Het kan echter zijn dat hij bij dat 'naakt' zijn, denkt aan het skelet dat overblijft na de ontbinding van het lichaam en dit vergelijkt met een tentraam dat overdekt zal worden met het tentzeil van onvergankelijk leven. Behalve dat hij was opgeleid als rabbi, leerde hij later immers ook het vak van tentmaker! Met zo'n prachtig vergezicht voor ogen is het geen wonder dat hij verlangde zijn "verblijf in het lichaam te verlaten" (vs. 8), waarbij hij, in het licht van alles wat hij hierover schrijft, alleen zijn aardse bestaan kan bedoelen. Dat nieuwe lichaam zou hem echter niet geschonken worden voordat hij voor Christus' rechterstoel waardig bevonden zou zijn. En met deze nuchtere herinnering aan de dag waarop hij en zijn medegelovigen rekenschap moeten afleggen, sluit hij de beschrijving van zijn hoop op leven af: "Want wij moeten allen voor de rechterstoel van Christus openbaar worden, opdat een ieder wegdrage wat hij in zijn lichaam verricht heeft, naardat hij gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad" (2 Kor 5:10). Deze woorden laten zien hoe voorzichtig we moeten zijn, om geen verkeerde conclusies te trekken uit het feit dat er in het 'opstandingshoofdstuk' 1

Korintiërs 15 geen melding wordt gemaakt van een oordeelsdag, alleen omdat deze buiten de beschouwing valt.

Zonder uitdrukkelijk van een lichaam te spreken, wijst de apostel Johannes op dezelfde hoop op gelijkvormigheid aan Christus bij zijn verschijning: "Geliefden, nu zijn wij kinderen van God en het is nog niet geopenbaard, wat wij zijn zullen; maar wij weten, dat, als Hij zal geopenbaard zijn, wij Hem gelijk zullen wezen; want wij zullen Hem zien, gelijk Hij is" (1 Joh 3:2). Johannes had Christus in zijn heerlijkheid gezien na zijn opstanding, levend, zichtbaar en zelfs tastbaar, geen spook of geestverschijning. Daar zag hij de levensvorm die hij zelf in Gods genade hoopte te mogen ontvangen, samen met alle andere leden van Gods overgankelijke familie.

19. De onsterfelijke ziel

*... wees veeleer bevreesd voor Hem [God],
die beide, ziel en lichaam, kan verderven in de hel. (Matteüs 10:28)*

Homerus en de oude Grieken in het algemeen geloofden dat de geest van een mens, zijn *psyche*, bij het sterven het lichaam verliet, om naar de onderwereld te gaan en daar zonder een eigen persoonlijkheid voortbestaan. Hoe somber dit vooruitzicht was, blijkt uit de bekende woorden van de gestorven Achilles tot Odysseus: "Spreek niet tot mij van de dood! Ik zou liever dagloner zijn in dienst van de armste man in het leven dan heersen over alle koninkrijken van de dood."

Onder invloed van Socrates heeft Plato het begrip ingevoerd van een onsterfelijke ziel, die tijdelijk aan een lichaam is gebonden maar in werkelijkheid verwant is met de eeuwigheid. De dood bevrijdt haar, als een vogel die uit zijn kooi ontsnapt, van de belemmering van een aards lichaam. Het geluk dat zij in haar voortbestaan, na haar verlossing uit het lichaam, zal smaken, hangt af van de mate waarin zij zich tijdens haar aardse leven van haar zinnelijke begeerten heeft bevrijd.

Vanwege hun waardering voor de Griekse wijsbegeerte waarmee zij werden grootgebracht, hebben de kerkvaders de leer van een onsterfelijke ziel in het christendom ingevoerd. Als direct gevolg hiervan is het geloof ontstaan dat een mens bij de dood óf naar zaligheid in de hemel óf naar verdoemenis en foltering in de hel gaat. Onvermijdelijk heeft dit geloof, dat aan de Bijbel vreemd is, de intense verwachting van de wederkomst van Christus om de doden op te wekken en eeuwig leven te schenken sterk aangetast.

Voorstelling op een Griekse vaas (ca. 500 Chr.): de ziel ontvlucht het lichaam van een gesneuvelde soldaat.

*Foto:
Réunion des Musées Nationaux/Art Resource, NY*

20. Tussen sterven en opstanding

Schrijf: zalig de doden, die in de Here sterven, van nu aan.

Ja, zegt de Geest, dat zij rusten van hun moeiten, want hun werken volgen hen na.

(Openbaring 14:13)

“En zoals het de mensen beschikt is, éénmaal te sterven en daarna het oordeel ...”, zegt de schrijver van de Hebreeënbrief. Het leven vóór het sterven is de door God aan de mens gegeven gelegenheid zich voor te bereiden op eeuwig leven. Het oordeel bij Christus' komst in de eindtijd zal Gods waardering van die proeftijd aan het licht brengen. Tussen dat sterven en oordeel is dus geen plaats voor zegen of straf, aanneming of verwerping. Desondanks ligt de gedachte dat een overledene 'ergens' moet zijn, zo diep in het christelijke denken verankerd – vanuit de Platonische opvatting van een onsterfelijke ziel die bij het sterven van het lichaam voortleeft – dat men in de Bijbel bewijs hiervoor probeert te vinden. De uitspraak van Salomo, bijvoorbeeld, die met door God gegeven wijsheid schreef: “De doden weten niets”, wordt niet als het laatste beslissende woord hierover beschouwd. Maar Plato is geen door God gezonden profeet voor de Grieken, zoals sommigen beweren.

Waar zijn de doden?

Wat dit onderwerp betreft staat één feit als een paal boven water; en dit zou iedereen behoren te aanvaarden. De apostelen van Christus besteden in hun brieven, die anders zoveel over de hoop op leven te vertellen hebben, helemaal geen aandacht aan de toestand van een mens tussen dood en opstanding. Ze hechten hier blijkbaar geen betekenis aan. In het geval van oudtestamentische geloofsgenoten duurt deze periode al duizenden jaren. Waar zijn zij, als zij in leven zijn? Wat doen zij? Wat hebben zij van God ontvangen, aangezien zij nog geen rekening hebben afgelegd voor Zijn rechterstoel? Het totale gebrek aan informatie hierover is veelzeggend. Onzes inziens wordt er niets gezegd om de eenvoudige reden dat er niets te vertellen is.

Er zijn in de Schrift gelegenheden genoeg waarbij een troostvol woord over de gelukzaligheid van een overledene te verwachten zou zijn, als het maar gesproken had kunnen worden. Het enige dat Jezus tegen Martha, die zeer bedroefd was over de dood van haar broer, zei, was: “Uw broeder zal opstaan” – iets dat zij stellig beaamde (Johannes 11:23,24). In de gemeente in Tessalonika heerste droefheid over het overlijden van enkele broeders en zusters in het geloof. Paulus vertroost hen, niet met de gedachte dat zij door hun sterven in een betere toestand verkeren, maar met de hoop op opstanding uit het graf: “allereerst zullen zij verrijzen, die stierven in Christus” (1 Tes 4:16, Canisius Vertaling).

Paulus zegt inderdaad dat de dood gelovigen niet kan scheiden van Gods liefde (Romeinen 8:38,39). Is het al te eenvoudig hiertegenover te stellen dat ook de liefde van een aardse vader niet ophoudt wanneer zijn kind in slaap is gevallen? De beschrijving van de doodstoestand als een slaap zou toch ongerijmd zijn als de doden ergens daadwerkelijk in leven zijn? Dat de dood beslist geen gemakkelijke, directe overgang is tot een nieuwe levenswijze, blijkt onder andere uit het gebed van stervende gelovigen. Veel christenen zijn gewend om Gods beschermende zorg te vragen, voordat zij de 'bewusteloosheid' van de slaap ingaan:

"Bewaar ons deze nacht, bevrijd van alle vrees; uw eng'len houden trouw de wacht tot 't morgenlicht aanbreekt"

"Vader, in uw handen beveel Ik mijn geest", zei Jezus, toen Hij de donkerheid van de doodslaap inging – het gebed van David, eeuwen tevoren (Lucas 23:46; Psalm 31:6). Op dergelijke wijze bad ook de stervende Stefanus, maar in de nieuwe heilshistorische situatie – die met Christus' verhoging is aangebroken – richtte hij zijn verzoek tot Hem: "Here Jezus, ontvang mijn geest" (Hand 7:59). Dit is niet het verzoek van iemand die dacht een paar minuten later bij zijn Here in de hemel te zijn. Wij mogen op God vertrouwen dat Hij het leven van Zijn kinderen zal bewaren tot de opstandingsdag. Toch blijft de dood geen verlossende vriend, maar een formidabele vijand, die alleen in Christus overwonnen wordt. "De laatste vijand, die onttroond wordt", zegt Paulus als hij zijn blik richt op de totale onderwerping die aan het eind van Christus' heerschappij op aarde bereikt zal worden, "is de dood" (1 Kor 15:26).

In een brief, die hij schrijft kort nadat hij gered is uit een ons onbekend doodsgevaar, spreekt Paulus over zijn verlangen "ons verblijf in het lichaam te verlaten en bij de Here onze intrek te nemen" (2 Kor 5:8). Maar de samenhang van deze uitspraak biedt geen steun aan de veronderstelling dat hij deze intrek bij zijn dood dacht te nemen. Integendeel: uitgaande van al het deprimerende dat hij heeft meegemaakt, zegt hij: "wij weten, dat Hij, die de Here Jezus opgewekt heeft, ook ons met Jezus zal opwekken en met u voor Zich stellen" (4:14). En hij sluit de passage af met een nuchtere herinnering aan het feit dat ieder mens voor Christus' rechterstoel openbaar moet worden, om te ontvangen wat hij verdiend heeft (2 Korintiërs 5:10).

Paulus' woorden in zijn brief aan de Filippenzen: "het leven is mij Christus en het sterven gewin", worden in de samenhang verklaard (1:20 en verder). Hij is een gevangene in Rome, en houdt rekening met de mogelijkheid dat de afloop van het aanstaande verhoor een doodvonnis zal zijn. Christus vertelde Petrus eens op bedekte wijze wat hij omwille van Christus zou moeten verduren: "om te kennen te geven, met welke (martel)dood hij God verheerlijken zou" (Joh 21:19). Paulus

was eveneens bereid om, als dit Gods wil was, de Here met zijn marteldood te verheerlijken, des te meer om zijn medegelovigen daardoor te bemoedigen "getrouw tot de dood" te zijn (Openbaring 2:10): "Naar mijn vurig verlangen en hopen, dat ik in geen enkel opzicht beschaamd zal staan, maar dat met alle vrijmoedigheid, zoals steeds, ook nú Christus zal worden grootgemaakt in mijn lichaam, hetzij door mijn leven, hetzij door mijn dood". Zo'n God verheerlijkende dood mag hij wel als 'winst' beschouwen. Als hij vervolgens van twee tegenstrijdige gedachten in zijn leven spreekt, enerzijds het verlangen heen te gaan om met Christus te zijn, en anderzijds zijn leven voort te zetten in het belang van anderen, zegt ook dit niet dat hij verwachtte op het ogenblik van zijn sterven met Christus in de hemel te zijn. Ten eerste, omdat niemand anders dan Christus naar de hemel is gegaan (Johannes 3:13), en ten tweede, omdat zijn gehele verwachting gericht is op de opstandingsdag. In deze brief aan de Filippenzen, bijvoorbeeld, schrijft hij verder: "Dit alles om Hem te kennen en de kracht van zijn opstanding en de gemeenschap aan zijn lijden, of ik, aan zijn dood gelijkvormig wordende, zou mogen komen tot de opstanding uit de doden" (Flp 3:10,11).

Een nieuwe dimensie

Wat wel opvalt in deze woorden van Paulus in 2 Korintiërs 5 en Filippenzen 1, over het verlangen het verblijf in het vlees te verlaten en heen te gaan om met Christus te zijn, is het verschil met de afkeer van de dood die David en Hizkia, bijvoorbeeld, uitspraken. Het is alsof zij het licht van de opstanding zagen aan het eind van de tunnel van een langdurige dood, terwijl Paulus zo sterk onder de invloed van Christus' opstanding leeft, dat hij enkel het licht ziet en geen aandacht schenkt aan de tunnel! Dit zou voor een deel zijn te verklaren uit de verwachting dat Christus spoedig zal terugkomen. Belangrijker, onzes inziens, is echter de invloed van Christus' opstanding. Paulus heeft geschreven over Gods voornemen en de genade die "vóór alle tijden in Christus Jezus gegeven is, maar die nu geopenbaard is door de verschijning van onze Heiland, Christus Jezus, die de dood van zijn kracht heeft beroofd en onvergankelijk leven aan het licht gebracht heeft door het evangelie" (2 Tim 1: 9,10). De eeuwenlange hoop op de opstanding, waarover de profeten in Israël hadden gesproken, is nu voor het eerst in Christus verwezenlijkt, en komt nu in zijn heerlijke verschijning aan het licht. Vandaar dat zijn opstanding zo'n grote invloed heeft op de heilsverwachting van zijn volgelingen. De komst en de verhoging van Christus heeft ook een nieuwe dimensie aan het geloofsleven toegevoegd. Gelovigen in Israël waren zich sterk bewust van hun verbondsrelatie met God. Nu komt er de zegenrijke toestand bij, die wordt aangegeven met de veelzeggende uitdrukking "in Christus", bijvoorbeeld: "Zo is dan wie in Christus is een nieuwe schepping" (2 Kor 5:17). Daarom kan Paulus zeggen: "Want u bent gestorven en uw leven is verbor-

gen met Christus in God. Wanneer Christus verschijnt, die ons leven is, zult ook u met Hem verschijnen in heerlijkheid" (Kol 3:3,4); "Hetzij wij dan leven, hetzij wij sterven, wij zijn van de Here" (Rom 14:8).

De belofte aan de misdadiger

De misdadiger die met Jezus werd gekruisigd, en vroeg: "Jezus, gedenk mij, wanneer U in uw Koninkrijk komt" (Luc 23:42), bewees met zijn vraag dat hij op de hoogte was van het evangelie dat Jezus had verkondigd, en het antwoord dat Jezus hem gaf, dat hij in het paradijs zou zijn, past in dit kader. Als hij op die dag met Christus in het paradijs zou zijn, dan moet dat paradijs in het graf van Jozef van Arimathea zijn geweest zijn, want daar lag Jezus tot de derde dag (Matteüs 12:40). De verklaring dat niet Jezus maar slechts zijn lichaam in het graf lag, spreekt het getuigenis van de Schrift tegen, en berust op de voorstelling van de tweeledigheid van de mens in het Griekse denken, maar die de Bijbel ontkent. De vertaling, die taalkundig even goed mogelijk is: "Heden [nu, vandaag] zeg Ik u: U zult ...", neemt alle moeilijkheden weg. In zijn toespraken tot Israël in het boek Deuteronomium, had Mozes keer op keer zijn woorden benadrukt door te zeggen: "Ik betuig heden tegen u", "Ik verklaar heden voor de HERE", enzovoorts. Op dat ogenblik, toen het scheen dat Jezus, als een vervloekte stervend aan een paal, niet de Messias van Israël kon zijn en zijn medestervende zo'n vertrouwen in Hem stelde, heeft Jezus als de Koning van Israël zijn verzoek in zijn Koninkrijk te mogen ingaan, ingewilligd met de stellige belofte: "Heden zeg Ik u, u zult met Mij in het paradijs zijn".

In een poging toch bewijs van leven tussen sterven en opstanding te vinden, heeft men dikwijls de toevlucht genomen tot Bijbelgedeelten die kennelijk niet letterlijk zijn op te vatten. Het spotlied over de koning van Babel (Jesaja 14) is geschreven in de beeldrijke taal die zulke gedichten kenmerkt. De gelijkenis van de rijke man en Lazarus toont wel overeenkomst met opvattingen die in omloop waren in de toenmalige Joodse wereld, maar niet met de leer over leven en dood op andere plaatsen in de Schrift (Lucas 16:19 en verder). Het visioen van zielen onder het altaar (Openbaring 6:9-11), die roepen om wraak, hoeft inhoudelijk niet letterlijker te zijn dan het bloed van de vermoorde Abel dat van de aardbodem tot God riep (Genesis 4:10). Zo'n belangrijke leerstelling als een bewust leven tussen sterven en opstanding, vraagt een vaster bewijsgrond dan zulke Bijbelgedeelten, die kennelijk figuurlijk van aard zijn.

De draden samengevlochten

De apostel Paulus schreef eens over “de hoop van het eeuwige leven, dat God, die niet liegt, vóór eeuwige tijden beloofd heeft, terwijl Hij te zijner tijd zijn woord heeft openbaar gemaakt in de verkondiging” (Titus 1:2). In deze studie hebben we enkele van deze beloften, die in de loop van de heilsgeschiedenis zijn gegeven, in hun samenhang onderzocht.

De aartsvaders van Israël kregen de belofte van eeuwig leven op aarde. De profeten van Israël hebben deze hoop duidelijker gemaakt, met de boodschap van de opstanding uit de doden in de eindtijd. Toen Hij onder zijn volk werkte, leerde Jezus dat Hij, als Gods Zoon, de macht en het gezag had ontvangen om bij zijn wederkomst mensen uit de doden op te wekken, te oordelen, en eeuwig leven te schenken. In zijn opstanding op de derde dag werd opstanding uit de doden tot eeuwig leven voor het eerst werkelijkheid, en de apostelen hebben in hun prediking en brieven de gevolgen hiervan verkondigd. We zetten de voornaamste conclusies uit het voorafgaande hier op een rijtje.

De eerste mens

Adam werd geschapen uit het stof van de aarde, en door de inblazing van de levensadem werd hij een levend wezen of ziel. Hij bezat geen onsterfelijkheid als deel van zijn natuur. Hij kreeg de verantwoordelijkheid toezicht te houden op Gods schepping op aarde, en had daardoor de gelegenheid door gehoorzaamheid te leren zich een nog hogere bestemming waardig te tonen.

Het doodvonnis

Als gevolg van zijn overtreding werd Adam gestraft met een doodvonnis, waarbij ook zijn afstammelingen zijn betrokken. “Stof bent u en tot stof zult u weerkeren” beschrijft de droevige toestand van een leven onderworpen aan zonde en dood, waarin allen zich bevinden.

De doodstoestand

Als hij sterft weet een mens niets meer. Gelovige Israëlieten spreken in het Oude Testament hun sterke afkeer uit van de dood, toen zij dachten binnenkort te zullen sterven. Daarmee zou al hun activiteit ophouden en de gemeenschap met de levende God, die zo veel voor hen betekende, zou ten einde komen.

De hoop op leven

Zulke mensen hebben uitgezien naar wat zij een ‘morgenstond’ of ‘ontwaken’ noemen, de terugkeer tot nieuw leven na hun langdurige doodsslaap. God zou hen in een lichamelijke levensvorm herstellen tot nieuw en eindeloos leven.

De leer van Christus

De belofte van eeuwig leven heeft een belangrijke plaats in Christus' leer, in het kader van zijn evangelie van de komst van Gods Koninkrijk. Hij zei dat God Hem het gezag en de macht gegeven had, om in de eindtijd mensen uit hun graven te roepen, te oordelen en hun eeuwige bestemming openbaar te maken – eeuwige dood of eeuwig leven. Het loon dat Hij bij zijn wederkomst in heerlijkheid zal geven is eeuwig leven in zijn Koninkrijk. Hij vestigde de aandacht van zijn luisteraars op dat beslissende moment, wanneer mensen zijn Koninkrijk binnen zullen gaan of verbannen worden naar de buitenste duisternis. Hij spoorde zijn volk aan zich in te spannen, zodat zij door geloof in Hem en gehoorzaamheid aan zijn geboden op de dag van het oordeel eeuwig leven zullen ontvangen, en Hij waarschuwde hen dat slechts weinigen dit zullen ontvangen.

De opstanding van Christus

De gemeente van Christus kwam tot stand door de verkondiging, dat Hij uit de doden was opgewekt en verhoogd tot Gods rechterhand als Rechter over levenden en doden. Zij leerden dat Christus' opstanding het bewijs was dat God had gegeven om de zekerheid van zijn beloften aan te tonen.

Christus als Eerste

De apostelen leerden dat Christus de Eerste is van allen die in Gods genade opgewekt zullen worden uit de doden. Hij is de Eersteling van de oogst, die pas bij zijn wederkomst binnengebracht zal worden. Hij is de Eerstgeborene van de hele familie, die in de eindtijd in heerlijkheid tevoorschijn zal komen, die God heeft "bestemd tot gelijkvormigheid aan het beeld van zijn Zoon" (Rom 8:29). Hij is het Begin van de nieuwe schepping, want God heeft Hem voor alle anderen opgewekt uit de doden en heerlijkheid gegeven.

"God zal ook ons opwekken"

De apostelen verwijzen in hun brieven naar Christus' opstanding, als Gods verzekering dat al zijn kinderen ook opgewekt zullen worden om eeuwig leven te ontvangen. Los hiervan is er geen hoop op leven.

Leven in lichamelijkeid

De Bijbel spreekt nooit van lichaamloze wezens. In zijn antwoord op vragen van gemeenteleden in Korinte over de opstanding, legde Paulus uit dat bij de opstanding Gods kinderen een nieuw, geestelijk lichaam zullen ontvangen, dat het beeld is van de hemelse. Alle verlost en veranderd worden, gelijktijdig en in een ondeelbaar ogenblik. In zijn brief aan de Filippenzen zei hij, dat dit nieuwe lichaam gelijkvormig zal worden aan het verheerlijkte lichaam van Christus, wat Johannes beaamde toen hij schreef: "Wij zullen Hem gelijk zijn". Want na zijn

opstanding was Jezus gedurende een periode van veertig dagen herhaaldelijk aan de apostelen verschenen in een lichaam en niet als een geestverschijning.

“Doe dat en u zult leven”

De mens is van nature sterfelijk. God, Die de bron is van al wat leeft, biedt in Zijn genade mensen eeuwig leven aan op bepaalde voorwaarden. Hij heeft Zijn Zoon gegeven om de kruisdood te sterven, opdat mensen daardoor vergiffenis konden ontvangen en erfgenamen worden van beloften van heil en zegen. Maar Hij vraagt vertrouwen in wat Zijn Zoon gedaan heeft, en zonder dat geloof gaat een mens verloren. “Grijp het eeuwige leven”, raden zijn apostelen ons aan. God heeft geen vreugde in het sterven van zondaars, en doet daarom een dringend beroep op een ieder zich te bekeren, om dat heerlijke leven te kunnen ontvangen dat Hij voor zijn kinderen in voorbereiding heeft.

Aanhangsel

Een overzicht van het woord ziel in de Bijbel

1. Ziel in het Oude Testament

- a. Het Hebreeuwse woord *něfesj*. Oorspronkelijk betekende dit: keel, nek (Job 41:13); vervolgens: wat door de keel gaat: lucht, adem. In deze betekenis wordt het nog gebruikt in Spreuken 27:9 welriekende geur; en in Jesaja 3:20, waar voor reukflesjes eigenlijk staat: flesjes *něfesj*. Omdat ademen kenmerkend is voor levende wezens, is het begrip *něfesj* nauw verbonden met het begrip "levend zijn". Wie *něfesj* heeft, leeft, en daardoor onderscheidt hij zich van gestorvenen en van de levenloze dingen, waartoe ook de plantenwereld wordt gerekend. Het is daarom niet verbazingwekkend te lezen, dat volgens het Oude Testament (OT) ook de dieren *něfesj* hebben. Dat blijkt, bijvoorbeeld, uit de uitdrukking: "de ziel (*něfesj*) van het (dieren)vlees" (Lev 17:11). Het spreekt vanzelf, dat daarbij gedacht is aan wat een lichaam tot een levend wezen maakt, en niet aan wat wij tegenwoordig met 'de ziel' bedoelen. De dieren heten in het scheppingsverhaal (Genesis 1:20) dan ook levende *něfesj* (NBG'51 Vertaling wezens). Het zijn mensen en dieren, die *něfesj* bezitten en daarom levende wezens zijn.
- b. Deze *něfesj* is soms gedacht te zetelen in het bloed. Het was de Israëlieten ten strengste verboden het bloed van dieren te eten; want " "de ziel (*něfesj*) van het vlees is in het bloed" (Lev 17:11); het bloed van het vlees in zijn ziel (*něfesj*) (vs. 14); "het bloed is de ziel" (Deut 12:23). We kunnen ons wel voorstellen hoe dit oorspronkelijk gedacht was. Als men een dier zag leegbloeden, zag men het leven uit dat dier weg gaan. Omdat het leven een geheim en geschenk van God was, mocht men zich daar niet aan vergrijpen. Men mocht wel het vlees eten, maar niet het bloed, waarin de *něfesj* van het vlees was (Deut 12:23). Er is een zeer nauw verband tussen de *něfesj* en het lichaam (of een deel van het lichaam als het bloed).
- c. Het is de *něfesj*, die het lichaam de geheimzinnige kracht verleent om zich te bewegen. De Israëliet kent de *něfesj* dan ook uitsluitend in verband met het lichaam. Alleen daar is een *něfesj*, waar een lichaam van mens of dier bezig is adem te halen of zich te verplaatsen. Van een *něfesj* buiten het lichaam (of het bloed) weet een Israëliet niet. Zoals men niet vraagt, waar de laatste adem blijft van iemand, die zo juist gestorven is, zo vraagt de Israëliet niet, waar iemands *něfesj* is gebleven als deze bij het sterven het lichaam heeft verlaten. Als Rachel sterft, ontvlucht haar het leven (*něfesj*), zegt Genesis 35:18. David verwijt Saul in 1 Samuël 24:12, dat deze het er op toelgt hem het leven

(*něfesj*) te benemen. Elia bidt in 1 Koningen 19:4: "Neem nu HERE, mijn leven (mijn *něfesj*); en in 1 Koningen 17:21 bidt hij voor het gestorven kind van de weduwe in Sarfath: "HERE, mijn God! Laat toch de ziel (het leven, de *něfesj*) van dit kind in hem terugkeren." We vinden in het OT geen belangstelling voor de vraag, waar de *něfesj* van deze jongen geweest kan zijn na zijn dood. In dit verband moeten we aandacht schenken aan Genesis 2:7 "De Here God formeerde de mens van stof uit de aardbodem en blies de levensadem in zijn neus; also werd de mens tot een levend wezen (= een levende *něfesj*). We zagen al, dat in Genesis 1:20 ook dieren zo worden genoemd. Dat wijst er op, dat we er geen al te grote waarde aan mogen toekennen. In geen geval mogen we er uit afleiden, dat dit vers wil zeggen dat de mens bij zijn schepping in zijn uit aarde gevormde lichaam een eeuwige, onsterfelijke ziel heeft ontvangen, evenmin dat hij daardoor het goddelijke leven in zich draagt. Deze tekst wil iets anders zeggen, en wel dat het levend worden van het door God gevormde lichaam te danken is aan een daad van de HERE God. Aan Hèm danken de mensen het leven! Zij hebben het niet in zichzelf; het spreekt niet vanzelf, dat zij leven. Neen, het leven is een geschenk. "Bij U is de bron van het leven" belijdt Psalm 36:10. Een tweede bron bestaat er niet. Alleen van God kan verklaard worden, dat Hij het leven in zichzelf heeft (Johannes 5:26); van de mensen geldt dat niet. Zij hebben het leven slechts als een gave van God. Op grond van deze gegevens kan niet gezegd worden, dat het levend zijn alleen voor de mens karakteristiek is. Dàt wonder heeft hij met de dieren gemeen. Het verschil tussen hem en het dier ligt daarom niet op biologisch terrein. Het wordt niet tot uitdrukking gebracht in Genesis 2:7, maar in Genesis 1:26 en verder waar staat, dat hij geschapen werd naar Gods beeld.

- d. Is er een voortbestaan van de *něfesj* na de dood? We zagen al dat deze vraag in het OT niet gesteld wordt, omdat daar de regel geldt, dat alleen daar een *něfesj* is, waar een menselijk of dierlijk lichaam bezig is adem te halen of zich te bewegen. Is daarmee echter niet in strijd als we in een aantal teksten lezen, dat iemands *něfesj* in de *sjeool* (het dodenrijk) kan afdalen? Zie Psalm 16:10 "U geeft mijn ziel (mijn *něfesj*) niet prijs aan het dodenrijk"; Psalm 86:13 "U toch hebt mijn ziel (mijn *něfesj*) gered uit het zeer diepe dodenrijk"; Psalm 89:49 "Welk mens leeft er, die de dood niet zien zal, die zijn ziel (zijn *něfesj*) zal redden uit de macht van het dodenrijk?". In deze passages, waarin NBG'51 het woord *něfesj* verschillend vertaalde, is zeker niet gedacht aan een voortbestaan van de ziel in het dodenrijk, waaruit God dan verlost, maar aan Gods reddingen uit doodsgevaar. De Israëliet drukt de ervaring dat hij in zulk gevaar verkeert uit, door te zeggen dat zijn *něfesj* (zijn levensadem) al in de macht van de dood is geraakt. Als hij daaruit wordt gered, zegt hij: mijn *něfesj* is aan deze dodelijke greep ontrukkt, zodat het leven nog mijn deel is.
- e. Het woord *něfesj* wordt soms gebruikt als aanduiding, niet zozeer van het leven in of van een mens als wel van die mens zelf als levend wezen. In Jozua

10:28-37 wordt gezegd, dat bij de verovering van Kanaänietische steden alle inwoners gedood worden. In het Hebreeuws staat voor alle inwoners: alle ziel (*něfesj*), die daarin was (NBG'51: alle levende wezens, die daarin waren). Genesis 46:15 en 26 spreken over het aantal zielen van Jakobs afstammelingen. Bedoeld is: het aantal in leven zijnde personen. Hiervan stamt ons spraakgebruik als we zeggen, dat een gemeente zoveel zielen telt. Als in het OT de individuele persoon wordt bedoeld, spreekt men van zijn ziel. Dat kan zelfs zóver gaan, dat men vreemd genoeg kan spreken van 'dode zielen'. Iemand die de nazireeërgelofte heeft afgelegd, mag "bij geen dode komen" (Num 6:6; Hebreeuws: een dode ziel). Een dode ziel is een gestorven persoon, zoals een levende ziel (Genesis 2:7) een levend persoon is. Eigenlijk zou een Israëliet niet over dode zielen moeten kunnen spreken, omdat het woord *něfesj* (levensadem) het begrip levend zijn in zich heeft. Uit het feit, dat hij dit bij wijze van uitzondering toch doet, blijkt dat hij zich niet steeds bewust was van de oorspronkelijke betekenis van dit woord. In het algemeen zijn 'zielen' levende mensen. Dat wordt bevestigd doordat het OT de gestorvenen niet 'zielen' noemt, maar 'doden', of 'zwakken', of 'schimmen'. Men schijnt daarbij gedacht te hebben aan een schimachtig bestaan van mensen, die eens levende, ademhalende lichamen waren. Dood zijn is voor het besef van de Israëlieten niet een opgehouden zijn van alle bestaan, maar een andere bestaanswijze, de bestaanswijze van de gestorvenen.

- f. Vaak staat "mijn ziel" voor het persoonlijk voornaamwoord. Vooral in de Psalmen is dit het geval. In de NBG'51 lezen we daarom in Psalm 3:3: "Velen zeggen van mij (Hebr. van mijn ziel): Hij vindt geen hulp bij God." Hetzelfde geldt voor verscheidene andere teksten; iets dat in de Statenvertaling (SV) duidelijker blijkt dan in die van de NBG'51. De vraag is, waarom de Israëliet niet kortweg het persoonlijk voornaamwoord gebruikte, maar in plaats daarvan over zijn ziel sprak. Dat zal hij gedaan hebben om goed te laten uitkomen, dat hij zichzelf bedoelde in de volle realiteit van zijn aardse bestaan. Als hij zich bedreigd of gered ziet worden, gaat dit zozeer zijn hele persoon aan, dat hij zegt: mijn ziel, dat is: ik zelf als levend mens, wordt bedreigd of gered. Dat gaat, bijvoorbeeld, op bij de hiervoor aangehaalde Psalm 3:3. Daar zeggen velen iets van de ziel van de dichter; dat wil zeggen: velen doen een uitspraak over zijn hele persoon met al wat hij is en heeft op aarde. Iemand, wiens ziel gered is uit het dodenrijk (Psalm 86:13), is iemand wiens hele bestaan door ziekte of andere vijanden te gronde dreigde te gaan, maar door God nog juist daarvoor behoed werd. De ziel is hier niet een deel van de mens, maar de hele mens als levend wezen. Als in Psalm 35:7 beschreven wordt, dat de vijanden een kuil voor de *něfesj* (NBG'51: leven; SV: ziel) van de dichter gedolven hebben, denkt de Israëliet niet aan een geestelijke verzoeking voor de ziel, maar aan een dodelijk gevaar voor de hele mens. Psalm 23:3 luidt: "Hij verkwikt mijn ziel".

Daarbij is niet allereerst gedacht aan een geestelijke verkwikking, maar vooral aan een daad van God, waardoor de hele mens, ook lichamenlijk, opleeft. God heeft ingegrepen in het aardse bestaan van deze man, waardoor hij uit een noodsituatie is verlost. Nu kan hij weer opleven; het leven ligt voor hem weer open. Hij ervaart dat als een verkwikking voor zijn hele persoon; hij geniet die met zijn lichaam evenzeer als met zijn geestelijke vermogens.

g. De ziel is ook de zetel van allerlei gevoelens en aandoeningen:

- rouw en smart (1 Sam 1:10)
- verlangens (1 Sam 1:15, ik heb mijn *něfesj* uitgestort voor het aangezicht van de HERE);
- liefde (Gen 34:3, zijn *něfesj* was aan Dina innig gehecht);
- hunkering (Ps 42:3, mijn *něfesj* dorst naar God)
- blijdschap (Ps 86:4, verheug de ziel van uw knecht);
- welbehagen of welgevallen (Jes 42:1 HSV, mijn uitverkorene, in wie mijn ziel een welbehagen heeft);
- lusten en begeerten (Deut 12:15, waar bepaalde dieren worden genoemd, die de Israëlieten “naar alle lust van uw ziel” – NBG’51: zoveel u wilt – mogen eten);
- wraakzucht of moordlust (Ps 27:12, geef mij niet prijs aan de *něfesj* – NBG’51: lust – van mijn tegenstanders; evenzo Ps 41:3);
- smart (Job 19:2, Hoe lang nog zult u mijn ziel grieven);
- verbittering (Richt 18:25, mannen bitter van ziel).

In al deze en dergelijke teksten is de ziel het orgaan in de mens, dat van gevoelens en aandoeningen vervuld is. Toch mag men deze uitdrukkingen niet te zwaar belasten, want dikwijls kan men in plaats van de ziel het persoonlijk voornaamwoord zetten. Gedacht is in ieder geval aan gewaarwordingen, die zich aan de hele mens meedelen of van de hele mens zijn, zij het ook dat er een accent op de verborgen binnenkant van zijn aardse bestaan ligt. Nooit echter is de ziel in zulke teksten een hoger bestanddeel van de persoonlijkheid. Het OT kent niet een hoger en een lager ik in dezelfde mens, maar gaat overal uit van de eenheid van de persoon. De ziel staat daarom niet tegenover het lichaam, maar is veeleer het levend zijn en een gevoelsorgaan van het lichaam.

h. Uit wat in 1-7 is opgemerkt, is af te leiden, dat het woord *něfesj* zich bijzonder moeilijk laat vertalen. Slechts in weinig teksten kan men het met ‘ziel’ weergeven, namelijk in die, waar de *něfesj* de zetel is van bepaalde gevoelens. Als voorbeeld kan Psalm 42:3 dienen (mijn ziel dorst naar God), maar ook hier moeten we bedenken: “mijn ziel” = ik zelf, zoals ik er op dit ogenblik naar lichaam en ziel aan toe ben. In veel andere gevallen is *něfesj* = leven, persoon, het persoonlijk voornaamwoord, geur of adem. Het verband, waarin het gebruikt wordt, is meestal beslissend voor de vertaling.

2. Ziel in Griekenland

- a. Het Griekse woord is *psyche*. Men leidt het gewoonlijk af van een werkwoord, dat de betekenis van ademen of blazen heeft.
- b. Daarmee stemt overeen, dat Homerus en het oude Griekenland het woord steeds gebruiken om er het begrip 'leven' mee uit te drukken. Het betekent dan nooit 'ziel'. Het verschil met het OT is, dat volgens deze oude Grieken de *psyche* het lichaam bij het sterven verlaat om naar de onderwereld te gaan en daar, zonder eigen persoonlijkheid te bezitten, in afzondering voort te bestaan.
- c. Het was Plato, die een omwenteling bracht in de opvattingen over de ziel, doordat hij met het begrip 'levend zijn' dat van de onsterfelijkheid verbond. De ziel is volgens hem verwant met de eeuwigheid; zij kan niet echt dood zijn, want haar wezenlijke kenmerk is het leven. Zij behoort echter niet alleen tot de hogere wereld van de ideeën of van het eeuwig zijnde, maar ook tot de lagere wereld van het lichamelijke of van het niet-zijnde. Zij is als straf voor haar zinnelijke begeerte aan het lichaam gebonden, maar kan daaruit ook weer bevrijd worden. Zij heeft daarom zowel een **vóór**bestaan als een **voort**bestaan. Hoe meer zij zich tijdens haar bestaan in het lichaam van haar zinnelijke begeerten weet te bevrijden, des te gelukkiger zal zij in haar **voort**bestaan zijn. De deugd vindt haar grootste beloning dan ook in het geluk, dat de ziel na haar verlossing uit het lichaam zal smaken. Eerst als de ziel 'naakt' zal zijn, dat is: ontdaan van het lichaam waarmee zij in dit aardse bestaan bekleed is, wordt zichtbaar hoe zij er aan toe is.

3. Ziel in het Jodendom

A. In de Joodse apocriefen en pseudepigrafen vinden we andere gedachten over de ziel dan in het Oude Testament

- a. Het onderscheid tussen *ruach* (= geest) en *néfesj* verdwijnt. Hoewel in het OT deze woorden ook wel synoniem-parallel gebruikt worden, komt dit in de genoemde Joodse geschriften veel meer voor. De doden in het dodenrijk heten in Henoeh 22:9, 11, 12, 13 'zielen' en in 22:5, 6, 7 'geesten'.
- b. Het dodenrijk heeft volgens sommige schrijvers twee afdelingen: een waar de zielen van de gestorvenen in gelukzaligheid verkeren, en een waar zij gestraft worden. In Jubileeën 23:31 heet het: "En hun beenderen zullen in de aarde rusten, en hun geest zal vele vreugden genieten". Henoeh 103:4 luidt: "uw geesten echter, namelijk de geesten van hen die in gerechtigheid sterven, zullen leven, zich verheugen en vrolijk zijn; hun geesten zullen niet vergaan". Deze teksten leren duidelijk het geloof in het voortbestaan van de ziel of de geest na de dood. Daarnaast vinden we ook de voorstelling van een slaap van de doden, in afwachting van de opstanding van het lichaam. Merkwaardig is het

beeld waarin Ezra 4:40 de toestand van de zielen beschrijft: "Hij [de Heer] antwoordde mij en sprak: Ga heen, vraag aan een zwangere vrouw of haar schoot het kind nog kan vasthouden als haar negen maanden om zijn. Ik zei: zeker niet, Heer. Hij sprak tot mij: De woningen van de ziel in het dodenrijk vertonen gelijkenis met de moederschoot. Want zoals een barende vrouw er naar streeft zich zo spoedig mogelijk van haar barensweeën te ontdoen, zo streven die woningen er naar zo spoedig mogelijk terug te geven wat aan haar werd toevertrouwd" (4:40 en verder). Ten slotte nog een aanhaling uit de Syrische Apocalypse van Baruch 30:1 en verder: Als de Messias komt, "zullen allen, die in de hoop op Hem ontslapen zijn, opstaan ... De voorraadkamers, waarin het getal van de zielen van de rechtvaardigen bewaard werd, zullen opengaan en zij zullen daar uit gaan. En de vele zielen zullen allen tegelijk als één schare één van zin te voorschijn komen ... De zielen van de goddelozen echter zullen, wanneer zij dat alles zullen zien, dan geheel (van angst) vergaan; want zij weten, dat hun pijniging hen bereikt heeft en hun ondergang nabij is."

- c. Zeer zeldzaam is de mening, dat de ziel een **vóór**bestaan heeft. We vinden haar vermoedelijk in Wijsheid van Salomo 15:8, waar van de mens gezegd wordt, dat hij uit leem is gevormd en spoedig weer daarnaar terugkeert "nadat de ziel, die hem geleend was, van hem is teruggeëist."
- d. Alleen in Wijsheid van Salomo 9:15 komen we de platonische gedachte tegen, dat het lichaam de kerker is van de ziel, waaruit zij zoekt verlost te worden: "Het vergankelijke lichaam bewaart de ziel en de aardse tent drukt de veel-overleggende geest."

B. In de Talmud vinden we eveneens allerlei gedachten over de ziel

- a. Met enige nadruk wordt gezegd, dat God de mensen een zuivere ziel geeft: "De ziel, die Ik u heb gegeven, is zuiver; als u haar in dezelfde staat aan mij teruggeeft, is dat goed voor u; indien niet, dan zal Ik haar voor u verbranden." In het dagelijks ochtendgebed komt de volgende passage voor: "Mijn God, de ziel, die U in mij hebt geplaatst, is zuiver. U hebt haar geschapen, geformeerd, en haar in mij geblazen. U bewaart haar in mij. U zult haar van mij nemen en haar mij teruggeven in de komende wereld."
- b. De ziel heeft een **vóór**bestaan. "Elke ziel, die er zal zijn van Adam tot het einde van de wereld, werd geformeerd gedurende de zes scheppingsdagen; elke ziel was in het paradijs en ook tegenwoordig bij de openbaring op de Sinai." Telkens als een mens wordt ontvangen in de moederschoot, beveelt God de engel, die het hoofd van de zielen is, dat hij een bepaalde ziel uit het paradijs moet gaan halen om deze met het embryo in de moederschoot te verenigen. Daarmee is de gedachte verbonden, dat de Messias eerst dan zal komen als alle zielen een aards bestaan hebben doorgemaakt. (Alle citaten uit The Jewish Encyclopedia, New York and London 1905 s.v.).

- c. De opvattingen van Philo verdienen afzonderlijke vermelding. Zoals bekend gaat hij uit van het dualisme van een lichte, heerlijke wereld in de hemel en een duistere, wanordelijke op de aarde. De ziel hoort volgens hem thuis in de hemelse sfeer. Daar komen ook de zielen van alle mensen vandaan. In het lichaam verlangen zij hevig naar terugkeer tot het onlichamelijke, hemelse leven in de nabijheid van de Eeuwige. Want zij zijn in diepste wezen goddelijk; slechts door haar is de mens met God verwant. Zoals het lichaam uit menselijk zaad is gevormd, is de ziel uit goddelijk zaad gevormd. Daarom is zij ook onvergankelijk of onsterfelijk. Zij verkeert dus in den vreemde zolang zij met het lichaam verbonden is. Dat lichaam vergelijkt Philo met een smerige gevangenis of met een graf. Slechts door het sterven van het lichaam vindt zij bevrijding. Voor alle zielen van wijze mannen is de hemel het vaderland, de aarde het vreemde land. Het lichaam is als een kled, dat de ziel zo spoedig mogelijk wil afleggen om naakt te zijn in zuiverheid (zie: J. N. Sevenster, Het begrip *psyche* in het N.T., Assen 1946, blz. 12 en verder). Het is duidelijk hoe groot de verwantschap in opvatting is tussen Philo en Plato.

4. Ziel in het Nieuwe Testament

Daar het woord *psyche* in het NT niet steeds dezelfde betekenis heeft, en er rondom dit begrip allerlei moeilijkheden rijzen, zullen we nu zoveel mogelijk teksten nagaan, waarin het voorkomt.

- a. *Psyche* gebruikt in de oude betekenis van leven of levensadem:
- Handelingen 20:10, er is leven (*psyche*) in hem;
  - Openbaring 8:9, schepselen in de zee, die leven (*psyche*) hadden;
  - Openbaring 16:3, alle levende wezens [letterlijk: alle levende *psyche*], die in de zee waren, stierven;
  - Johannes 10:11, Jezus geeft zijn leven (*psyche*) voor zijn schapen;
  - Handelingen 15:26, Paulus en Barnabas hebben hun leven (*psyche*) overgehad voor de naam van Jezus. Hetzelfde in Matteüs 2:20, 10:39; Marcus 10:45; Lucas 12:20; 1 Tessalonicenzen 2:8.
- b. Als zetel van menselijke gevoelens:
- Lucas 2:35, waar Simeon zegt, dat door Maria's ziel een zwaard zal gaan; hij bedoelt daarmee, dat zij een ontzettend lijden te verduren zal krijgen.
  - Lucas 12:19, vreugde;
  - Matteüs 26:38, smart;
  - Handelingen 14:2, verbittering;
  - Handelingen 15:24, verwarring;
  - 2 Petrus 2:8, kwelling, die de ziel ondervindt.

In deze en dergelijke teksten volgt het NT het spraakgebruik van het OT. Evenals in het OT geldt, dat de ziel hier staat voor de hele persoon zoals hij op

aarde bestaat, al ligt er een accent op de innerlijke ervaring.

- c. Teksten waarin aan *psyche* een grotere betekenis wordt gegeven dan het verband toelaat. Daaronder valt het bekende woord van Marcus 8:35-37 "Want ieder, die zijn leven (*psyche*) zal willen behouden, die zal het verliezen; maar ieder, die zijn leven (*psyche*) verliezen zal om Mijnentwil en omwille van het evangelie, die zal het behouden. Want wat baat het een mens de gehele wereld te winnen en aan zijn ziel (*psyche*) schade te lijden? Want wat zou een mens kunnen geven in ruil voor zijn leven (*psyche*)?". Dit woord schijnt de mening te bevestigen, dat het in het evangelie gaat om God en de ziel, om de ziel en haar God (A. von Harnack). Dit is echter slechts schijnbaar het geval. Want de *psyche* verliezen of daaraan schade lijden is een uitdrukking voor het verloren gaan van de héle mens; en het behoud van de *psyche* is eveneens het behoud van de hele mens. Jezus vraagt zijn volgelingen om hun leven, dat is hun hele mens. "Daar staat een kleine mens; hij staat met zijn leven, met zijn hele existentie, in de hand. Nu wordt het bod gedaan, het is een wonderlijke, goddelijke bod. Zal hij toeslaan en zichzelf van de hand doen ... Gode gekocht zijn?" (S. F. H. J. Berkelbach van van de Sprenkel, Het Evangelie van Markus, Amsterdam 1948, blz. 139). Wie zijn leven (= zichzelf) aan Jezus en het evangelie verliest, behoudt zichzelf. Wie dit niet doet, gaat verloren en is niet in staat iets te doen om zijn leven (= zichzelf) te verlossen van de machten, die zich van hem meester maakten. Hij heeft immers geen tegenwaarde, die hij in ruil voor zijn leven kan geven. Uit deze weinige opmerkingen over deze tekst is wel voldoende gebleken, dat Jezus daarin niet sprak over het behoud van de ziel in onderscheid van het lichaam, maar wel over dat van de hele mens. Hetzelfde geldt voor Lucas 12:19 en verder, waar het woord 'ziel' (= *psyche*) staat voor de persoon zelf en voor het leven (NBG'51: ziel = *psyche*) van de rijke dwaas.

Aan de SV van Lucas 21:19 danken we de zegswijze: 'zijn ziel in lijdzaamheid bezitten'. De NBG'51 vertaling "door uw volharding zult u uw leven (= *psyche*) verkrijgen", geeft de bedoeling juist weer.

Velen menen, dat in 1 Petrus 1:9,22; 2:11,25; 3:20; 4:19 aan het woord ziel de betekenis moet worden toegekend, die er in het christelijk spraakgebruik dikwijls aan gehecht wordt. Ten onrechte. *Psyche* staat hier evenals in het OT voor de persoon zelf. "De zaligheid van de zielen" (1:9) is het behoud van de gehele persoon. "De reiniging van de ziel door gehoorzaamheid aan de waarheid" (1:22) is de reiniging van de hele persoon, met een accent op het innerlijk. Hetzelfde geldt voor 2:11 en 25. In 3:20 zijn de acht zielen de acht personen, die tijdens de zondvloed gered werden. "Zijn ziel overgeven aan de getrouwe Schepper" (4:1) is zich met zijn hele persoon aan Hem toevertrouwen.

- d. De *psyche* onderscheiden van het lichaam. Matteüs 10:28 is de enige passage waar dit onderscheid wordt gemaakt: "Wees niet bevreesd voor hen, die wel

het lichaam doden, maar de ziel (*psyche*) niet kunnen doden; wees veeleer bevreesd voor Hem, die beide, ziel (*psyche*) en lichaam, kan verderven in de hel". We moeten de parallel-tekst van Lucas 12:4,5 daarnaast leggen: "Ik zeg u, mijn vrienden, vrees hen niet, die het lichaam doden en daarna niets meer kunnen doen. Ik zal u tonen, wie u vrezen moet. Vrees Hem, die, nadat Hij gedood heeft, macht heeft om in de hel te werpen". Jezus wijst hier op de beperkte macht van de vervolgers. Zij kunnen slechts het lichaam doden, in tegenstelling tot God, die macht heeft over de hele mens om hem naar lichaam en ziel te 'verderven in de hel' (in de zin van vernietigen in het vuur). Het feit, dat Lucas niet over de ziel spreekt, wijst er op, dat hij vooral wil laten uitkomen, dat het gericht van aardse rechters in tegenstelling tot het laatste gericht niet beslissend is. Daarom hoeven Jezus' volgelingen voor die rechters geen vrees te koesteren; hun vonnis is geen laatste oordeel. Niettemin is in Matteüs 10:28 een duidelijk onderscheid tussen ziel en lichaam gemaakt. En wel in déze zin, dat de ziel voor de vervolgers onbereikbaar is, terwijl zij wél binnen het bereik van Gods macht valt. Er is met andere woorden nog niets beslissends gebeurd als het menselijk lichaam onder de vervolging bezwijkt. Niet het lichaam alleen is de hele mens, noch de ziel alleen, maar ziel èn lichaam. In deze tekst wordt het lichaam niet lager gewaardeerd dan de ziel; wel is er een onderscheid tussen ziel en lichaam gemaakt.

- e. Vooral de apostel Paulus verdient aandacht om zijn gebruik zowel van het zelfstandig naamwoord *psyche* als van het bijvoeglijk naamwoord *psychikos*. We zullen een en ander aan de hand van de teksten nagaan.
1. Evenals elders betekent *psyche* in zijn brieven vaak 'leven' (Romeinen 16:4; 2 Korintiërs 12:15; Filippenzen 2:30; 1 Tessalonicenzen 2:8).
  2. De ziel is ook bij Paulus de zetel van gevoelens of aandoeningen. Dat zal het geval zijn in Filippenzen 1:27, waar de gelovigen vermaand worden één van ziel te strijden voor het geloof in het evangelie, zonder dat zij zich in enig opzicht door de tegenstanders laten beangstigen. "Eén van ziel" (of, zoals de Griekse tekst zegt, "met één ziel") samen strijden voor het geloof is: één in bereidheid en toewijding met elkaar de strijd voeren om het evangelie ingang te laten vinden bij allen, die het nog niet kennen. Deze bereidheid en toewijding vinden hun zetel in 'de ziel'.
In 2 Korintiërs 1:23 ("ik roep God aan tot getuige over mijn ziel, dat ik om u te sparen niet meer naar Korinte ben gekomen") is 'de ziel' de plaats, waar de verborgen motieven van het handelen opkomen. Alleen God kent 'de ziel' en weet daarom, dat de apostel niet uit eigenbelang of andere afkeurenswaardige overwegingen het bezoek aan Korinte liet voorbijgaan. Tussen ziel en geweten bestaat hier nauwelijks enig onderscheid.

In 1 Tessalonicenzen 5:23 vinden we de bekende driedeling geest-ziel-lichaam: "Geheel uw geest, ziel en lichaam moge bij de komst van onze Heer Jezus Christus blijken in allen dele onberispelijk bewaard te zijn". Martin Dibelius merkt in zijn commentaar op deze brief (Handbuch zum Neuen Testament, Tübingen 2 1925) op, dat we uit deze tekst niet te veel moeten halen voor de mensbeschouwing van Paulus. Ook J. A. C. van Leeuwen, Korte Verklaring, Kampen 1923, meent: "De Apostel geeft hier niet een omschrijving van des mensen wezen, alsof dit uit geest, ziel en lichaam zou bestaan. Hij erkent, met de gewone opvatting van zijn tijd, dat de mens ziel en lichaam is". Paulus denkt hier ongetwijfeld aan de hele mens; niet de delen, maar het geheel heeft hij voor ogen. Toch is dit woord, naast Matteüs 10:28, de tweede tekst, waarin 'de ziel' afzonderlijk naast het lichaam genoemd wordt. 'De ziel' zal hier, evenals in Filippenzen 1:27 en 2 Korintiërs 1:23 de naam zijn voor het verborgen innerlijk leven.

3. De teksten 1 Korintiërs 15:44-46 en 2:14 vragen een afzonderlijke bespreking. De eerstgenoemde verzen luiden: "Er wordt een natuurlijk (*psychikos*) lichaam gezaaid, en een geestelijk (*pneumatikos*) lichaam opgewekt. Is er een natuurlijk (*psychikos*) lichaam, dan bestaat er ook een geestelijk (*pneumatikos*) lichaam. Aldus staat er ook geschreven: De eerste mens, Adam, werd een levende ziel (*psyche*); de laatste Adam een levendmakende geest (*pneuma*). Maar het geestelijke (*pneumatikos*) komt niet eerst, maar het natuurlijke (*psychikos*), en daarna het geestelijke (*pneumatikos*)". *Psyche* en *pneuma* (ziel en geest) staan hier tegenover elkaar als tweeërlei leven. Voor Adam, de eerste mens, is het *psychische* kenmerkend; hij was een levende ziel (Genesis 2:7). Daarom had hij het eeuwige leven, de onvergankelijkheid, niet in zichzelf. De *psychische* mens is de sterfelijke mens. Tegenover de eerste Adam staat de laatste Adam. Voor Hem is kenmerkend, dat Hij het onvergankelijke of *pneumatische* leven heeft. De laatste Adam is de uit de doden opgewekte Mens, die de onsterfelijke of het eeuwige leven in zichzelf heeft. Hij dankt dit aan de genade van God, Die Hem dit leven schenkt.

Enkele dingen vragen onze bijzondere aandacht:

- Ten eerste gaat het bij de opstanding om het lichaam. Niet de ziel is het meest bepalende element voor het mens-zijn, maar het lichaam. Paulus volgt hierin het OT.
- Ten tweede heeft het lichaam van op aarde levende mensen wel het tijdelijke leven in zich, maar niet het eeuwige. Op grond hiervan kwalificeert de apostel dit lichaam als *psychisch* (= natuurlijk =

vergankelijk). Hij denkt daarbij aan wat het OT onder de *něfesj* verstaat. Deze *něfesj* of *psyche* is daar immers het leven van het lichaam. *Psychisch* is hier een ander woord voor sterfelijk of vergankelijk (zie 15:42). Adam was een levende *psyche*, dat wil zeggen hij was een mens, die deelgenoot van het tijdelijke of vergankelijke leven werd. Hij leefde, maar in de tijd en niet zoals God in de eeuwigheid.

- Ten derde valt op, dat het opstandingslichaam niet *psychisch* zal zijn, maar *pneumatisch*. Dat wil zeggen: het leven van dat lichaam zal niet de *psyche*, maar het *pneuma* (de Geest) zijn. Daar de Geest niet behoort tot de tijd, maar tot de eeuwigheid, zal het leven van het opstandingslichaam eeuwig zijn. Daarom is in de verzen 42 en 52 sprake van de onvergankelijkheid, onsterfelijkheid, heerlijkheid en kracht van de mens van de opstanding. Deze mens is dus niet langer 'zielig', of vergankelijk, zoals hij tijdens zijn aardse bestaan was.

In 1 Korintiërs 2:14 staat: "Maar een ongeestelijk (*psychikos*) mens aanvaardt niet wat van Gods Geest (*pneuma*) is, want het is hem dwaasheid en hij kan het niet verstaan, omdat het slechts geestelijk (*pneumatikos*) te beoordelen is". Hier staan de geestelijke (*pneumatikos* vers 15) en de ongeestelijke (*psychikos*) mens tegenover elkaar. Paulus maakt hier onderscheid tussen mensen, die nog *psychisch* zijn en daarom aards of werelds denken, en christenen die de Geest hebben ontvangen, en daaraan te danken hebben dat zij enig inzicht hebben gekregen in de situatie waarin zij met de hele wereld verkeren, dank zij wat God in het verleden tot heil van de mensen deed, in het heden doet en in de toekomst zal doen. De Griekse wijsgeren zijn, volgens de apostel, *psychische* mensen, omdat Gods Geest (het *pneuma*) bij hen ontbreekt. Ondanks hun bewonderenswaardige denkkraft en onvermoeid beschouwen van de schepping, zijn zij niet doorgedrongen tot het ware geheim (Gods heilsplan) van deze wereld. Ook onder de christenen in Korinte zijn er die nog *psychisch* leven en denken, want in hun onrijpheid kunnen zij "de verborgen wijsheid van God (nog) niet begrijpen (vzn 6,7). Tot hen kan Paulus niet spreken als tot "geestelijke mensen"; zij zijn nog "onmondige", onvolwassen christenen en daarom moeten zij nog met melkproducten worden gevoed, want vast voedsel kunnen zij nog niet verdragen (3:1 en verder). De *psychische* mens is in dit verband iemand, die geen orgaan heeft voor Gods grote daden (heilsdaden), en daarom zich niet gedraagt zoals het iemand past die door de Geest begrijpt in welke situatie hij met de gehele kosmos is terechtgekomen, dankzij het ontzaglijke heilswerk in Christus van verleden, heden en toekomst.

Uit 1 Korintiërs 15:44 bleek, dat tot het moment waarop de doden zullen worden opgewekt, alle christenen *psychische* (= vergankelijke) mensen zijn. Pas door deze opwekking heen zullen zij *pneumatische* (= onvergankelijke) mensen zijn. Uit 1 Korintiërs 2:14 blijkt echter, dat een christen nu al, in dit leven, deel heeft aan de Geest; maar dat wordt voorlopig slechts zichtbaar in zijn verstaan van de situatie waarin hij zich met alle schepselen bevindt, en in het zich voegen naar die situatie in zijn geloof, hoop en liefde. Op die manier kan hij nu al enigermate een 'geestelijk' mens zijn. Weliswaar blijkt dat nog niet in een onsterfelijkheid van zijn lichaam, maar het komt wel aan het licht in zijn houding en gedrag.

Opmerkingen:

- Jakobus 3:15 (ongeestelijk = *psychikos*) en Judas 19 (natuurlijk = *psychikos*) volgen hetzelfde spraakgebruik als Paulus in 1 Korintiërs 2:14.
- In 2 Korintiërs 5:1-10 hebben velen gemeend te moeten lezen, dat Paulus daar spreekt over een bestaanswijze van zijn 'ziel' na zijn overlijden. Het woord 'ziel' komt in deze perikoop echter niet voor. De apostel spreekt hier niet over zijn 'ziel', maar over wat bij de komst van Christus hem naar "lichaam en ziel" te beurt zal vallen.

f. In Hebreeën staat het woord *psyche* zes maal. Daarvan kan 10:38 onbesproken blijven, omdat het een aanhaling uit het OT is. In 4:12 is sprake van het woord van God, dat zó diep in het menselijk bestaan doordringt, dat het, scherper dan een tweesnijdend zwaard, ziel en geest, gewrichten en merg van elkaar scheidt. Evenals in 1 Tessalonicenzen 5:23 worden 'ziel' en 'geest' hier onderscheiden. We mogen daar echter geen al te grote nadruk op leggen. Want beide woorden dienen om samen het gecompliceerde verborgen innerlijke leven van de mens aan te duiden. Er is met andere woorden geen onderdeel van het innerlijk, dat buiten het bereik van Gods woord valt. Ook de meest verborgen motieven en doelstellingen worden door dit woord blootgelegd. De christelijke hoop heet in Hebreeën 6:19 "een anker van de ziel, dat veilig en vast is, en dat reikt tot binnen het voorhangsel, waarheen Jezus voor ons als voorloper is binnengegaan". 'De ziel' staat hier voor het innerlijk en wordt vergeleken met een schip dat voor anker ligt, en dat dank zij deze verankering behoed wordt voor los slaan. Het anker is de hoop; dit is de stellige verwachting van het heil van de eindtijd. Door de hoop klemt de christen zich innerlijk vast aan het heil, dat nu nog wel achter een gordijn verborgen is, maar daarom niet minder reëel is. Dat gordijn is het voorhangsel, dat het heilige van de heiligen van het hemelse heiligdom, waar onze volkomen verzoening door het offer van Jezus bewerkt is, nu nog aan het oog onttrekt, maar dat ook ons eens zal doorlaten om voor eeuwig bij God te zijn. 'De ziel' is in dit vers het innerlijk van de mens,

en staat tegelijk voor die mens zelf in zijn geheel.

Het geloof behoudt 'de ziel', verklaart 10:39; de nalatigheid leidt daarentegen tot de vernietiging. De vertaling kan aanleiding geven tot het misverstand, als zou het in Gods heilsplan gaan om het behoud van 'de ziel', en als zou 'de ziel' daarom het kostbaarste bestanddeel van de mens zijn. 'Ziel' staat hier echter niet als het hogere tegenover het lagere (lichaam, stof), maar, evenals in Marcus 8:35 en verder, is 'de ziel' het leven, en wel het leven dat ons beloofd is en met de komst van Christus geheel ons deel zal zijn. Dat leven moet verworven, verkregen of gewonnen worden ('behoudt' is hier een ontoereikende vertaling). Zoals nu de nalatigheid (afval) leidt tot de ondergang van de hele mens, zo leidt het geloof (trouw) tot de verwerving van het leven voor de hele mens.

In de geestelijke strijd, die de christenen moeten voeren om niet af te vallen maar te volharden, worden zij bedreigd door "matheid van ziel" (Heb 12:3). Zij lopen met andere woorden gevaar innerlijk te bezwijken onder de druk van de vervolging. Deze geestelijke moeheid, dit 'er niet meer tegen op kunnen', kunnen zij overwinnen door te zien op Jezus en op de wijze waarop Hij zijn lijden heeft doorstaan. De ziel is hier anders dan in 10:39, maar net als in 4:12 en 6:19, een woord voor het innerlijk leven, van waaruit de uiterlijke gedragingen worden geleid en beheerst.

In Hebreëën 13.17 wordt van de voorgangers van de gemeente gezegd, dat "zij waken over uw zielen". Het hier gebruikte werkwoord betekent eigenlijk: slapeloos zijn (vanwege de zorg, die deze voorgangers over hun gemeente koesteren). Het is geen wonder, dat zij om de aan hen toevertrouwde 'zielen' (= personen of gemeenteleden) 's nachts wakker liggen. Want zij weten, dat zij over hun leiding van de gemeente "rekenschap zullen moeten afleggen" (Heb 13.17). Het is niet juist bij "waken over uw zielen" alleen aan zielszorg in engere zin te denken. Bedoeld is immers het gehele samenstel van werkzaamheden, die met de leiding van het gemeentelijk leven verband houden. De 'zielen' zijn hier de gemeenteleden naar lichaam en ziel, zowel naar uiterlijk lot en gedrag, als naar innerlijke houding.

- g. Twee teksten in het boek Openbaring. Behalve de al genoemde waarin het woord *psyche* moet worden opgevat in de betekenis van 'leven', vinden we in Openbaring nog twee plaatsen waar het woord voorkomt en gebruikt wordt voor 'de zielen' van gestorvenen: Openbaring 6:9 en 20:4.

Openbaring 6 vertelt de opening van de eerste zes zegels van het boek dat Gods heilsplan bevat. De eerste vier zegels geven de zegetocht van het evangelie aan. Bij de opening van het vijfde blijkt de tegenstand in het ter dood brengen van de christenen. Hun lot wordt getekend in een beeld, ontleend aan de offerhandelingen in de tabernakel en de tempel: "Ik zag onder het altaar de zielen van hen, die geslacht waren om het woord van God en om het getuige-

nis, dat zij hadden" (vs. 9). Zoals in de tempel het bloed van de offerdieren aan de voet van het brandofferaltaar werd uitgegoten (Exodus 29:12; Leviticus 4:7), zo zijn 'de zielen' van de martelaren 'onder het altaar' van het hemelse heiligdom. Net als Jezus hebben zij het offer van hun leven gebracht, hun leven uitgegoten in de dood. Zij roepen: "Tot hoelang, o heilige en waarachtige Heerser, oordeelt en wreekt U ons bloed niet aan hen, die op de aarde wonen?" (Op 4:10). Dit mogen we niet opvatten alsof deze martelaren nu leven in de hemel. Als we dat doen moeten we ook uitgaan van de letterlijkheid dat zij zich in de ongemakkelijke positie onder het altaar bevinden. Bovendien kunnen 'zielen' niet geslacht worden; in ieder geval niet door mensen, zoals we al gezien hebben. In Genesis hebben we 'de verklaring' van wat hier wordt gezegd. Nadat Kaïn zijn broer Abel heeft vermoord, zegt God tegen hem: "Hoor, het bloed van uw broeder roept tot Mij van de aardbodem" (Gen 4:10). De rechtvaardigen worden op aarde geslacht door hun tegenstanders. De aarde is dus het altaar waarop zij als het ware geofferd worden: "de bodem heeft zijn mond opengesperd om het bloed van uw broeder van uw hand te ontvangen" (vs. 11). Nu zal niemand letterlijk nemen dat bloed iets kan roepen. Wat God hier zegt betekent eenvoudig dat moedwillig bloedvergieten gewroken moet en zal worden. Zo is het later ook in de Wet van Mozes opgenomen. Maar in Openbaring is er geen sprake van menselijk wraak (een leven om een leven), maar om Goddelijke wraak. Jezus had daar al over gesproken toen Hij zijn Joodse moordenaars waarschuwde: "... over u kome al het rechtvaardige bloed, dat vergoten werd op de aarde, van het bloed van Abel, de rechtvaardige, tot het bloed van Zacharia ..." (Mat 23:35; zie ook Luc 11:50,51). In Openbaring gaat het om de vervolging van allen die geloven, van Abel af tot Christus' volgelingen. In Openbaring 17:6 ziet Johannes "de vrouw [die het grote Babylon symboliseert] dronken van het bloed van de heiligen en van het bloed van de getuigen van Jezus". In Openbaring 16 zegt een engel, nadat het water in bloed was veranderd, "Rechtvaardig bent U, die is en die was, U Heilige, dat U dit oordeel hebt geveld. Omdat zij het bloed van de heiligen en profeten vergoten hebben, hebt U hun ook bloed te drinken gegeven. Zij hebben het verdiend" (vzn 5,6). En nadat de oordelen tot een eind zijn gekomen, klinkt het loflied van mensen en engelen: "Halleluja! Het heil en de heerlijkheid en de macht zijn van onze God, want waarachtig en rechtvaardig zijn zijn oordelen, want Hij heeft de grote hoer geoordeeld, die de aarde met haar hoererij verdierf, en Hij heeft het bloed van zijn knechten van haar hand geëist" (Op 19:1,2).

Het is dus zeker dat God het bloed van de martelaren zal wreken. Het antwoord op hun vraag om wraak is echter "dat zij nog een korte tijd moesten rusten, totdat ook het getal vol zou zijn van hun mededienstknechten en hun broeders, die gedood zouden worden evenals zij" (Op 6:11). Hier geldt dus het-

zelfde als wat Jezus zei in verband met Gods beloften aan en verbonden met Abraham, Izak en Jakob: "God is niet een God van doden, maar van levenden, want voor Hem leven zij allen" (Luc 20:38). Dit zei Hij met het oog op hun noodzakelijke opstanding willen de beloften en verbonden vervuld worden.

We hebben hier niet te maken met een boodschap aan gedode martelaren, maar aan de gelovigen in Christus in een tijd van zware christenvervolging en de verwachting dat Jezus nu wel snel terug zal komen. Deze boodschap is weergegeven in een beeld dat is gebaseerd op wat te vinden is in het Oude Testament. We vinden de boodschap geduld te hebben overal in Openbaring in de oproep tot overwinnen (2:7,11,17,26; 3:5,12,21; 12:11; 21:7) en volharden (1:9; 2:2,3,19; 13:10; 14:12).

De zekerheid dat zij zullen delen in de heerlijkheid van Christus wordt weergegeven in het beeld van het witte gewaad dat 'de zielen onder het altaar' ontvangen (Openbaring 6:11), want "zalig de doden, die in de Here sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, dat zij rusten van hun moeiten, want hun werken volgen hen na" (Op 14:13). Dit komt volledig overeen met wat God door Zijn engel tot Daniël zei: "u zult rusten en opstaan tot uw bestemming aan het einde van de dagen" (Dan 12:13)/

De tweede tekst (Openbaring 20:4) vinden we in het gedeelte, dat over het duizendjarig rijk gaat. Gedurende deze periode is 'de satan' gebonden, zodat hij niet bij machte is de volkeren te verleiden. Het vers beschrijft dat er een nieuw bewind komt. Deze nieuwe regering wordt gevormd door Christus en hen die eens, om hun trouw aan hun Here, de marteldood waren gestorven: "de zielen van hen, die onthoofd waren om het getuigenis van Jezus en om het woord van God". Zij zijn het, die zich op tronen zetten, en hen wordt het oordeel gegeven; dat wil zeggen zij ontvangen de macht en de bevoegdheid om de periode van de vervolgingen, waarvan zij zelf het slachtoffer waren geworden, af te sluiten met de veroordeling van de verdrukkers. Van deze 'zielen' heet het nu: "en zij werden weer levend en heersten als koningen met Christus, duizend jaren lang".